

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TÜRKİYE İLE ALMANYA ARASINDAKİ İŞ GÜÇÜ
ANTLAŞMASININ 60. YILINDA TÜRKİYE KÖKENLİLERİN
ALMANYA'YA TOPLUMSAL, İKTİSADİ VE SİYASİ ETKİLERİ

Osman YUSUF

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Erman AKILLI

KIRŞEHİR-2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Osman YUSUF tarafından hazırlanan “Türkiye ile Almanya Arasındaki İş Gücü Antlaşmasının 60. Yılında Türkiye Kökenlilerin Almanya’ya Toplumsal, İktisadi Ve Siyasi Etkileri” adlı tez çalışması 18/10/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman .....(İmza)

Doç. Dr. Erman AKILLI

Üye.....(İmza)

Prof. Dr. Ahmet GÖKBAL

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Sakin ÖZİŞİK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2023

(İmza)

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

18/10/2023

(İmza)

Osman Yusuf

ÖZET

TÜRKİYE İLE ALMANYA ARASINDAKİ İŞ GÜÇÜ ANTLAŞMASININ 60. YILINDA TÜRKİYE KÖKENLİLERİN ALMANYA'YA TOPLUMSAL, İKTİSADİ VE SİYASİ ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Osman YUSUF

Danışman: Doç. Dr. Erman AKILLI

2023 – (XIII+96)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Ahmet Gökbal

Doç. Dr. Erman Akıllı

Dr. Öğr. Üyesi Sakin Özışık

Göç, insanlık tarihinin önemli bir parçasıdır ve toplumlar üzerinde etkileri olan karmaşık bir süreçtir. Bireylerin bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmesi ve yeni bir yaşam kurması, göçmenlerin ve ev sahibi toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda değişikliklere yol açan bir dönüşüm sürecini içerir. Son yıllarda, dünya genelinde siyasi, ekonomik ve sosyal faktörler göç olaylarını artırmıştır. Almanya, bu süreçlerden etkilenen ülkelerden biri olarak uluslararası ve ulusal düzeyde dikkat çeken bir mülteci politikasıyla dikkat çekmiştir. Özellikle Suriye'deki iç savaşın etkisiyle, Almanya'ya olan göç dalgası büyük bir boyut kazanmış ve ülkede toplumsal, siyasi ve ekonomik tartışmalara yol açmıştır. Almanya'nın göç süreci ve mülteci politikaları, hem iç politika hem de toplumsal dinamikler açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu süreçte, Türk göçmenler de Almanya'daki göç hikâyesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türk göçmenler, 1960'lı yıllardan itibaren Almanya'ya iş gücü ihtiyacı nedeniyle gelen ve uzun yıllar boyunca ülkede yaşamlarını sürdüren bir topluluktur. Bu durum, Türk göçmenlerin Alman toplumunda sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan önemli etkiler oluşturduğunu ve entegrasyon süreçlerinin incelenmesi

gereken bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.

Türk göçmenlerin Almanya'daki entegrasyon sürecini ve bu süreçteki etkilerini anlamak için birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, Türk göçmenlerin Alman toplumuna entegrasyon çabalarını, dil öğrenimi, eğitim, iş piyasasına entegrasyon gibi konuları ele almaktadır. Ayrıca, Türk göçmenlerin Alman toplumuyla olan ilişkilerini, çift kimlik oluşumunu ve kültürel etkileşimlerini araştırmaktadır. Türk göçmenlerin Almanya'daki varlığı, toplumsal çeşitlilik ve kültürel anlamda zenginlik oluşturmanın yanı sıra, ekonomik büyümeye de katkıda bulunmaktadır. Türk iş gücü, Alman ekonomisinde önemli bir rol oynamakta ve iş gücü piyasasında istihdam edilmektedir.

Almanya'da gösterdikleri entegrasyon çabaları ve etkileri ile yumuşak gücün önemli bir örneğini temsil eden Türk göçmenlerin, kültürel ve sosyal alanda Almanya'ya yaptığı katkılar da göz ardı edilemez. Bu aynı zamanda Türkiye'nin Almanya'daki yumuşak gücünü temsil etmektedir. Yumuşak güç, bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde etki oluşturmasında, değerler, kültürler, eğitim ve diğer çekicilik faktörlerini kullanma yeteneğini ifade eder. Türk göçmenlerin Alman toplumunda dil öğrenimi, eğitim ve iş piyasasına entegrasyon gibi alanlarda gösterdikleri başarılar, Almanya'ya yönelik bir çekim gücü oluşturur. Bu durum, Türk göçmenlerin kültürel zenginlikleriyle birlikte Almanya'nın toplumsal çeşitliliğini artırırken, aynı zamanda ülkenin küresel arenadaki etkisini güçlendirmektedir.

Türk göçmenlerin kültürel etkileşim ve çift kimlik oluşumu, yumuşak gücün bir diğer önemli yönünü temsil eder. Türk göçmenler, Almanya'da geleneksel Türk kültürünü korurken, aynı zamanda Alman toplumuna entegre olma çabası gösterirler. Bu kültürel çeşitlilik, Almanya'nın uluslararası alanda saygınlığını artırırken, kültürel anlayışı ve hoşgörüyü teşvik etmektedir. Türk göçmenlerin kültürel etkinliklere katkıları, sanat, müzik, edebiyat ve diğer alanlarda gerçekleştirdikleri faaliyetler, Almanya'nın kültürel bir cazibe merkezi hâline gelmesini sağlarken bunun yanı sıra ekonomik katkıları da Almanya'nın yumuşak gücünü desteklemektedir. Türk iş gücü, Alman ekonomisinde istihdam edilerek ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunur. Türk işletmeciler ve girişimciler, Almanya'da yeni iş fırsatları üretirken, ticari ilişkileri güçlendirir ve uluslararası ticarete katkı sağlarlar. Bu ekonomik etkileşim, Almanya'nın ekonomik gücünün ve uluslararası ilişkilerdeki rolünü artırmaktadır.

Sonuç olarak, Türk göçmenlerin Almanya'da gösterdikleri entegrasyon çabaları ve etkileri, Almanya'nın yumuşak gücünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Almanya

üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamayan bu çalışma, Alman toplumuna entegrasyon süreçlerindeki başarıları, karşılaştıkları zorluklar, ekonomik katkıları, kültürel etkileşimleri ve toplumsal uyum konularını ele alacaktır. Tüm bunların yanında bu çalışmada bu etkilerin uyandırdığı yumuşak güç unsurları açıklanmaya çalışılacak ve ayrıca Türk göçmenlerin Almanya'nın göç politikaları ve toplumsal dinamikleri üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Göç, Türk göçmenler, Almanya, Yumuşak Güç*

ABSTRACT

The social, economical and political impact of people with turkish roots living in germany on the 60th anniversary of the german-turkish advertisement agreement

M.Sc.Thesis

Preparer: Osman YUSUF

Advisor: Assoc. Prof. D.r. Erman AKILLI

2023 – (XIII+96)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Prof. Dr. Ahmet Gökbel

Assoc. Prof. Dr. Erman Akilli

Assoc. Prof. Dr. Üyesi Sakin Özışık

Migration is an important part of human history and a complex process with impacts on societies. It involves a process of transformation in which individuals move from one country to another and establish a new life, leading to changes in the social, cultural, economic and political spheres of the migrants and the host society. In recent years, political, economic and social factors have increased migration across the world. Germany, as one of the countries affected by these processes, has drawn attention with a refugee policy that has attracted attention at the international and national level. Especially with the impact of the civil war in Syria, the wave of migration to Germany has gained a great dimension and led to social, political and economic debates in the country. Germany's migration process and refugee policies are of great importance in terms of both domestic politics and social dynamics. In this process, Turkish immigrants also play an important role in the migration story in Germany. Turkish immigrants have come to Germany since the 1960s due to the

need for labor force and have been living in the country for many years. This situation reveals that Turkish immigrants have significant social, cultural and economic impacts on German society and their integration process is an issue that needs to be examined.

Many studies have been conducted to understand the integration process of Turkish immigrants in Germany and their effects in this process. These studies address the integration efforts of Turkish immigrants into German society, language learning, education, integration into the labor market. They also investigate Turkish immigrants' relations with German society, dual identity formation and cultural interactions. The presence of Turkish immigrants in Germany contributes not only to social diversity and cultural richness but also to economic growth. The Turkish labor force plays an important role in the German economy and is employed in the labor market.

Turkish immigrants represent an important example of soft power with their integration efforts and influence in Germany, and their cultural and social contributions to Germany cannot be ignored. Soft power refers to a country's ability to use values, cultures, education and other factors of attraction to influence other countries. The success of Turkish immigrants in German society in areas such as language learning, education and integration into the labor market creates an attraction factor towards Germany. This, together with the cultural richness of Turkish immigrants, increases Germany's social diversity and strengthens the country's influence in the global arena.

Cultural interaction and dual identity formation of Turkish immigrants represent another important aspect of soft power. Turkish immigrants strive to integrate into German society while preserving traditional Turkish culture in Germany. This cultural diversity promotes cultural understanding and tolerance while enhancing Germany's international prestige. The contribution of Turkish immigrants to cultural events, their activities in art, music, literature and other fields make Germany a cultural center of attraction, while their economic contributions support Germany's soft power. Turkish labor force is employed in the German economy, contributing to the country's economic growth. Turkish businesses and entrepreneurs generate new business opportunities in Germany, strengthen trade relations and contribute to international trade. This economic interaction increases Germany's economic power and its role in international relations.

In conclusion, the integration efforts and impact of Turkish immigrants in Germany constitute an important part of Germany's soft power. This study, which does not aim to

examine their impact on Germany more comprehensively, will focus on their successes in their integration into German society, the challenges they face, their economic contributions, cultural interactions and social cohesion. In addition to all these, this study will try to explain the soft power elements that these influences evoke and will also evaluate the impact of Turkish immigrants on Germany's immigration policies and social dynamics.

Keywords: *Migration, Turkish migrants, Germany, Soft Power*

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenlerin ÷lkeye adaptasyon süreci ile bu sürecin Almanya üzerindeki etkileri incelenmektedir. İncelemenin zorluğu ise bu göçmelerin, Türkiye'den hiç uzak olmayan akraba ve arkadaş topluluklarına da dâhil olmasıdır. Göç, toplumlar arasında köklü değişimlere neden olan karmaşık bir süreçtir ve adaptasyon, göçmenlerin yeni bir ÷lkeye uyum sağlama ve entegrasyon sürecini ifade eder. Bu çalışmanın amacı, Türk göçmenlerin Almanya'daki adaptasyon sürecini incelemek ve bu sürecin Almanya üzerindeki ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerini değerlendirmektir.

Bu çalışmanın yanı sıra, Türk göçmenlerin Almanya üzerindeki etkileri, yumuşak güç kavramı çerçevesinde de değerlendirilebilir. Yumuşak güç, bir ÷lkenin diğer ÷lkeler üzerinde etki oluşturmasında, değerler, kültürler, eğitim ve diğer çekicilik faktörlerini kullanma yeteneğini ifade eder. Türk göçmenlerin Almanya'da gösterdikleri adaptasyon çabaları ve entegrasyon sürecindeki başarıları, Almanya'ya yönelik bir çekim gücü oluşturur. Dil öğrenimi, eğitim ve iş piyasasına entegrasyon gibi alanlardaki başarılarıyla Türk göçmenler, Almanya'nın kültürel çeşitliliğini artırırken, aynı zamanda ÷lkenin küresel arenadaki etkisini güçlendirmektedir. Türk göçmenlerin kültürel etkileşimleri, kültürel anlayışı ve hoşgörüyü teşvik ederken, ekonomik katkıları da Almanya'nın ekonomik gücünü desteklemektedir. Bu araştırma, Türk göçmenlerin Almanya'da gösterdikleri adaptasyon sürecinin yanı sıra, yumuşak güç unsurlarını da ele alarak, Türk göçmenlerin Almanya üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın tamamlanmasında, araştırma sürecimdeki yönlendirmeleriyle bana rehberlik eden ve değerli önerileriyle bu çalışmanın kalitesini artıran tez danışmanım Doç. Dr. Erman Akıllı'ya sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Ayrıca tezin tamamlanması sürecinde, desteklerini her daim hissettiren eşime ve çocuklarıma sonsuz teşekkür ederim.

Kırşehir – 2023

Osman YUSUF

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
Araştırmanın problemi.....	3
Araştırmanın amacı ve önemi	3
Araştırmanın sınırlılıkları	5
Varsayımlar	5
BÖLÜM I	7
1. GÖÇÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE SINIFLANDIRILMASI.....	7
1.1. Türkiye Almanya İş Gücü Anlaşması ve Etkileri	7
1.2. Anlaşmanın İmzalanması ve Göçün Başlangıcı	8
1.3. Türk İşçilerin Göç Nedenleri ve Motivasyonları.....	11
1.4. Türk Toplumunun Almanya'da Yerleşik Hâle Gelmesi:	12
1.5. Demografik Etkiler	12
1.6. Göçmen Nesilleri ve Demografik Değişim	13
1.7. Türk Kültürünün Almanya'da Etkisi	14
1.8. Türk Mutfağı, Sanatı ve Kültürel Etkinliklerin Yaygınlaşması.....	16
1.9. Almanya'daki Çok Kültürlülük ve Kültürel Etkileşim	17
1.10. Entegrasyon Politikaları ve Göçmenlerin Uyumu	21
1.11. Vatandaşlık Yasası Reformu CLR (2000).....	21
1.12. Göçmenlik Yasası IA (2004)	22
1.13. Ulusal Entegrasyon Planı NIP (2007)	23
BÖLÜM II.....	26
2. GÖÇLE BİRLİKTE GELİŞEN YUMUŞAK GÜÇ	26
2.1. Yumuşak Güç Kavramının Unsurları.....	27
2.2. Türkiye ve Almanya'da “Türkler”in Yumuşak Güç Olarak Konumu	28
2.3. Türk Sosyo-Kültürel Kurumları ve Yumuşak Güç Bağlamı.....	29
2.4. Almanya'da Kültürel Çeşitlilik ve Toplumsal Değişimin Dinamikleri.....	32

2.5. İlk Nesil Göçmenlerin Deneyimleri ve Geleceğe Etkileri	33
2.6. İkinci ve Üçüncü Nesil Göçmenlerin Kimlikleri ve Entegrasyonu	34
2.7. Dördüncü Kuşak: Dördüncü Nesil Göçmenleri	35
2.8. Göçmen Kökenli Nüfusun Almanya'daki Demografik Dönüşümü	36
2.9. Almanya'nın İş Gücü Durumu ve Göçmen Politikaları	39
BÖLÜM III	45
3. TÜRK İŞ GÜCÜNÜN ALMAN EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİSİ	45
3.1. Türk İşçilerin Girişimciliği ve Ekonomik Etkileri	50
3.2. Türkiye Kökenli Göçmenlerin Siyasal Katılımı	51
3.3. Almanya'da Irkçılık ve NSU Cinayetleri	52
3.4. Irkçılık ve Yumuşak Gücün etkisi	56
3.5. Toplumsal Bağlamda Yumuşak Gücün Yansımaları	60
3.6. Hükümet Kurum ve Yetkililerin Toplumsal Etkisi	63
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	86

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar yazımında TDK yazım kılavuzundaki kısaltmalar dizini esas alınmalıdır.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AfD	Almanya için Alternatif Parti
BAMF	Göç ve Mülteciler Federal Bakanlığı
BMI	Göç ve Entegrasyon Federal Bakanlığı
CDU	Hristiyan Demokrat Birlik
CLR	Vatandaşlık Kanunu Reformu
CSU	Hristiyan Sosyal Birlik
DIK	Alman İslam Konferansı
DITIP	Türk İslam Enstitüsü
FDP	Serbest Demokrat Parti
FFO	Federal Dışişleri Bakanlığı
GLOBE	Küresel Liderlik ve Organizasyonel Davranış
IA	Göç Yasası
IAM	Etkileşimli Kültürleşme Modeli
IGMG	İslam Toplumu Milli Görüş
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
IVS	Hoşgörülü ve Sınırlayıcı kültürler
MAS	Erkeklik ve Kadınlık

NIP	Ulusal Entegrasyon Planı
NPD	Almanya Ulusal Demokrat Partisi
NRW	Kuzey Ren Vestfalya
NSU	Nasyonal Sosyalist Yeraltı Örgütü
PISA	Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
SPD	Almanya Sosyal Demokrat Partisi
TGD	Almanya'daki Türk Toplumu
UAI	Belirsizlikten Kaçınma

GİRİŞ

Göç, tarih boyunca insanlık için önemli bir fenomen olmuştur ve toplumlar üzerinde derin etkileri olan karmaşık bir süreçtir. Göç, bireylerin bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşmesini ve yeni bir yaşam kurmasını içeren bir dönüşüm sürecidir (Mutluer, 2003). Bu süreç hem göçmenlerin hem de ev sahibi toplumun yaşamında değişikliklere neden olmakta ve sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarda bu sürecin etkileri görülmektedir.

Son yıllarda, dünya genelinde yaşanan siyasi çalkantılar, ekonomik dengesizlikler ve insan hakları ihlalleri gibi bir dizi faktör, göç olaylarını artırmıştır. Bu bağlamda Almanya, 2015 yılından bu yana uluslararası ve ulusal düzeyde dikkatleri üzerine çeken bir mülteci politikası ile gündeme gelmiştir. Özellikle Suriye'deki iç savaşın etkisiyle birlikte, Almanya'ya olan göç dalgası büyük bir boyut kazanmış ve bu durum, ülkede toplumsal, siyasi ve ekonomik tartışmalara yol açmıştır.

Almanya'nın mülteci politikaları ve göç süreci hem iç politika hem de toplumsal dinamikler açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu süreçte, Türk göçmenler de Almanya'daki göç hikâyesinde önemli bir role sahiptir. Türk göçmenler, 1960'lı yıllardan itibaren Almanya'ya iş gücü ihtiyacı nedeniyle gelen ve uzun yıllar boyunca ülkede yaşamını sürdüren bir topluluktur. Bu durum, Türk göçmenlerin Alman toplumunda sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan önemli etkiler oluşturduğunu ve entegrasyon süreçlerinin incelenmesi gereken bir konu olduğunu ortaya koymaktadır.

2015 yazından itibaren Almanya, mülteci politikalarıyla hem uluslararası hem de ulusal düzeyde dikkat çekmektedir. 2011 yılından itibaren Suriye nüfusunun neredeyse yarısına tekabül eden yaklaşık 12 milyon Suriye vatandaşı şiddetli baskı nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır (Rohde, 2016). Almanya, 2015 yılında diğer Avrupa ülkeleriyle birlikte yaklaşık 1.1 milyon mülteci kabul etmiştir (Juran & Broer, 2017).

Zamanın Başbakanı Angela Merkel, bu mültecilerin önemli bir kısmını Alman toplumuna entegre etmeyi hedeflerken, kendi partisi Hristiyan Demokrat Birlik (CDU) ve sağ popülist Alternatif Almanya (AfD) partisi tarafından eleştirilere maruz kalmıştır ('Merkel verteidigt Flüchtlingspolitik', 2015). CDU genel sekreteri Andreas Scheuer, 2015 yılında Almanya'nın yabancıların ülkeye olan büyük akınıyla başa çıkamadığını ve "Almanya göçmen kabul eden ancak geleneksel bir göçmen ülkesi olmayan bir ülke" olduğunu belirtmiştir (Scheuer, 2015).

Son on yılda, Türk göçmenlerin Alman toplumuna entegrasyon çabaları ve başarısı üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, Türk göçmenlerin çoğunluğunun yalnızca

Alman toplumuna entegre olmakla kalmayıp aynı zamanda “çift kimlik” (Türk-Alman) geliştirebileceğini göstermektedir. Bu durum, Türk göçmenlerin Almanya'da yumuşak güç kullanarak etkili bir entegrasyon süreci yaşadığını göstermektedir. Türk göçmenler, kendi kültürlerini koruyarak Alman toplumuyla pozitif bir ilişki kurmaktadır.

Almanya'da göçmenler için yasal, toplumsal ve kültürel koşulları inceleyen çalışmalar, maalesef azdır ve bu durum Türk göçmenlerin Alman toplumundaki konumunu zayıflatmış gibi görünse de gerçekler aksini göstermektedir. Türklerin Almanya'daki konumlarına bu önemin verilmemiş olması belki de bir nevi Türklerin bu konularının Türkiye'nin Almanya içindeki yumuşak güç olmasını da göstermektedir. Bu yumuşak güç, Türk göçmenlerin Almanya'da kendi kültürel değerlerini koruyarak entegre olmalarını sağlamaktadır. Türk göçmenler, Almanya'nın sosyal, kültürel ve ekonomik dokusuna katkıda bulunurken, kendi köklerini de sürdürebilmektedirler. Bu, Türk göçmenlerin Almanya'da çeşitlilik ve toplumsal uyumun oluşmasına katkıda buldukları anlamına gelmektedir. Bu alandaki araştırmaların azlığı dikkate alındığında bu araştırmamızın önemi de belirginleşecektir.

Bu çalışmanın odak noktası, Türk göçmenlerin Almanya üzerindeki etkilerini incelemektir. Türk göçmenlerin Almanya'da yaşadıkları deneyimleri ele alarak, entegrasyon çabalarını, toplumsal etkileşimini, dil öğrenimi sürecini, eğitim ve iş piyasasına entegrasyon gibi önemli konuları araştırmaktadır. Bu çalışma, Türk göçmenlerin Almanya'daki konumlarını yumuşak güç teorisi bağlamında da ele alarak Alman toplumuyla olumlu bir ilişki geliştirdiklerini vurgulamayı amaçlamaktadır.

Sonuç olarak, Türk göçmenlerin Almanya'da entegrasyon çabaları ve başarısı, yumuşak güç oluşumunun önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Türk göçmenler, kendi kültürel değerlerini koruyarak Alman toplumuna entegre olmakta ve Almanya'nın çeşitlilik ve toplumsal uyumunu desteklemektedir. Bu durum, Türk göçmenlerin Almanya'da etkili bir şekilde Türkiye'nin yumuşak gücünü temsil ederek topluma katkıda bulduklarını ve Almanya'nın göç politikalarını etkilediklerini göstermektedir.

Araştırmanın problemi

Bu araştırma, Türk göçmenlerin Almanya'daki etkilerini ve toplumsal süreçlerini daha iyi anlamayı amaçlamaktadır. Aşağıda belirtilen sorular, çalışmanın problemi ve araştırmanın odak noktalarını daha iyi ifade etmektedir:

1. Almanya'daki ekonomik faaliyetlere Türk göçmenlerin katkıları nelerdir ve istihdam, girişimcilik ve ticaret üzerinde Türk göçmenleri nasıl bir etkiye sahiptirler? Bu soru, Türk göçmenlerin Almanya'da ekonomik alanda oluşturduğu etkileri ve bu etkilerin yumuşak güç kullanımıyla ilişkisini anlamayı hedeflemektedir. Türk göçmenlerin iş gücü piyasasına katılımı, girişimcilik faaliyetleri ve ticaret hacmi gibi konular, hem ekonomik katkıları değerlendirmek hem de yumuşak güç kullanımının bir örneği olarak ele alınacaktır.
2. Almanya'nın kültürel yapısına Türk göçmenlerin kültürel çeşitlilik ve kültür alışverişi yoluyla olan etkileri nasıl değerlendirilebilir ve hangi örnekler bu etkileri göstermektedir? Bu soru, Türk göçmenlerin Almanya'daki kültürel etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Kültürel çeşitlilik, etkileşim ve alışverişin yoluyla Almanya'nın kültürel yapısına katkıları anlamak için örnekler ve kanıtlar sunulacaktır.
3. Türk göçmenlerin toplumla entegrasyon süreçleri nasıl gelişmektedir ve bu süreçte sosyal ilişkileri, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi toplumsal boyutlar nasıl etkilenmektedir? Bu soru, Türk göçmenlerin Alman toplumuyla entegrasyon süreçlerini anlamayı hedeflemektedir. Entegrasyon sürecinde sosyal ilişkilerin oluşumu, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi toplumsal boyutların nasıl etkilendiği ve Türk göçmenlerin bu süreçte karşılaştıkları zorluklar araştırılacaktır.

Bu sorular, Türk göçmenlerin Almanya üzerindeki etkilerini ve entegrasyon süreçlerini daha iyi anlamayı amaçlayan araştırmanın temel sorunsallarını ortaya koymaktadır. Bu çalışma, Türk göçmenlerin Almanya'daki sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarını derinlemesine inceleyerek, toplumsal uyum sürecine ve kültürel çeşitliliğe dair daha fazla bilgi sağlamayı hedeflemektedir.

Araştırmanın amacı ve önemi

Bu çalışmanın amacı, Türk göçmenlerin Almanya'daki ekonomik, kültürel,

toplumsal ve çevresel etkilerini sistematik bir şekilde araştırmak ve bu etkilerin geniş kapsamlı bir analizini sunmaktır. Aynı zamanda, Türk göçmenlerin Almanya'daki entegrasyon süreçleri, sosyal ilişkileri, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi toplumsal boyutları ele alarak, Almanya'nın sosyal yapısında oluşturduğu değişiklikleri analiz etmeyi ve yumuşak güç kavramını dâhil etmeyi hedeflemektedir.

Türk göçmenlerin Almanya üzerindeki etkilerini ve toplumsal süreçlerini daha iyi anlamayı ve göçmenlerin topluma entegrasyonunu desteklemeyi hedefleyen bu çalışmada, Türk göçmenlerin ekonomik katkıları, iş gücü piyasasına entegrasyonu, girişimcilik faaliyetleri ve ticaret hacmi gibi konular incelenerek, ekonomik iş birliği potansiyeli araştırılacaktır. Bu bağlamda Türk göçmenlerin ekonomik etkileri, yatırımlar, ticaret ilişkileri, iş birliği ağları aracılığıyla ve siyasal katılım alanında yumuşak güç kullanımının örneklerini ortaya koymak önemli bir odak noktası olacaktır.

Ayrıca, Türk göçmenlerin kültürel etkileri, kültürel çeşitlilik, kültür alışverişi ve toplumla entegrasyon süreçleri üzerinde durularak, kültürel etkileşimin nasıl gerçekleştiği ve toplumsal dönüşüme nasıl katkıda bulunduğu incelenecektir. Türk göçmenlerin kültürel kimliklerini koruma çabaları, Alman kültürüyle etkileşimleri, dil ve sanat alanındaki katkıları gibi konular, yumuşak gücün kültürel boyutunu vurgulayacak şekilde ele alınacaktır.

Bu çalışma aynı zamanda Türk göçmenlerin toplumsal boyutlarına da odaklanacak ve sosyal ilişkilerin oluşumu, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi konular üzerinde durulacaktır. Türk göçmenlerin Almanya'da topluma entegrasyonu ve toplumsal değişime etkisi değerlendirilecek, göçmenlerin sosyal uyum sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve toplumla etkileşimleri araştırılacaktır. Bu bağlamda, sosyal bağlantılar, sosyal hizmetlere erişim ve eğitim fırsatları gibi alanlarda etkisi ele alınacaktır.

Bu araştırmanın sonuçları, Türk göçmenlerin Almanya'daki varlığının sosyo-ekonomik etkilerini, kültürel çeşitlilik üretme sürecini, toplumsal uyumunu, çevresel sürdürülebilirliğe katkılarını ve yumuşak gücün rolünü değerlendirerek, göçmenlerin entegrasyonu, toplumla etkileşimi ve çevresel etkileri konularında önemli bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın alt amaçları, Türk göçmenlerin Almanya üzerindeki etkilerini daha kapsamlı bir şekilde anlamak ve göçmenlerin topluma entegrasyonunu desteklemek için çalışmanın odak noktalarını belirlemektedir. Her bir alt amaç, Türk göçmenlerin ekonomik, kültürel, toplumsal ve çevresel boyutlardaki etkilerini

ayrıntılı olarak inceleyerek, Almanya'nın sosyal yapısındaki değişimlere, toplumsal uyum sürecine ve yumuşak gücün kullanımına katkılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları şunları içerebilir:

1. Veri eksiklikleri veya sınırlamaları: Araştırma, mevcut veri kaynaklarına dayandığında, bu verilerin eksiklikleri veya sınırlamaları olabilir. Bu durum, çalışmanın sonuçlarının genellemesini veya bazı analizlerin tamamlanmasını zorlaştırabilir.
2. Örneklem sınırlamaları: Araştırma, belirli bir örneklem dayandığında, sonuçlar sadece örnekleme dâhil edilen bireyler veya gruplarla sınırlı olabilir. Bu da sonuçların genel bir nüfusa uygulanabilirliğini etkileyebilir.
3. Metodolojik sınırlamalar: Araştırma, belirli bir metodoloji veya analitik çerçeve kullanarak yapıldığında, farklı yöntemlerin veya yaklaşımların etkileri göz ardı edilebilir. Bu durum, çalışmanın kapsamını sınırlayabilir ve farklı perspektiflerin dikkate alınmasını engelleyebilir.
4. Zaman sınırlamaları: Araştırma, belirli bir zaman dilimine odaklandığında, Türk göçmenlerin uzun vadeli etkilerini tam olarak yansıtmayabilir. Göçmenlerin etkileri, zamanla değişebilir ve farklı dönemlerde farklı sonuçlar doğurabilir.
5. Dil sınırlamaları: Araştırma, belirli dillerdeki kaynakları kullanırken dil sınırlamalarına tabi olabilir. Bu da bazı verilere veya kaynaklara erişimde zorluklar oluşturabilir ve çalışmanın kapsamını etkileyebilir.

Bu sınırlılıklar, çalışmanın sonuçlarının yorumlanması ve genellemelerin yapılması aşamasında dikkate alınmalıdır. Ayrıca, bu sınırlılıklar gelecekteki araştırmaların bu konuyu daha kapsamlı bir şekilde ele almasına ve sınırlamaları aşarak daha geniş bir perspektif sunmasına yol açabilir.

Varsayımlar

Bu çalışma, Türklerin Almanya'ya göçünün ekonomik, kültürel, toplumsal ve çevresel etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, bazı varsayımlar temel

alınabilir:

1. Göçmenlerin Katkısı: Varsayım olarak, Türk göçmenlerin Almanya'da ekonomik faaliyetlere aktif olarak katıldığı, istihdam oluşturmada, girişimcilikte ve ticarete önemli rol oynadıkları kabul edilebilir.
2. Kültürel Etkileşim: Varsayım olarak, Türk göçmenlerin Almanya'ya getirdikleri kültürel çeşitlilik ve kültür alışverişi yoluyla, Almanya'nın kültürel yapısında zenginlik ve değişim meydana geldiği düşünülebilir.
3. Entegrasyon Süreçleri: Varsayım olarak, Türk göçmenlerin Alman toplumuna entegrasyon süreçlerinin zamanla ilerlediği ve sosyal ilişkiler, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi toplumsal boyutlarda gelişmeler kaydedildiği kabul edilebilir.
4. Toplumsal Değişim: Varsayım olarak, Türk göçmenlerin varlığı ve etkileşimiyle birlikte, Almanya'nın sosyal yapısında değişimlerin meydana geldiği ve toplumun çeşitli alanlarında dönüşümler yaşandığı düşünülebilir.

Bu varsayımlar, çalışmanın temel çerçevesini oluşturarak araştırmanın yönlendirilmesinde ve elde edilen sonuçların yorumlanmasında kullanılabilir. Ancak, bu varsayımların gerçekliğini doğrulamak veya yanıtlamak için detaylı bir analiz ve veri toplama süreci gerekmektedir.

BÖLÜM I

1. GÖÇÜN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE SINIFLANDIRILMASI

Göç, insanların bir yerden başka bir yere kalıcı veya geçici olarak yer değiştirmesini ifade eden bir kavramdır (United Nations, 2019). Göç, genellikle insanların ekonomik, sosyal, politik veya çevresel nedenlerle yaşadıkları yerleri terk edip başka bir yerde yeni bir yaşam kurmalarını içerir (Ekelund, 2009). Göç, gönüllü veya zorunlu olabilir ve farklı ölçeklerde gerçekleşebilir (Bauer & Zimmermann, 1999).

Göç eden insanlar, göç sürecini başlatan aktörlerdir. Kendi ülkelerinden ayrıлып başka bir ülkeye veya bölgeye yerleşirler (“World Migration Report 2020,” 2019b).

Göçün kaynağı olan yerlerde, göç eden bireylerin ayrıldığı yerlerde demografik, ekonomik, politik veya çevresel nedenler bulunabilir (“World Migration Report 2020,” 2019b). Hedef olarak adlandırılan yerler, göç eden insanların yeni bir yaşam kurmak veya daha iyi fırsatlar bulmak amacıyla gittikleri yerlerdir (“World Migration Report 2020,” 2019b).

Göçün nedenleri arasında ekonomik, sosyal, politik ve çevresel faktörler yer almaktadır. Ekonomik nedenler arasında iş imkânları, gelir farklılıkları ve ekonomik krizler bulunabilir (Massey ve diğerleri, 1998). Sosyal nedenler arasında aile birleşimi, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim gibi faktörler yer alırken, politik nedenler arasında savaş, siyasi baskılar ve insan hakları ihlalleri öne çıkabilir (Brettell & Hollifield, 2014). Çevresel nedenler ise iklim değişikliği, doğal afetler ve çevresel bozulma gibi etkenleri içerir (“World Migration Report 2020,” 2019b).

Göç, farklı kriterlere göre sınıflandırılabilir. Göç türleri arasında iç göç (bir ülke içinde yer değiştirme), uluslararası göç (bir ülkeden başka bir ülkeye yer değiştirme) ve geri dönüş göçü (bir göçmenin doğduğu veya köken aldığı yere dönmesi) bulunur (United Nations, 2019). Ayrıca, geçici göç (belirli bir süre için yapılan göç) ve kalıcı göç (uzun vadeli veya kalıcı yer değiştirme) gibi ayrımlar da yapılabilir (Bauer & Zimmermann, 1999).

1.1. Türkiye Almanya İş Gücü Anlaşması ve Etkileri

Göç, kaynak ülkeler, hedef ülkeler ve göçmenler üzerinde çeşitli etkilere sahip olabilir. Ekonomik etkiler arasında göçmenlerin istihdam katkısı, girişimcilik faaliyetleri ve ticaretin canlanması yer alır. Göç, kaynak ülkelerde beyin göçü olarak da bilinen nitelikli iş

gücünün kaybına neden olabilir (Docquier ve diğerleri, 2014). Kültürel etkiler arasında kültürel çeşitlilik, kültür alışverişi ve toplumsal dinamiklerde değişimler yer alır (Vertovec, 2007). Toplumsal etkiler arasında göçmenlerin entegrasyon süreci, toplumsal ilişkilerin şekillenmesi ve eğitim/sağlık hizmetlerine erişimde değişiklikler bulunur (Kraler ve diğerleri, 2011). Çevresel etkiler ise göçmenlerin sürdürülebilirlik, enerji tüketimi ve doğal kaynak kullanımı üzerindeki etkilerini içerir. Bu kavramsal çerçeve, araştırmanın temelini oluşturarak Türklerin Almanya'ya göçünün etkilerini daha kapsamlı bir şekilde incelemek için bir temel sağlayacaktır.

1961 yılında, Türk hükümetinin çeşitli Batı Avrupa ülkeleriyle ve somut olarak 30 Ekim 1961 tarihinde de Almanya ile göçmen işçi anlaşmaları yapmasıyla birlikte, Türk göçü (Batı) Almanya'ya başlamıştır (Crul ve Vermeulen, 2003, s. 967). II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa ülkeleri, iş gücü piyasasındaki eksiklikleri gidermek amacıyla gelişmekte olan ülkelerle ikili anlaşmalar yapmışlardır. Özellikle (Batı) Almanya, Güney Avrupa, Kuzey Afrika, Yugoslavya ve Türkiye'den işçileri agresif bir şekilde işe almış, iş gücü piyasası ihtiyaçlarını karşılamayı ve enflasyonu kontrol altında tutmayı amaçlamıştır (Wegmann, 2014, s. 132). 30 Kasım 1961'de Almanya, Türk hükümetiyle birlikte Türk işçilerinin Almanya'da istihdam edilmesine izin veren bir işçi göçmen anlaşması imzalamıştır (Luft, 2014). 1960'ların başından itibaren Almanya'ya gelen göçmenlerin yaklaşık %70'i Türklerden oluşmuş ve çoğunluğu Anadolu'nun doğusundan gelmiştir (Vedder vd., 2007, s. 127). 1961-1973 yılları arasında yaklaşık 900.000 Türk vatandaşı vatanlarını terk ederek Almanya'ya göç etmiştir (Luft, 2014). Almanya'da, çoğunlukla erkek olan bu işçiler "misafir işçi" olarak adlandırılmış ve politikacılar ile Alman toplumu, onların kalışını geçici olarak değerlendirmiş ve bir miktar birikim yaparak memleketlerine geri dönmelerini beklemişlerdir (Bagci, 2012, s. 33; Herbert, 2001, s. 208; Vedder vd., 2007, s. 126).

1.2. Anlaşmanın İmzalanması ve Göçün Başlangıcı

Başlangıçta, Almanya göçmen işçilerin dönüşüm programını uygulamayı planlamıştır. Bu program, misafir işçilere belirli bir süre Almanya'da kalma izni verilmesini ve daha sonra iş gücü piyasası ihtiyaçlarını karşılamak için yeni göçmen işçilerin gelmesini öngörmektedir. Ancak, bu programın sürekli olarak yeni işçilerin eğitilmesinin maliyetli olduğunu iddia eden Alman işverenler tarafından reddedilmesiyle birlikte, dönüşüm

programı uygulanamaz hâle gelmiş ve hayata geçirilmemiştir (Wegmann, 2014, s. 133).

Beklenmedik bir şekilde, Türk göçmen sayıları azalmamış ve "misafir işçiler" Türkiye'ye dönmemiştir. Petrol krizi, iş gücü talebini önemli ölçüde yavaşlatmış ve Alman hükümeti tarafından Kasım 1973'te AB üyesi olmayan ülkelere gelen yabancı işçilere göçmenlik yasağı getirilmesine ve giriş sayılarının azalmasına neden olmuştur (Bagci, 2012, s. 33; Euwals vd., 2007, s. 8). Ayrıca, iş gücü talebinin azalması ve memleketlerindeki koşulların düzelmesi, İspanyol ve Yunan işçilerinin %42'sinin ülkelerine geri dönmeye yol açmışken, Türk işçilerin yalnızca %5'i Almanya'dan ayrılmıştır (Luft, 2014). Türk göçmenlerin geri dönecekleri beklentisi, iki beklenmedik sonuca yol açmıştır: İlk olarak, AB üyesi olmayan ülkelere gelen işçilerin göçmenlikten dışlanması politikası, "misafir işçilerin" uzun vadeli yerleşimciler hâline gelmesine neden olmuştur (Bagci, 2012, s. 33). İkinci olarak, 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında aile birleşimi, özellikle kadın göçmenlerin hızla artmasına yol açmıştır (Kızıloçak ve Sauer, 2006; Terkessidis, 2002, s. 19).

Türkiye'deki 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başındaki istikrarsız siyasi durum, mülteci başvuru sahipleri ve ailelerinin daha fazla göç dalgalarına neden olmuştur (Küçükcan, 2002, s. 99). Alman Anayasası'nın 16. Maddesi, siyasi mültecilere Almanya'da kalma imkânı sağladığı için birçok mülteci bu fırsattan yararlanmıştır (BAMF, 2016b). 1980'de Almanya'ya giren mültecilerin yarısının Türk vatandaşı olması sebebiyle ve mültecilerin büyük bir akınına tepki olarak 16. madde değiştirilmiş, mülteci başvurularının azalmasını sağlamak amacıyla mültecilere yönelik koşullar sıkılaştırılmıştır (Bagci, 2012, s. 34). 1983 ve 1984 yıllarında Almanya, göçmenlere ülkeyi kalıcı olarak terk etmeleri karşılığında maddi destek sunma politikasını izlemiştir. Bu politikayı aktif olarak izlemek, Almanya'da yaşayan birçok Türk'ün göç etmesine neden olmuştur (Bagci, 2012, s. 34; Euwals vd., 2007, s. 2, 8).

Ancak, sonraki yıllarda Türk göçü yeniden artmaya başlamıştır. Yeni gelen Türk göçmenlerin çoğu kalıcı bir yaşam için çaba gösterdiği için Almanya'nın politika yapıcıları, Türklerin entegrasyonlarını kolaylaştırmak amacıyla iş eğitimleri ve dil programları gibi yeni önlemler uygulamıştır (Bagci, 2012, s. 34). 1993 yılında, Alman yasaları birinci nesil göçmenlere 15 yıl ikamet süresinden sonra Alman vatandaşlığına geçme imkânı tanımıştır (Wegmann, 2014, s. 133). Ancak, çifte vatandaşlığa izin verilmemesi nedeniyle birçok Türk vatandaşı Alman vatandaşlığını reddetmiş veya çift vatandaşlık engellerini aşmak için

Alman vatandaşı olmuş ve ardından Türk vatandaşlığına yeniden başvurmuştur (Bağcı, 2012, s. 34). 1998 yılında, Türk göçmenler Alman nüfusun yaklaşık %3'ünü oluşturuyordu (Euwals vd., 2007, s. 8).

Sonraki yıllarda Türk göçü, ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan Almanya üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. Türk göçmenlerin varlığı, Alman toplumunda çeşitli değişikliklere neden olmuştur. Türk göçmenlerin Almanya'da çalışmaları ve ekonomiye katkıda bulunmaları, iş gücü piyasasının şekillenmesinde etkili olmuştur. Özellikle inşaat, sanayi ve hizmet sektörlerinde Türk göçmenlerin yoğun bir şekilde istihdam edildiği bilinmektedir. Türk göçmenler, Almanya'nın ekonomik büyümesine katkıda bulunmuş ve iş gücü eksikliklerini gidermede önemli bir rol oynamıştır (Crul ve Vermeulen, 2003, s. 967).

Kültürel olarak, Türk göçmenlerin Almanya'ya getirdiği kültürel zenginlik ve çeşitlilik, Alman toplumunun kendi kültürel yapılanmasını etkilemiştir. Türk göçmenlerin geleneksel değerlerini ve kültürel pratiklerini koruma çabaları, Almanya'da Türk restoranları, mağazaları ve kültürel etkinliklerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bu durum, Alman toplumunun çok kültürlülüğü kabul etme ve farklı kültürel unsurları entegre etme konusundaki yaklaşımını değiştirmiştir (Crul ve Vermeulen, 2003, s. 970).

Toplumsal olarak, Türk göçmenlerin Almanya'da kalıcı bir şekilde yerleşmesi ve aile birleşiminin artması, Türk toplumunun sosyal ve demografik yapısını değiştirmiştir. Türk göçmenlerin Alman toplumuna entegrasyonu ve Alman vatandaşlığına geçmeleriyle birlikte, Türk asıllı Alman vatandaşlarının sayısı da artmıştır. Bu durum, Almanya'nın etnik ve kültürel çeşitliliğini artırmış ve toplumsal çeşitlilik konusunda farkındalığı artırmıştır (Kızıloçak ve Sauer, 2006).

Türk göçmenlerin Alman ekonomisi için önemli bir rol oynaması, iş gücü piyasasına sağladıkları katkılarla görülmektedir. Türk göçmenler, çeşitli sektörlerde çalışarak Almanya'nın ekonomik büyümesine ve gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Özellikle inşaat, otomotiv, lojistik, turizm ve hizmet sektörleri, Türk göçmenlerin yoğun olarak istihdam edildiği alanlardır (Crul ve Vermeulen, 2003, s. 967). Ayrıca Türk göçmenlerin girişimciliği de Alman ekonomisi için önemli bir faktördür. Birçok Türk göçmen, kendi işletmelerini kurarak girişimcilik faaliyetlerine katılmış ve istihdam oluşturmuştur. Türk göçmenlerin sahip olduğu kültürel ve ticari bağlantılar, iş dünyasında avantaj sağlamış ve Almanya'da işletme kurmalarını desteklemiştir. Bu şekilde, Türk girişimcileri, ekonomik büyümeye ve

istihdama olumlu bir etki yapmıştır (Benhabib, 2018).

Türk göçmenlerin Alman ekonomisine katkısı sadece iş gücü piyasasına sağladıkları katkılarla sınırlı değildir; aynı zamanda bu katkılarda diğer yumuşak güç unsurlarının da entegre edildiği ortadadır. Türk göçmenlerin kültürel ve sosyal bağları, Almanya ile Türkiye arasında güçlü ilişkilerin kurulmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlar, kültürel alışverişin teşvik edilmesi, kültürel farkındalığın artırılması ve toplumlar arası anlayışın geliştirilmesi gibi yumuşak güç unsurlarının bir parçasını oluşturur (Güney & Cengiz, 2023).

Ayrıca, Almanya'da kültürel etkinlikler düzenlemesi, Türk kültürünün tanıtılması ve anlaşılmasını sağlayarak yumuşak gücün bir başka unsuru olarak ortaya çıkar. Türk festivalleri, sanat etkinlikleri ve kültürel sergiler, Almanya'da Türk kültürünün görünürlüğünü artırır ve insanlar arasında kültürel etkileşimi teşvik eder (Güney & Cengiz, 2023). Bu tür etkinlikler, toplumlar arası bağları güçlendirir ve insanlar arasında ortak bir anlayış oluşturur.

1.3. Türk İşçilerin Göç Nedenleri ve Motivasyonları

Türkiye'den Almanya'ya gerçekleştirilen iş gücü göçünün nedenlerinden biri, Türkiye'nin ekonomik zorluklarla karşı karşıya olmasıydı. Türkiye'de iş imkânlarının kısıtlı olması, geçimlerini sağlamak isteyen işçilerin farklı arayışlara yönelmelerine sebep oldu. Bu arayışlardan biri, yurt dışında çalışma fırsatı oluşturmuş ve Türkiye'deki ekonomik sorunlarla işsizlik, işçilerin yurt dışına göç etmelerine yol açmıştır. Ayrıca, Almanya'ya sadece bir otomobil satın alma arzusuyla gidenler gibi, başka sebeplere dayalı olarak da Türkiye'den Almanya'ya işçi göçü gerçekleşmiştir (Acar, 2022).

Almanya'da, o dönemde iş imkânları ve sosyal yaşam açısından öne çıkan şehirler olmuştur. Hamburg, Türk işçilerinin en çok beğendiği şehirlerden biridir. Almanya'nın Berlin'den sonra en büyük şehri olan Hamburg, geniş iş olanaklarına ve eğlence mekânlarına sahiptir. Özellikle gemi yapım sektöründe Türk işçileri önemli bir rol oynamıştır (Acar, 2022). Ancak bu sektörde çalışabilmek için büyük çaba ve sabır gerekmektedir. İşçiler, işlerini düzgün bir şekilde yaparak ve üstlerinin takdirini kazanarak kalıcı olarak çalışma şansına sahip olabiliyorlardı. Bu arada, konaklama sorunu, işçiler için önemli bir zorluk oluşturmuştur. Lojman sağlanan yerlerde bu sorun aşılabilmiş, ancak lojman tahsis

edilmeyen durumlarda yüksek ev kira fiyatları işçiler için sıkıntı oluşturabilmiştir. Türk işçilerin yoğunlukla çalıştığı başka bir büyük şehir olan ve özellikle otomobil fabrikalarının bol olduğu Köln'de, işçiler ilk zamanlarda geçimlerini zor sağlayabilmişlerdir. Buna rağmen Türkler iyi bir Almanca eğitimi alarak ve çalıştıkları kurumlarda deneyim kazanarak zamanla gelir düzeylerini biraz artırabilmişlerdir (Acar, 2022).

1.4. Türk Toplumunun Almanya'da Yerleşik Hâle Gelmesi:

Almanya'nın sosyal haklar alanında uyguladığı ayrımcı politika uzun süre devam edememiştir. Bu politika sadece savunulamaz bir politika değil, aynı zamanda göçmen işçiler arasında ciddi hoşnutsuzluğa yol açan bir politika olmuştur.

Örneğin, "30 Nisan 1962'de Essen şehrinde 300 Türk işçi, çocuk parası ödemeleri nedeniyle greve gitmiş ve polis, grevcilerin on tanesini sürgün ederek ve lastik mermilerle karşılık vermiştir." (Miller, 2013: 229).

Çocuk parası ve sosyal güvenlik, 30 Nisan 1964'te imzalanan resmî ikili sosyal güvenlik anlaşmasıyla sağlanabilmiştir. İşçilerin kalış süresini maksimum iki yılla sınırlayan bir düzenleme ise 20 Mayıs 1964 tarihli Alman-Türk protokolü ile çıkarılmış, Alman işverenlerinin talebi üzerine Alman tarafının isteğiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Avrupa iş gücü piyasasında özellikle Türkiye'den işçi akışına büyük ihtiyaç duyulduğu ve aynı coğrafi alanda başka bir alternatif iş gücü kaynağı olmadığı açık hâle gelmiştir.

1.5. Demografik Etkiler

Almanya'da yaşayan Türk kökenli kişiler, toplam göçmen nüfusunun en büyük kesimini oluşturmakta ve sayıları artmaktadır (BAMF, 2012, s.144). Alman nüfus sayımı, Alman pasaportuna sahip Türk kökenli kişileri, Türk pasaportu taşıyan Türkleri ve Türk ebeveynlere sahip çocukları ayırt ettiğinden, Almanya'daki toplam Türk nüfusunu kesin olarak belirlemek oldukça zorlu bir süreçtir (Bağcı, 2012, s.36). 2001 yılında Almanya'da yaklaşık 2 milyon Türk vatandaşı bulunmaktaydı ve bunların 746.651'i (%37.36) Almanya'da doğmuştu (Türk Büyükelçiliği Berlin, 2002, s.5). Ancak Türk vatandaşlarının sayısı son yıllarda azalmaktadır ki bu da Almanya'nın vatandaşlık yasalarındaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır.

Alman hükümeti, Ocak 2000'de, Almanya'da 8 yıldan fazla süredir yaşayan Türk kökenli ebeveynlere sahip çocuklara otomatik olarak Alman vatandaşlığı veren bir yasa çıkarmıştır (BMJV, 2016). Bu nedenle, 2007 yılı itibarıyla Türk kökenli kişilerin sayısı 2.495.000'e ulaşmıştır (BAMF, 2007, s.191). 2011 yılında ise Alman hükümeti, Türk kökenli kişilerin toplam sayısının yaklaşık 3 milyona yükseldiğini açıklamıştır (BAMF, 2011, s.158). Ancak 2010-2011 yılları arasındaki hızlı artışın temel nedeni farklı bir sayım yöntemidir.

2011 yılında, Almanya doğumlu Alman ebeveynlere sahip Türk kökenli çocuklar resmî istatistiklere dâhil edilmiştir (Friedebold, 2013). Burada farklı yıllara dair verilen nüfus bilgilendirmesi bir kargaşa gibi görünse de, Türk veya Alman vatandaşlığına geçişler dolayısıyla köken tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Almanya'ya göre Türk, sadece Türk vatandaşları olarak kayıtlarda bulunan kişilerdir. Dolayısıyla yıllara göre Türk ve Türk vatandaşları ya da Türkiye kökenlilerin sayısı Alman vatandaşlığı alma ve Türk vatandaşlığından çıkma sayısına göre değişiklik arz etmektedir. Son resmî Alman istatistiklerine göre Türk kökenli kişilerin toplam sayısı 2 milyon 747 bin olup (Destatis, 2021:65), Almanya'nın genel nüfusunun %4'ünü temsil etmektedir (*Ausländer Aus Der Türkei in Deutschland Bis 2022 | Statista*, 2023). Bu kişilerin %61'i Alman pasaportuna sahip değildir, 530.000 kişi çifte vatandaşlığa sahiptir, 522.000 kişi Alman vatandaşlığına geçmiştir ve 630.000 kişi (%20), Almanya'da doğmuş Türklerdir (*Ausländer Aus Der Türkei in Deutschland Bis 2022 | Statista*, 2023). Almanya-Türkiye vatandaşlık ilişkilerinin karmaşıklığı nedeniyle, yukarıda bahsedilen farklı gruplar arasında ayırım yapılmayacaktır.

1.6. Göçmen Nesilleri ve Demografik Değişim

Uluslararası göç, bir devletten diğerine gerçekleşen insan hareketini ifade eden çok boyutlu bir süreçtir (Kartal ve Alptekin, 2015: 608). Bu süreç, siyasi, ekonomik ve kültürel faktörleri içerir ve göç edenler ile geride kalanlar arasındaki bağları kapsar (Benhabib, 2018). Özellikle kitlesel göçler, yeni kentlerin ve devletlerin kurulmasına yol açmıştır. Bu göçler, ekonomik faktörlerin etkisiyle gerçekleşmiştir. Örneğin Amerika kıtasının keşfedilmesinden sonra Avrupa'daki çok sayıda insan yeni bir hayat umuduyla kıta değiştirmiştir.

Tarih sahnesine çıkış itibarıyla sürekli göç hareketleri içinde olan Türklerin Almanya'ya yönelik göçü, bu önemli sürecin son ve yığinsal örneklerinden biridir. Almanya,

1950'li yıllardan itibaren iş gücü açığıyla karşı karşıya kalmış ve önce İtalya, İspanya ve Yunanistan'dan işçi almıştır. 1961'den itibaren ise Türkiye ve Fas'tan işçi alımı başlamıştır. Türkiye'nin amacı, işsizliği azaltmak, döviz kazancını artırmak ve işçilerin deneyimlerini Türk sanayisine aktarmaktır (Başkurt, 2009: 71).

Misafir işçi statüsüyle giden Türk işçiler, Almanya'da çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Dil bilmemeleri, sağlıksız barınma koşulları, ağır işlerde çalıştırılmaları gibi faktörler işçilerin yaşamını zorlaştırmıştır (Benhabib, 2018). Ayrıca, sözleşmeleri imzalarken dil bilmedikleri için haklarını tam olarak bilememişlerdir. Bu durum, işçilerin çoğunda psikolojik sorunlara yol açmış ve bazıları iş kazalarında hayatını kaybetmiştir.

Bugün Almanya'da yaşayan Türk göçmenler, Avrupa Birliği dışından gelen en büyük göçmen grubunu oluşturur. Yaklaşık olarak 2 milyon 747 bin Türk, Almanya'da yaşamaktadır. Bu göçmenlerin %32'si Alman vatandaşıdır (*Ausländer Aus Der Türkei in Deutschland Bis 2022 | Statista*, 2023). Türk göçmenler, Almanya'nın dört eyaletinde toplam nüfusun yarısına yakın bir orana sahiptir. Aynı zamanda beş eyaletin nüfusunun da önemli bir bölümünü oluştururlar (Şen, 2010: 121).

Almanya'daki Türk göçmenlerin yaşadığı ilk zorluklardan biri dil bilmemeleridir. Dil kurslarına katılım başta düşük olmuş ve bu durum göçmenlerin entegrasyonunu zorlaştırmıştır (Başkurt, 2009: 83). Ayrıca Almanya'da ve Türkiye'de farklı isim tanımlamalarıyla karşılaşmışlardır. Bu tanımlamalar, ötekileştirmeye ve Türk göçmenlerin içe kapanmasına neden olmuştur (Başkurt, 2009: 84).

1.7. Türk Kültürünün Almanya'da Etkisi

Girişte belirtildiği gibi, Almanya'da yaşayan Türk kökenli kişiler arasında yapılan çoğu çalışma, onlara *iki kültürlü* ya da karma kimlik atfetmektedir, yani Alman ve Türk kültürleriyle özdeşleştiklerini ifade etmektedir (Sackmann vd., 2000, s.41). Ancak, bu bölüm yalnızca Türklük üzerinde etkisi olan faktörleri ve Almanya'daki Türk insanları için hâlâ anlamlı olan Türk kültürel özelliklerini tartışmaktadır. Türklerden bahsederken, Türk göçmenlerin yaklaşık %70'inin Anadolu'nun Doğu bölgesinden geldiğini belirtmek önemlidir (Vedder vd., 2007, s.127). Avrupa'daki Türkiye bölgesine kıyasla, Anadolu günümüzde daha muhafazakâr bir yaşam tarzı ve daha patriarkal bir İslam kültürüne sahiptir (Bamyeh, 2012, s.113). Diğer göçmenler genellikle Kürtler ve Süryanilerdir (Vedder vd.,

2007, s.127; ESI, 2005, s.2).

Türk kültürel kimliği için en önemli unsurlar olarak din ve dil hakkında çok sayıda literatür bulunmaktadır. Ulutaş (2005, s.41) dinin kimlik ve entegrasyon sorunsalında önemli bir bileşen olduğunu belirtmektedir. Bağcı'ya göre (2012, s.47), dinle ilişkilendirme, Almanya'daki Türk insanları için önemli bir rol oynamaktadır. Kießling (2005, s.9), Alman toplumunda Türk göçmenlerinin bir azınlık grubu olduğunu ve dolayısıyla daha düşük bir sosyal statüye sahip olduklarını savunmaktadır. Bu nedenle, İslam ile bağlantı kurmak, Türkler için umut ve güven kaynağı sağlamaktadır. Bununla birlikte, Almanya'daki Türk Müslüman toplumu çeşitlidir ve Müslümanlar İslam'ı farklı şekillerde deneyimlemekte ve yaşamaktadır. 2001 yılında Konrad-Adenauer Vakfı adına yapılan, Türklerin İslami dinî topluluklara bağlılık durumunu inceleyen bir araştırma, katılımcıların %63'ünün kendilerini Sünni, %12'sinin Alevi, %2'sinin Şii, %7'sinin diğer ve yalnızca %8'inin dinsiz olduğunu belirtmektedir (von Wilamowitz-Moellendorf, 2001, s.4). Bununla birlikte, Türkiye Çalışmaları Merkezi tarafından 2000 yılında yapılan bir çalışma, Almanya'da yaşayan Türklerin sadece %7'sinin kendilerini derin bir şekilde dindar olarak tanımladığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, katılımcıların üçte ikisi "dinselliğe yönelme" şeklinde kendilerini tanımlamıştır (Bağcı, 2012, s.48). Almanya'daki Müslüman toplumu üzerine yapılan çalışmalar, Alman-Türkler arasında diğer Müslüman göçmen gruplarına kıyasla dindarlık ve İslami kurallara uygun yaşama konusunda daha az önemli olduğunu belirtmektedir (Yağmur ve van de Vijver, 2012, s.1113).

Türkler için İslam, aile bağları ve gelenekler gibi diğer kültürel değerlerle birlikte Türk insanlarını Alman toplumundan ayıran belirgin bir özellik olarak değerlendirilebilir. Bu kültürel zenginlik, Türk toplumunun yumuşak güç unsurlarını Almanya'da da etkili bir şekilde kullanmasına olanak sağlamıştır. Bağcı'nın (2012, s.48) araştırmasına göre, birinci nesil göçmenler İslam'a ve muhafazakâr Türk kültürel değerlere daha yakındır. Ancak, ikinci nesil sonrası Türkler arasında İslami kurallara olan bağlılık daha az önemli hâle gelmiştir.

Özellikle ikinci nesil göçmenler, iki kültürlü kimliklere sahip olmalarıyla dikkat çekmektedir. İslam ve Türk dili, bu iki kültürlü kimliğin önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Türkler, İslam'ı sadece dinî bir inanç olarak değil, aynı zamanda Türk kültürüne ve mirasına kimlikle özdeşleşmenin bir aracı olarak görmektedir. Bu bağlamda, Türk toplumu, Almanya'da İslam'ın ve Türk kültürel değerlerin sürdürülmesi konusunda yumuşak güç kullanmaktadır.

Türklerin, Almanya'daki tüm yaş gruplarında Türkçe dilini ve kültürel değerleri korumaya yönelik çabaları, Türk toplumunun yumuşak gücünü yansıtmaktadır. Kamusal alanda Almanca tercih edilirken ev içinde Türkçe'nin güçlü bir şekilde yaşatılması, Türk toplumunun kültürel kimliğini koruma ve yayma stratejilerinden biridir (Bağcı, 2012, s.96). Bu şekilde, Türkler Almanya'da kendi kimliklerini sürdürürken, aynı zamanda Alman toplumunda da kültürel etkileşimi teşvik etmektedirler.

Bu bulgular, Türk toplumunun yumuşak gücünü kullanarak Almanya'da etkili bir şekilde entegrasyon ve kültürel alışveriş sağladığını göstermektedir. İslam ve Türk kültürel değerleri, Türk toplumunun Almanya'da yaygınlaşmasında ve kabul görmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu sayede Türkler, Alman halkının ilgisini çekerek kültürel etkileşimi artırmakta ve Türk-Alman ilişkilerini güçlendirmektedir. Türkiye'nin yumuşak gücü sayılabilecek bu durum, Türklerin kendi kültürel değerlerini koruyup aynı zamanda yaymasıyla, Türklerin Almanya'ya entegrasyon sürecini desteklemekte ve karşılıklı anlayışı da artırmaktadır.

1.8. Türk Mutfağı, Sanatı ve Kültürel Etkinliklerin Yaygınlaşması

Türk işçilerinin Almanya'da yaşadıkları deneyimler, Türk mutfağının, sanatının ve kültürel etkinliklerinin yaygınlaşmasına yönelik ilgiyi artırmıştır. Öte yandan, Almanya'ya giden Türk işçileri, yemek konusunda yaşadıkları zorluklarla birlikte kendi kültürel değerlerini koruma ve tanıtmaya çabası içerisine girmişlerdir. Bu çaba, Türk mutfağının Almanya'da popülerlik kazanmasına ve Türk işçileri arasında bir dayanışma ve kimlik oluşturulmasına katkıda bulunmuştur (Abadan-Unat, 2017).

Türk işçileri, Almanya'da yemeklerini ilk dönemlerde fabrika tabldotlarından yemek zorunda kalmışlardır (Acar, 2022). Ancak bu yemekler, Türk mutfağının lezzet ve çeşitliliğini yansıtmaktan uzaktır. Bunun farkına varan Alman firmaları, Türk işçilerin alıştığı yemekleri pişirebilecek aşçıları istihdam etmeye başlamış ve bu sayede Türk işçilerin yemek kültürünü yaşayabilmelerini sağlamıştır (Acar, 2022). Türk işçilerin çabalarıyla, Türk mutfağı Almanya'da daha geniş bir kitleye ulaşmış ve yerel halkın da ilgisini çekmiştir. Türk restoranları ve yemek noktaları, çeşitli Türk lezzetlerini sunarak Almanların da Türk mutfağını deneyimlemelerine olanak sağlamıştır.

Türk mutfağının yaygınlaşmasıyla birlikte Türk sanatı da Almanya'da ilgi görmeye

başlamıştır. Türk işçileri, kendi kültürlerinin zengin sanatını tanıtmak amacıyla çeşitli etkinlikler düzenlemeye başlamışlardır (Wilpert, 2004, s. 21). Konserler, sergiler, tiyatro oyunları ve dans gösterileri gibi etkinlikler, Türk sanatının çeşitliliğini Alman toplumuna aktarmıştır (Wilpert, 2004, s. 22). Ayrıca, Türk halk müziği ve geleneksel Türk dansları gibi sanat dalları, Almanya'da popüler hâle gelmiş ve Türk işçileri arasında da bir bağ oluşturmuştur. Türk sanatçılarının ve sanat gruplarının Almanya'ya davet edilmesiyle, Türk sanatı daha geniş kitlelere ulaşarak Türk kültürünün tanıtımına katkıda bulunmuştur.

Türk sanatının yaygınlaşması ve Almanya'da tanınması da Türk işçi göçüyle doğrudan ilişkilidir. Türk işçiler, kendi sanat anlayışlarını ve yeteneklerini Almanya'ya taşımışlardır. Geleneksel Türk sanatı formları olan hat sanatı, minyatür, ebru gibi sanat dalları, Türk işçiler aracılığıyla Almanya'da da yaygınlaşmıştır.

Türk sanatının Almanya'da sergilenmesi ve tanıtılması, Türk işçi göçünün oluşturduğu kültürel etkileşimin bir sonucudur. Türk işçiler, kendi sanat eserlerini sergileyerek Türk sanatının Alman halkı tarafından görülmesini sağlamışlardır. Aynı zamanda, Türk sanatçılar ve ressamlar da Almanya'da sanat galerilerinde sergiler düzenleyerek Türk sanatının uluslararası alanda tanınmasına katkıda bulunmuşlardır (Artı 90, 2014).

Türk sanatının Almanya'da yaygınlaşması, kültürel bir alışverişe de zemin hazırlamıştır. Almanlar, Türk sanatını ve sanatçılarını keşfetmeye başlamış, Türk sanat eserlerini koleksiyonlarına eklemiş ve Türk sanatıyla ilgili etkinliklere katılmışlardır (Artı 90, 2014).

1.9. Almanya'daki Çok Kültürlülük ve Kültürel Etkileşim

Yumuşak güç unsurlarının Almanya üzerindeki etkilerine odaklanırken Alman kültürü araştırmasının da yapılması şart olmuştur. Araştırma sorusuna yanıt bulabilmek için Almanya'nın kültürel çerçevesi ve göçmenlere yönelik kültürel algısı incelenecektir. Ana odak noktası, Hollandalı sosyal psikolog Geert Hofstede'nin kültürel boyutları ve takip eden GLOBE çalışması olacaktır. Amacımız, Hofstede'nin bulgularına dayanarak Alman kültürünün göçmenlikle ve azınlık gruplarıyla başa çıkma üzerindeki etkisini analiz etmek ve dikkate almak olacaktır. Bu bulgular daha sonra Alman leitkultur (öncü kültür) üzerindeki siyasi tartışmanın analizine temel oluşturacaktır.

Kültür, belirli bir grup insan arasındaki bağlantı olarak değerlendirilebilir. Ulusal farklılıkları, kültürel farklılıkları ve bir ülkenin diğer kültürlerle yönelik algısını açıklamada önemli bir faktör olarak uzun zamandır kabul edilmektedir. Kültürel farklılıklar daha önce kabul edilmesine rağmen, kültürel farklılıkların ve bunların kültürler arası iletişim üzerindeki etkilerinin araştırılması Hofstede'nin kültürel boyutlar teorisiyle ivme kazanmıştır. Bu araştırmanın odak noktası, bir toplumun kültürünün üyelerinin değer sistemleri üzerindeki farklı etkilerini ve bu değer sisteminin toplumun davranışına nasıl etki ettiğini açıklamaktır (Adoye ve Tomei, 2014, s.6; Hofstede, 1980). Hofstede, IBM çalışanlarının 72 farklı ülkeden cevapladığı kültürel değerler ve inançlar üzerine sorular içeren 116.000 davranış anketine dayanan verileri, bir faktör analizi yapısı kullanarak toplamıştır. Hofstede, verilerini 1962 ve 1973 olmak üzere iki farklı zamanda toplamıştır (Hofstede, 1985, s.347; 1994, s.6; Hofstede ve diğerleri, 2010, s.5). Hofstede'nin önceki bulguları, farklı modeller için kullanılmış ve kültürler arası iletişimi ve kültürlerin değer sistemlerini nasıl etkilediğine yönelik daha fazla çalışmanın temelini oluşturmuştur. Hofstede'nin kültürel boyutlar teorisi, bir toplumun göçmenlikle ve azınlık gruplarıyla başa çıkma şeklini etkileyen üç boyutu vurgulamaktadır (Hofstede ve diğerleri, 2010, s.173).

Hofstede'nin bulgularının temel alındığı GLOBE (Global Liderlik ve Organizasyonel Davranış Etkinliği) çalışması, 1991 yılında başlatılmış olup Almanya da dâhil olmak üzere 60'dan fazla ülkeden 170'in üzerinde araştırmacının yer aldığı bir çalışmadır (Brodbeck ve Frese, 2007). GLOBE çalışması, Hofstede'nin çalışmasını yeniden üretmek ve genişletmek amacıyla tasarlanmış olup öncelikli olarak kültürün toplumsal, örgütsel ve liderlik etkinliği ile ilişkili olduğunu araştırmak amacıyla başlatılmıştır (CCL, 2014). GLOBE çalışmasında kullanılan dokuz kültürel boyut, Hofstede'nin boyutlarından türetilmiştir. Hofsted, öz güven ve cinsiyet eşitliği olarak da araştırmış erkeklik-kadınlık ayrımından esinlenerek iki boyut daha eklenmiştir: İnsancıl ve performans yönelimi (Hofstede ve diğerleri, 2010, s.42). Önemli bir nokta, GLOBE'nin "as is" (mevcut) ölçeği ve "should be" (olması gereken) ölçeği olarak iki bölüme ayrılmasıdır. Bu ayrım, düşünce yapısının değişimini değerlendirmek ve Almanların göçmenlik konusundaki tutumunu nasıl etkilediğini anlamak için özel öneme sahiptir.

UAI boyutu, "bir kültürün üyelerinin belirsiz durumlardan ne kadar tehdit hissettiklerini" belirleyen bir boyuttur (Hofstede ve diğerleri, 2010, s.191). Hem ev sahibi toplumun hem de göçmenlerin bakış açısıyla göç, belirsizliklerle başa çıkma ve kendi kültürleriyle benzemeyen bir kültürle uğraşmayı da içerir. UAI boyutunda Almanya görece

yüksek bir puan alır (100 üzerinden 65), bu da Alman kültürünün bilinmezlikleri önlemeye çalışan ve yüksek bir endişe düzeyinin Alman toplumu arasında yaygın olduğunu göstermektedir (Hofstede, 2016a). Alman toplumunun endişe ve kötümserlik eğilimleri genellikle uluslararası alanda bilinen "The German Angst" (Alman Korkusu) terimiyle tanımlanır. 2014 yılında Alman gazetesi "*Die Welt*", Alman Korkusunun Alman genlerine derinden kök saldığını ve dolayısıyla Alman toplumunun sürekli olarak varoluşsal korku tarafından sarsıldığı bir toplum olduğunu belirtmiştir. Bu varsayım, eski Şansölye Helmut Schmidt'in 2011 yılında Alman Korkusunu Nazi rejiminin ve savaşla ilgili travmaların bir ürünü olarak tanımlamasıyla da desteklenmiştir (Czycholl, 2014). 2007 yılında Almanya, Unisys Güvenlik Endeksi'nde 300 üzerinden 168 puan alırken, Avrupa komşuları Hollanda ve İngiltere sadece 66 ile 103 puan arasında puan almışlardır (Czycholl, 2014). GLOBE çalışması, bu bulguları destekler ve bu nedenle Alman toplumunun bilinmezlikten korkma eğilimi göçmenlere karşı daha az açık bir toplum olduğunu gösterir. Brodbeck ve Frese (2007, s.163), Almanya'nın UAI konusunda en yüksek 25%'lik bir sıralamaya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Önemli bir nokta, "olması gereken" ölçekte Almanya'nın en düşük 25%'lik sıralama arasında yer almasıdır, bu da Alman toplumunun daha az düzenlenmiş, riskten kaçınan ve daha açık fikirli bir ortama yönelme isteğini göstermektedir.

Hofstede ve diğerleri (2010, s.201), yüksek bir UAI puanının bir ülkenin etnik ön yargıya ve göçmenlerin memleketlerine geri gönderilmesi gerektiği yönündeki düşüncenin toplumda yaygın olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, belirsizlikten kaçınan ülkelerin, Almanya gibi, etnik ön yargıya daha yatkın olduğunu, göçmenlere karşı tutumun genel olarak olumsuz çağrışımlarla ağırlıklandığını, yüksek UAI ülkelerinin yeni kavramlara dirençli olduğunu ve çok kültürlü topluluklara sahip olmadığını vurgulamaktadır (Hofstede ve diğerleri, 2010, s.231). Bu nedenle, kendi kültürünü korumak için bu toplumlar, azınlık gruplarını asimile etmeye veya baskı altına almaya çalışırlar. 1997 yılındaki Avrupa Komisyonu raporu "Racism and Xenophobia in Europe" (Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı) sonuçları, göçmenlerin belirli bir süre sonra ev sahibi ülkeden ayrılmaları gerektiği yolundaki halk görüşü ile içiçe geçmiş olduğunu göstermektedir (Hofstede ve diğerleri, 2010, s.225). Hofstede'nin MAS boyutu, Alman toplumunun göçmenlere karşı şüpheciliklerini vurgular. MAS boyutu, bir toplumun rekabete, başarıya ve başarıya yönlendirme derecesini tanımlar: Puan ne kadar yüksekse, bir ülkenin rekabetçilik arzusu o kadar yüksektir (Hofstede, 2016a). Göçmenlik hakkında konuşurken ve dolayısıyla azınlık grupları hakkında konuşurken, MAS boyutu bir toplumun göçmenleri nasıl ele alması gerektiği konusunda nasıl hissettiğini ifade

eder. Hofstede ve diğeri (2010, s.172), MAS boyutunda düşük puan alan (kadınlık) ülkelerin göçmenleri entegre etmeyi tercih ettiğini, yani göçmenlerin kendi kültürlerinden bazı özellikleri benimsemelerini ve aynı zamanda miras kültürlerini korumalarını beklediğini belirtir. Ancak yüksek puan alan (erkeklik) ülkelerde göçmenlerin asimile olması ve miras kültürlerinden vazgeçmesi beklenir. Almanya MAS skorunda yüksek (100 üzerinden 66) bir puan alır. Philipp (2008), Alman toplumu genelinde göçmenlerin topluma katılmak istiyorlarsa Almanlara benzer hâle gelmeleri gerektiğinin yaygın bir inanç olduğunu vurgulayarak Hofstede'nin bulgularını destekler.

UAI ve MAS boyutlarına bakıldığında, Hofstede, yüksek UAI ve MAS skorlarının, etno-sentrik ve yabancı düşmanı düşünceye olan eğilimi artırdığını belirtir. Kendi kültürlerini korumak için bu toplumlar azınlıkları asimile etmeye veya bastırmaya çalışırlar (Hofstede ve diğeri, 2010, s.225). Hofstede'nin kültürel IVR boyutu, Almanya'nın göçmenlik ve yabancı kültürlere karşı şüpheciliklerini desteklemektedir. IVR boyutu, bir toplumun kendine özgü arzularını ve dürtülerini ne ölçüde gösterdiğini tanımlar (Hofstede, 2016a). Almanya, göreceli olarak düşük (100 üzerinden 40) bir puan alır, bu da Almanya'nın bir hoşgörü ülkesi olarak kabul edildiğini gösterir. Hoşgörü gösteren kültürler için yabancı kültürel etkilere de, medya dünyasında da düşük bir onay verilir (Hofstede ve diğeri, 2010, s.297). Yukarıda belirtildiği gibi, GLOBE çalışması, MAS ve IVR kültürel boyutları Hofstede'nin yaptığı gibi kullanmaz. Ancak göçmenlerle ve dolayısıyla azınlık gruplarıyla başa çıkma şekliyle ilgili olarak, çalışmanın eşdeğer boyutları olan öz güven ve insancıl yönelim, Hofstede'nin bulgularını yansıtır. GLOBE çalışmasında, bir toplumun yüksek ölçüde öz güvene sahip olması, "diğer toplum üyeleriyle ilişkilerinde çoğu diğer toplum üyelerinden daha çatışmacı olması" şeklinde tanımlanır (Brodbeck ve Frese, 2007, s.163). Almanya, öz güven konusunda yüksek bir puan alırken, "olması gereken" ölçekte ülke nispeten düşük bir sıralamada yer alır. Brodbeck ve Frese (2007, s.163), bu durumun Alman toplumu arasında daha az çatışmacı kişilerarası ilişkiler isteği olduğunu ifade eder. İnsancıl yönelim boyutu, bir toplumun "adil, fedakâr, cömert, şefkatli ve başkalarına karşı nazik" olarak kabul edilme derecesini ölçer (Brodbeck ve Frese, 2007, s.169).

Alman toplumu insancıl yönelimde düşük bir sıralama alır, bu da başkalarına karşı merhamet ve empati eksikliği anlamına gelir. Brodbeck ve Frese (2007, s.169), insancıl yönelim kültürel uygulamalarının düşük düzeyinin, yüksek öz güven puanıyla uyumlu olduğunu savunur. Göçmenler ve dolayısıyla azınlık grupları hakkında konuşulduğunda, bu merhametsizlik ve çatışmacı kişilerarası ilişkiler, ev sahibi toplum üyelerinin azınlık

gruplarını bastırma eğiliminde olmaları ve (kültürel) ihtiyaçlarına daha az empati göstermeleri açısından özellikle önemlidir (Berry, 1997, ss. 10). Bununla birlikte, atılganlık kültürel boyutunda olduğu gibi, Almanya humane orientation (insancıl yönelim) için "olması gereken" ölçekte ılımlı bir sıralamaya sahiptir (Brodbeck ve Frese, 2007, ss.162, 165).

1.10. Entegrasyon Politikaları ve Göçmenlerin Uyum

Bir devletin ideolojisinin göç ve entegrasyon politikalarının oluşturulmasında önemli bir etkisi olduğu vurgulanmıştır. Almanya örneğinde, etnik milliyetçilik ideolojisi belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Ülkenin vatandaşlık yasaları ve doğal vatandaşlık düzenlemeleri, *ius sanguinis* (kan bağına dayalı vatandaşlık) prensibi temelinde şekillenmektedir (Peralva, 1994; Bourhis vd., 1997). Etnik köken, Alman vatandaşlığını elde etmek için temel bir kriter olmuş, Doğu Avrupa ülkelerinden dönen göçmenler Alman kökenlerine dayanarak tam vatandaşlık haklarına sahip olmuşlardır (Williams, 2014). Bununla birlikte, Türk işçiler gibi konuk işçiler olarak işe alınan Alman olmayan göçmenler tam vatandaşlık hakları elde etmede zorluklarla karşılaşmışlar ve bölgesel ve ulusal seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmamışlardır (Peralva, 1994; Bourhis vd., 1997; Weatherall vd., 2007).

Alman hükümetinin önceki "Ausländerpolitik" (Yabancılar Politikası) politikalarının sıklıkla dışlayıcı bir odaklanmaya sahip olduğu görülmüştür (Wegmann, 2014). Bununla birlikte, Almandada göçmenler için kullanılan "Zuwanderer" ve "Einwanderer" terimlerinin incelenmesi önemlidir. Dil bilgisel olarak bu terimler birbirinin yerine kullanılabilirken, politik tartışmada farklı anlamlar taşımaktadır. "Einwanderung" (kalıcı göç), demografik değişim ve artan iş gücü talebi gibi faktörler nedeniyle göçmenlere ülkeye giriş izni verilmesi gerekliliğini ifade ederken, "Zuwanderung" (geçici göç) kontrolsüz ve istenmeyen bir göç sürecini ifade etmektedir (Kanacher, 2016).

1.11. Vatandaşlık Yasası Reformu CLR (2000)

Almanya'nın göç/entegrasyon politikası alanında önemli bir dönüm noktası, 2000 yılında parlamentodaki değişen çoğunluklar (SPD, Yeşiller ve FDP) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde, *ius soli* (doğum yeri ilkesi) ve "Optionsmodell" (seçmeli model) gibi yeni vatandaşlık hakları kavramları gündeme gelmiştir (Bağcı, 2012;

Hailbronner, 2012). Öncesinde, yabancı sürekli oturma sahipleri 15 yıl yasal ikamet süresinin ardından Alman vatandaşlığı için başvuruda bulunabiliyorlardı. Ancak, 2000 yılında yürürlüğe giren Yurttaşlık Reformu (CLR), yabancıların istihdam edilmiş olmaları ve suç kayıtlarının olmaması şartıyla sadece 8 yıl ikamet süresiyle vatandaşlığa hak kazanmalarını sağlamıştır (Hailbronner, 2012; Wegmann, 2014). Ayrıca, Almanca dil testini geçme şartı getirilmiş ve başvuranların sadece bu testi başarıyla tamamlamaları durumunda vatandaşlık alabilmelerine olanak tanınmıştır. Almanca dil testi gerekliliği bazı federal eyaletler tarafından benimsenmiştir (Howard, 2008). Ius soli ilkesi çerçevesinde, yeni düzenleme yabancı kökenli ebeveynleri olan Almanya'da doğan çocukların, en az bir ebeveynin 8 yılı aşkın süredir yasal ikamet iznine sahip olması durumunda otomatik olarak Alman vatandaşlığına sahip olmalarını sağlamıştır (Yıldız, 2017). Ayrıca üç yıl boyunca sınırsız oturma iznine sahip olan yabancı kökenli ebeveynlerin çocukları da Alman vatandaşlığına sahip olabilirler. Bununla birlikte, çocukların genellikle ebeveynlerinin vatandaşı olduğu düşünüldüğünde, doğum yeri ilkesinin getirilmesi Almanya'da doğan yabancı çocukların çifte veya çoklu vatandaşlığa sahip olmalarına yol açmıştır (Yıldız, 2017). Bu sorunu çözmek için, Alman yasama organı çocuklara, yasal yaşa ulaştıklarında (18 yaş) hangi vatandaşlığı koruyacaklarını ve hangisini bırakacaklarını seçme zorunluluğu getirmiştir. Ayrıca, reşit kişiler için çifte vatandaşlık kuralları da liberalleştirilmiştir (Yıldız, 2017). Bu nedenle, AB ülkelerinden gelen göçmenler çifte vatandaşlığa sahip olabilirken, AB dışı ülkelere gelen yetişkinler, "aşırı sıkıntı durumu"na bağlı olarak çifte vatandaşlığı koruyabilmektedirler (Yıldız, 2017).

1.12. Göçmenlik Yasası IA (2004)

2000 yılındaki yasa reformu, Almanya'da vatandaşlık yasasında büyük bir reformu mümkün kılmıştır. Bu reformun ardından, 2004 yılında Almanya, göçü kontrol altına almak için ilk yasal çerçeveyi içeren Göç Yasası'nı kabul etmiştir. Önemli bir nokta, yasanın başlangıçta "Göç Sınırlama Yasası" olarak adlandırılması olmuştur. Ancak daha sonra başlığı Zuwanderungsgesetz olarak değiştirilmiş olsa da, içeriği aynı kalmıştır. Hailbronner (2012), yasanın göçmenler için entegrasyon gerekliliklerine odaklandığını belirtmektedir. Göçmenlerin entegrasyonu, paralel toplumların oluşumunu önlemek için ulusal bir öncelik olarak ilan edilmiştir. Bununla birlikte, paralel toplumlar ve göçmenlerin gettolaşmasıyla ilgili endişeler yaygınlaşmış olsa da, yapılan ampirik çalışmalar bunun aksini kanıtlamıştır. Vatandaşlık yasası reformuyla Almanca dil testi seçeneği sunulmuş ve doğal vatandaşlık süreci

hızlandırılmış olsa da, Göç Yasası ile birlikte Almanca dilinin yeterliliği zorunlu hâle getirilmiştir. Ayrıca, Göç Yasası, tüm yeni göçmenlerin entegrasyon kursuna katılma zorunluluğunu getirmiştir. Bu kurs, Alman kültürü, tarihi ve politikasının temel bilgilerini içermektedir. Entegrasyon kursunu başarıyla tamamlayanlar, ikamet süresini 8 yıldan 7 yıla indirmektedir. Göç Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle, göçmenlerin entegrasyon çabalarını takip etmek için Federal Göç ve Mülteciler Ofisi (BAMF) kurulmuştur.

1973 yılında başlatılan işçi alımı yasağı, Göç Yasası kabul edilmesine rağmen hâlâ yürürlükte kalmıştır. Bu durum, Almanya'nın karşılaşacağı demografik ve iş gücü piyasası zorlukları konusunda ciddi eleştirilere neden olmuştur. Almanya iş gücü sıkıntısını aşmak için uluslararası öğrenciler, yüksek nitelikli bilim insanları ve yöneticiler için giriş koşullarını ve ikamet izinlerini düşürmüştür. Temmuz 2006'da Şansölye Angela Merkel, Almanya'daki göçmenlerin durumunu ulusal bir öncelik olarak ilan etmiş ve Federal Hükümet, eyalet hükümetleri ve çeşitli sivil toplum aktörlerinin bir araya gelerek katıldığı ilk Entegrasyon Zirvesi'ni düzenlemiştir. Göçmen toplum kuruluşlarıyla diyalog, Almanya'daki göçmenlerle ilgili sorunları çözmek için zirvenin merkezinde yer almıştır.

1.13. Ulusal Entegrasyon Planı NIP (2007)

2007 yılındaki ikinci Entegrasyon Zirvesi'nde Şansölye Angela Merkel tarafından hazırlanan NIP, Almanya'da "sürdürülebilir entegrasyonu" teşvik etmeyi hedefleyen 400'den fazla gönüllü girişim içermektedir (Wegmann, 2014, s.134). NIP'nin oluşturulmasında federal ve eyalet hükümetlerinin yanı sıra toplumun 376 temsilcisi yer almış ve Federal Cumhuriyet tarihinde göçmen toplum kuruluşlarının yardımıyla entegrasyon başarıları tasarlanmıştır (Böhmer, 2016, s.2). Böhmer (2007, s.1) NIP'nin "uygulanması doğrulanabilen somut taahhütler" içeren önemli bir özelliğe sahip olduğunu belirtmektedir. NIP'nin nihai amacı, göçmenlerin ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda güçlenmesidir (Böhmer, 2007, s.4). Bununla birlikte, Almanca dilinde yetersiz bilgi, eğitim ve öğretimde dezavantajlar ve karşılaştırıldığında yüksek işsizlik oranları, özellikle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler arasında entegrasyon eksiklikleri olarak belirlenmiştir. Bu sorunları ele almak için NIP, 10 konu başlığında çabaları gerçekleştirmeyi hedeflemektedir (Wegmann, 2014, s.134).

NIP'nin gündemini gerçekleştirmek için iki temel ilke üzerinden hareket eder. İlk olarak, entegrasyonun dayatılamayacağını, ancak belirli bir yaşam tarzıyla ancak

başarılabilirliğini kabul eder. Bu nedenle, NIP, göçmenlerden "ülkemizde yaşamayı benimsemelerini, anayasa, Temel Kanun ve tüm Alman yasalarını kesinlikle kabul etmelerini ve Almanca dilini öğrenmelerini" bekler (Böhmer, 2016, s.2). Önemli bir nokta, NIP'nin topluma da sorumluluk atfettiği ve toplumun "ülkemizde yasal olarak yaşayan insanları hoşgörü, kabul ve içtenlikle karşılama isteği" göstermesi gerektiğini vurgulamasıdır (Böhmer, 2016, s.2). İkinci olarak, NIP, entegrasyon görevlerinin sadece hükümetin değil, tüm ulusun sorumluluğunda olduğunu belirtmektedir (Böhmer, 2007, s.5). Bu nedenle, NIP özellikle göçmenlerin yerel yönetimlerin ve kamu hizmetinin karar alma sürecine katılımını teşvik etmektedir (Böhmer, 2007, s.4).

Ancak, Almanya'nın göç ve entegrasyon politikası eksikliği yaşadığı gerçeğini aşmak için NIP kapsamında yeni göçmenler ve uzun süreli göçmenlerin entegrasyon kurslarına katılması zorunlu hâle getirilmiştir. Entegrasyon kurslarına katılmama veya başarısızlık durumunda göçmenler için ciddi sonuçları olabilir. Bunlar arasında oturma izni reddi, sosyal yardım faydalarının azaltılması veya mali ceza gibi yaptırımlar bulunabilir (Wegmann, 2014, s.134, Gerdes, 2010, s.14). NIP'nin ana hedeflerinden biri göçmenler için sosyal ve ekonomik eşitliği oluşturmaktır. Bu nedenle, NIP özellikle genç göçmenlere ve göçmen sonrası nesillere daha iyi iş fırsatları elde etmek için iyi eğitim ve mesleki eğitimin önemini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, NIP çocukluk döneminde anaokullarında genel dil eğitimi kavramının oluşturulmasını ve eğitim sponsorlarının federal ağı kurulmasını önermektedir. Ayrıca, iş dünyasında çeşitlilik şartnamesi (iş) girişimi ve (göç) sonrası stajyer girişimlerinin artırılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. NIP'nin eğitim gündeminin odak noktası, göçmen kökenli çocukların dezavantajlı olduğu bir eğitim sisteminin üstesinden gelmektir (Böhmer, 2007, s.3). Almanya'daki okul müfredatındaki değişiklikleri ve Alman toplumu adına adaptasyon başarılarını değerlendirmek için, göç ve kültürel çeşitlilik konularının yanı sıra Türkçe dilinin ve İslam din dersleri uygulanmasına daha yakından bakılacaktır. Özellikle, zorunlu olan ulusal müfredat kapsamında göç ve entegrasyonun nasıl yer aldığı ve çocuklara hangi çeşitlilik ve çok kültürlülük imajının aktarıldığına dikkat edilecektir.

Alman eğitim sistemi, gönüllü anaokulu veya çocuk bahçeleri, zorunlu ilköğretim ve ortaokullardan oluşan üç aşamadan oluşmaktadır (Wegmann, 2014, s.135). Son on yılda, bilim adamları üç katlı Alman eğitim sistemini göçmen çocuklarının öğrenme davranışlarında dezavantajlı hâle getirdiğini iddia etmiştir. PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) çalışması, yerli Alman ve göçmen çocuklar arasında büyük başarı

farklılıkları olduğunu ortaya koymuştur (Geißler ve Weber-Menges, 2008, BMI, 2015, s.9). Anaokulu eğitimi Almanya'da zorunlu olmasa da, Alman çocuklarının çoğunluğu anaokuluna katılmaktadır. Bununla birlikte, göçmen çocuklarının katılım oranı çok daha düşüktür (Söhn ve Özcan, 2006, s.101). Wegmann (2014, s.135), erken eğitimin göçmen çocukları için özellikle önemli olduğunu belirtir, çünkü çocuklar erken çocukluk döneminden itibaren Alman diline maruz kalacak ve istatistiksel olarak daha sonra bu çocukların bir mesleki derece elde etme olasılığı daha yüksek olacaktır. Von Below (2007, s.209) Wegmann'ın bulgularını doğrulamakta ve göçmen çocukların anaokuluna katılmanın, Alman akranlarıyla daha kolay sosyalleşmelerine ve ilkokulu geçmelerine yardımcı olacağını vurgulamaktadır.

İlkokulu tamamladıktan sonra (genellikle dokuz ila on bir yaşında), Almanya'da çocuklar üç farklı ortaokuldan birine geçerler: Hauptschule, Realschule ve Gymnasium. Her üç okul türü, ilkokulda elde edilen akademik sonuçlara uygunluk gösterir ve farklı kariyer olasılıklarına yol açar, en az kariyer perspektifi sunanı Hauptschule'dir (Wegmann, 2014, s.135).

BÖLÜM II

2. GÖÇLE BİRLİKTE GELİŞEN YUMUŞAK GÜÇ

Önceki bölümde de bahsedilen uluslararası ilişkiler (UI) alanında giderek artan literatürde, Amerikalı bilim insanı Joseph S. Nye'nin yumuşak güç üzerine düşünceleri dikkat çekmektedir. Nye, devletler arasındaki zorlamaya dayanmayan etkileşim biçimlerini araştıran UI literatüründe, gücü iki temel kategoriye ayırır. Askeri veya ekonomik zorlama yoluyla, silahlı saldırılar, tehditler veya mali teşvikler gibi yöneltilen sert güç, Nye tarafından tanımlandığı gibi, istenilen sonuçları elde etmek için zorlama veya ödemeler yerine cazibe gücüne dayanır (Nye, 1990). Sert güç emir ve kontrol üzerine dayanırken, yumuşak güç etkilemeyi hedefler.

Nye'nin bakış açısı, güç analizinin durumsal doğasını tanıyan bilim insanlarıyla uyumlu bir şekilde yer alır. Nye, etkilenenlerin tercihlerini anlamının, onların davranışlarındaki değişikliklere dayanarak gücü ölçme için bir ön koşul olduğunu vurgular (Nye, 1990). Nye, gücün avantajını kimin elinde tuttuğunu değerlendirmeden önce, analistleri farklı kaynakların bağlamını ve değişen değerini kavramaya çağrışimsal olarak teşvik eder. Değiştirilebilirlik kavramını reddeder ve bunun yerine belirli bir bağlamda güç davranışının en iyi temelini sağlayan kaynakların hangileri olduğunu sorar. Nye'ye göre, sert güç silah teknolojisinin karmaşıklığından veya insan davranışı üzerindeki etkisinden kaynaklanır ve genellikle mali ödüllere bağlıdır. Buna karşılık, yumuşak güç, politik ideallere, politikalara ve diğerlerinin politik ajandasını ve tercihlerini şekillendirme yeteneğine dayanır (Nye, 1990).

Bugün dünyada sert güç kaynakları ve askeri yeteneklerin sürekli bir rol oynadığını kabul eden Nye, gücün değişen doğasını vurgular. Bilgi çağının ve küreselleşmenin yükselişiyle birlikte, gücün askeri güç ve fetih vurgusundan uzaklaştığını savunur. Teknoloji, eğitim ve kurumsal esneklik gibi faktörler önem kazanırken, coğrafya, nüfus ve doğal kaynaklar önemini kaybetmiştir.

Nye, yumuşak gücün ve ulusal güvenlik kaygılarından bağımsız olarak yabancı politika gündemlerini şekillendirmedeki önemini vurgular. Demokratik değerlere, kültürel başarılarla ve siyasi felsefelere hitap ederek, yumuşak güç diğer ülkeleri benzer pozisyonlar ve politikalar benimsemeye yönlendirebilir. Nye, yumuşak gücün küresel olarak demokratikleşmeyi teşvik etmek, insan haklarını savunmak ve piyasa ekonomilerini ilerletmek için hayati öneme sahip olduğunu düşünmektedir (Nye, 1990).

Yumuşak güç, dış çevrenin dinamiklerini ve koşullarını etkin bir şekilde etkileme amacıyla önemli bir rol oynar. Bu, barışçıl ikili ilişkileri şekillendirmeyi, çok taraflı kurumları güçlendirmeyi ve gelişmekte olan ülkelerde sosyoekonomik istikrara katkıda bulunmayı içerir. Nye'nin analizi, sınır ötesi etkileşimlerin ve bu hedeflere ulaşmak için zorlama olmayan etkileşim biçimlerinin önemini vurgular (Nye, 1990).

2.1. Yumuşak Güç Kavramının Unsurları

Nye'nin merkezi kavramı olan Yumuşak Güç'e dayanan mekanizma, çekicilik veya cazibedir. Bu mekanizma o kadar önemlidir ki, Nye Yumuşak Güç'ü hatta Çekici Güç olarak tanımlar (Nye, 1990). Kişi veya devlet olarak çekilenler, şiddet tehditleri veya ödemeler gibi sert güç kullanmadan çıkarlarını ortaya koyma fırsatına sahiptir (Nye, 1990). Bir oyuncu veya onun eylemleri başka oyuncular tarafından çekici olarak görüldüğü takdirde, bu çekici oyuncu veya eylemler, fiyat üzerinde dönme veya duygularına etki etme potansiyeline sahiptir. Nye'ye göre çekicilik nasıl ortaya çıkar ve nasıl iletilir soruları ortaya çıkar. Nye'nin tanımında, onları çekici kılan kaynaklar "Bir ülkenin kültürü, siyasi idealleri ve politikaları"dır (Nye, 1990). Bu üç düzeyin diğer devletler ve halklarla ortak bir temele sahip olması gerekmektedir. Bu ortak nokta, Nye'nin argümantasyonunda her zaman açıkça belirtilmese de, sonuçta her zaman değerler ve normlardır; yani kültür, dünya çapında tanınan evrensel değerleri ve yaşam tarzlarını taşıyorsa güçlü bir yumuşak güç kaynağı olabilir (Nye, 1990).

Kültür açısından, Nye Amerikan popüler kültürünü, "düşük kültürü", Hollywood'u ve dünya çapında satılan tüketim ürünlerini, aynı zamanda Amerikan hukuk sistemini ve eğitim sistemini, sanatı ve müziği, "yüksek kültürü" de dâhil olmak üzere konu eder (Nye, 1990).

Siyasi idealler ve politikaların yumuşak güç kaynakları, Nye tarafından başka bir yerde somut bir şekilde verilir. O, siyasi idealleri "iç politikalar ve değerler" çerçevesinde ele almıştır. Bu nedenle, bir ülkede siyasetin nasıl yapıldığı, yumuşak gücü için hayati önem taşımaktadır. Aynı şey dış politikaya yönelik kaynak politikası için de geçerlidir, bu da "dış politikanın içeriği, taktikleri ve tarzı" nı somutlaştırır. Sadece kültür ve değerler değil, iç ve dış politika ve değerler de birbirine sıkı bir şekilde bağlıdır (Nye, 1990). Eğer bir ülke evrensel değerlere saygıyı, barışa ve demokrasi gibi şeylere olan taahhüdü aktif olarak gösteriyorsa, hem içeride hem de dışarıda ve uluslararası kuruluşlarda diğerleriyle iş birliği

içinde olduğu görünür politikalarla, bu evrensel değerleri uygulamak için çalışır. Bu nedenle, bu aynı zamanda güçlü bir yumuşak güç kaynağı olabilir.

Kültür, değerler ve dış politika gibi üç yumuşak güç kaynağının bağlantı noktası, insanlar ve devletler tarafından çekici olarak kabul edilmeleridir. Ancak, bu kaynaklar aynı zamanda farklılıklar da gösterir, ancak Nye bunu açıkça ortaya koymaz. Kültür ve değerler, yumuşak güç kaynağı olarak genellikle pasif bir karaktere sahiptir. Hedeflenen kamu politikası önlemleri, değerleri ve kültürü iletebilir. Bu durumda, güzel, arzu edilen veya taklit edilmeye değer olarak kabul edilirler. Bunun bir örneği, bahsedilen avukat dizileridir. Bununla birlikte, yumuşak gücü kullanan ülke ile etkilenen ülke arasındaki ilişki tek taraflı bir alıcı-alıcı ilişkisidir; zorunlu olarak aktif bir değişim olmayabilir (Nye, 1990).

2.2. Türkiye ve Almanya’da “Türkler”in Yumuşak Güç Olarak Konumu

Almanya ve Türkiye arasındaki işçi göçü, yumuşak güç ilişkileri açısından ilginç bir etkiye sahiptir. Nye'nin tanımladığı gibi, yumuşak güç çekicilik üzerine kurulu bir mekanizmadır. İşçi göçü, Almanya ve Türkiye arasındaki ilişkilerde bu çekicilik mekanizmasını harekete geçirebilir. Özellikle de entegrasyon sürecinin gittikçe daha kapsayıcı olmasıyla birlikte Türk işçilerin Almanya’ya dâhil olma süreci hızlanmış, daha iyi bir ifadeyle entegrasyonun kapsayıcılığı artmıştır (Toraman, 2015, s. 67).

Almanya'nın ekonomik gücü ve istihdam imkânları, Türkiye'den gelen işçiler için bir cazibe merkezi hâline gelmiştir. Almanya'nın yüksek yaşam standardı, sosyal güvenceleri ve istihdam fırsatları, Türk işçileri Almanya'ya çeken faktörlerdir. Bu durum, Almanya'nın yumuşak gücünü ortaya çıkarır. Türk işçiler, Almanya'daki yaşam tarzını, değerleri ve kültürel unsurları deneyimleyerek Alman kültürüyle etkileşim içinde olurlar. Bu etkileşim, Türkiye ile Almanya arasında kültürel bir köprü oluşturur ve Almanya'nın yumuşak gücünü güçlendirir.

Öte yandan, Türkiye'den giden işçiler de Türkiye'nin yumuşak gücünü taşıyabilir. Türk işçiler, Türk kültürünü, değerlerini ve dilini Almanya'ya taşırlar (Toraman, 2015, s. 68). Almanya'da yaşayan Türk işçiler, Türk mutfağı, gelenekleri ve sosyal ilişkileri aracılığıyla Türk kültürünü yayabilirler. Bu durum, Türkiye'nin kültürel zenginliğini ve çekiciliğini Almanya'ya aktaran bir yumuşak güç kaynağı oluşturur.

İşçi göçünün etkisi, sadece kültürel açıdan değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal

açından da önemlidir. Almanya'daki Türk işçilerin ekonomiye katkısı, Türkiye ile Almanya arasındaki ekonomik bağları güçlendirir (Toraman, 2015, s. 68). Aynı zamanda, Türk işçilerin Almanya'da kazandığı deneyim ve birikim, Türkiye'nin ekonomik gelişimine katkıda bulunabilir.

Ancak, işçi göçünün yumuşak güç ilişkilerinde bazı zorluklara da yol açabileceği unutulmamalıdır. Entegrasyon süreci, kültürel farklılıklar, dil engelleri ve ayrımcılık gibi zorluklar ortaya çıkabilir. Bu gibi zorluklar, işçi göçünün yumuşak güç ilişkilerine olan etkisini karmaşık hâle getirebilir.

Netice itibarı ile, Almanya ve Türkiye arasındaki işçi göçü, yumuşak güç ilişkilerinde önemli bir rol oynar. İşçi göçü, kültürel alışverişi, ekonomik bağlara ve sosyal etkileşime aracılık eder. Bu durum, Almanya ve Türkiye arasındaki ilişkilerin derinleşmesine ve yumuşak güç mekanizmasının işlemesine katkıda bulunur. Ancak, bu ilişkiyi etkileyen zorluklar da göz önünde bulundurulmalıdır ve entegrasyon süreci ve kültürel anlayış önemli bir rol oynamalıdır (Toraman, 2015, s. 68).

Türk yumuşak gücün olumlu etkisi ülkede her alanda görülebilmektedir. Özellikle ana akım siyasal partilerin Türk asıllı siyasetçilere kapılarını açmaları, iş dünyasında Türk işveren gücünün artması, mavi yakalıktan beyaz yakalığa geçiş ülkedeki Türk yumuşak gücünün etkilerini yansıtmaktadır. Bu yumuşak gücün toplumsal kabulünü yansıtan örnekler 3.5. ve 3.6. bölümlerinde verilecektir.

2.3. Türk Sosyo-Kültürel Kurumları ve Yumuşak Güç Bağlamı

Almanya'da faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, Türkiye-Almanya ilişkilerinde ve iki ülkede yaşayan Türk toplumları arasındaki uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır (Stegemann, 1998). Bu kuruluşlar genellikle Türkiye'deki siyasi yapıların uzantısı olarak ortaya çıkmış olsa da, Almanya'da yaşayan Türklerin kimliklerine dayalı örgütlenmelerinin yanı sıra uluslararası ilişkilerin sağlanması konusunda da önemli katkılarda bulunmuşlardır (Karakaşoğlu, 1996: 151-153).

Bu çerçevede, bu yapılar aynı zamanda Türklerin kamuoyu oluşturmaya ve asimilasyona engel olmaya yönelik bir araç olarak da işlev görmektedir (Karakaşoğlu, 1996: 148-149). Bu kuruluşlar genellikle Türkiye'den Almanya'ya gerçekleşen göç bağlamında ortaya çıkmışlardır.

Almanya'da, farklı yapılanma biçimlerine sahip olan din, etnik ve/veya ana vatana bağlılık temelinde oluşturulan bu yapılar, diaspora politikasının bir gerekliliği olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, uluslararası düzeyde sosyal yapılar inşa eden bu kuruluşlar, diaspora özelliklerinin oluşumunda büyük bir rol oynamaktadır. Almanya'daki Türk toplumu lehine çalışmalar yapan bu kuruluşlar, kökenleri gereği Türkiye ile dolaylı bağlantılara sahiptir. Bu kuruluşlar, Türkiye'deki kuruluşlar gibi kimlik anlayışları ve örgüt yapılarıyla benzerlik göstermektedir.

Almanya genelinde, genellikle kültür veya spor dernekleri olarak kurulan bu kuruluşlar, bazen resmî olarak federasyon çatısı altında faaliyet göstermektedirler. Bu nedenle, kuruluşların sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bu kuruluşlar, diaspora toplumlarının asimilasyona karşı bir engel oluşturma amacıyla kurulmuş ideolojik temelli yapılar olarak Türk toplumu tarafından kurulmuşlardır (Karakışoğlu, 1996: 153-157).

İlk kuşak göçmenler tarafından kurulan kuruluşların üye sayısı hakkında kesin bilgilere sahip olmak zordur. Bazı millî ve dinî kimlik temelli sivil toplum kuruluşlarının üye sayılarının tam olarak belirlenememesi, dinî ve/veya Türklük temelli kuruluşlara üye olanlar ile cami ve/veya dernekleri ziyaret edenler arasında ayırım yapılamamasından kaynaklanmaktadır (Stegemann, 1998). Türk sivil toplum kuruluşları hakkında çalışmalar yapan Spuler-Stegemann, genellikle yetişkin erkeklerin derneklere üye olduğunu ve aslında tüm aile fertlerinin bu üyeliğe dâhil olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, Almanya'da etkin bir şekilde faaliyet gösteren millî ve dinî kimlik temelli derneklerin çoğunlukla erkek üyelere sahip olması, bu durumu doğrulamaktadır (Stegemann, 1998).

Türk kökenli göçmenler tarafından kurulan sivil toplum kuruluşları ve yerel dernekler genellikle Almanya genelinde federasyon organizasyonlarıyla bütünleşmiştir. Bu nedenle, dinî ve/veya millî kimlik temelinde kurulan bu yapılar merkezi olarak yönetilmektedir. İlk kuşak göçmenler tarafından kurulan dinî ve millî kimlik temelli kuruluşların birçoğu, uluslararası yapılanmaların parçasıdır ve Türkiye'deki bir kuruluşa veya siyasi partiye yakın ilişkileri bulunmaktadır. Ancak bazı yapılanmalarda etkisiz entegrasyon dernekleri gibi istisnalar da bulunmaktadır.

Almanya'da varlıklarını sürdüren Türk kuruluşlarını, yumuşak güç bağlamında birleştirici yönleri, amaçları, ideolojik yönelimleri ve faaliyetlerine göre ayırmak gerekmektedir. Türk kökenli göçmenlerin kurduğu bu kuruluşlar, hem ana vatanlarıyla hem de ikamet ettikleri yeni vatanlarıyla bağlantılı olmalarından dolayı birleştirici bir yapıya

sahiptir. Bu kuruluşlar, siyasi konumlarına bakılmaksızın her iki ülkedeki gelişmelere tepki göstermekte ve yumuşak güç bağlamında önemli bir rol oynamaktadır. Almanya'da yaşayan Türkler, kalıcı olarak yeni vatanlarında kalmaya karar verdiklerinde, başlangıçta sadece anavatanlarıyla bağlantılı olarak siyaset yapan dinî ve millî kuruluşlar zamanla dinî ve millî kimliklerini korumak ve sürdürmek, göçmenlerin Almanya toplumunda asimilasyonunu engelleyerek entegrasyonlarını kolaylaştırmak için çalışmalara başlamışlardır. Bu kuruluşlar, sosyal alanlar inşa ederek Türkiye Türkleri ile Almanya Türkleri arasında bir bağ oluştururken aynı zamanda Almanya'daki Türk toplumunun çıkarlarını desteklemeye ve sosyal, yasal ve politik anlamda eşitliklerini sağlamaya çalışmaktadır (Karakışoğlu: 1996).

Almanya'da spor ve kültürel derneklerden yerel toplum merkezlerine kadar geniş bir Türk organizasyon ve vakıf yelpazesi bulunmaktadır. Dikkat çekici olan, bu vakıfların birçoğunun dinî bir yönelime sahip olmasıdır. 2005 yılında yapılan bir çalışmaya göre, Almanya'daki Türk vakıflarının çoğunluğu dinî veya kültürel vakıflardır ve bunların birçoğu dinî bir cemaat veya camiyle ilişkilidir. 2009 yılında Almanya'da 2,803 kayıtlı cami bulunmaktaydı, bunların 206'sı minare ve kubbeli klasik camiler ve 2,600'ü ibadet ve toplantı odalarıydı (Ausländer Aus Der Türkei in Deutschland Bis 2022 | Statista, 2023).

Bu dinî cemaatlerin geniş bir yelpazesini (%71'i) Türk İslam Birliği (DİTİB) ve İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG) oluşturur. 1984 yılında kurulan DİTİB yaklaşık 900 dinî ve kültürel dernekten oluşan bir ağdır. Her bir dernek yaklaşık 130-150 üyeden oluşmaktadır (Şimşek, 2019). Tüm kayıtlı üyeler dikkate alındığında DİTİB, Almanya'da yaşayan Türk Müslümanların yarısını temsil etmektedir. DİTİB, İslam dersleri, düğünler, cenazeler, yaşlılara yönelik çalışmalar ve spor etkinlikleri gibi çeşitli dini ve sosyokültürel faaliyetlerden sorumludur (Şimşek, 2019). DİTİB'in sunduğu hizmetler arasında okuryazarlık kursları, Almanca kursları, okul öncesi çocuklar için özel Almanca sınıfları, Alman polisi, istihdam ajansları ve sağlık sektörü ile birlikte bilgilendirme etkinlikleri, koçluk projeleri ve Almanlar için Türkçe kursları bulunmaktadır (Sirkeci & Alili, 2020).

2006 yılında, Federal Hükümet ve Alman Müslümanları arasında açık bir diyalog kurmak ve Almanya'da yaşayan Müslümanların ihtiyaçlarını ele almak amacıyla Alman İslam Konferansı (DIK) başlatıldı. DIK, Alman hükümeti temsilcileriyle Müslüman çatı derneklerinden oluşmaktadır ve bu derneklerin çoğu ve temsilcileri Türk kökenlidir (Sirkeci & Alili, 2020).

2.4. Almanya’da Kültürel Çeşitlilik ve Toplumsal Değişimin Dinamikleri

Alman kimliği veya Alman olmanın ne anlama geldiği yüzyıllardır tartışma konusu olmuştur. 13. ve 15. yüzyıl arasında, kendi kültürleri ve kimlikleri olan tek bir Alman halkının var olduğu fikri popüler hâle gelmiş ancak bu fikir o zamandan beri sürekli olarak sorgulanmıştır (Scales, 2012). 19. yüzyıldaki Fransız işgali, Alman nüfusunda ulusal bir his ve kimlik arzusu oluşturmuştur. Ancak Alman siyasetçi Bismarck, Kuzey Almanya Konfederasyonunun kurulmasıyla Alman birliği için koşulları oluşturmuştur. 1871’de, Avrupa komşularından çok daha sonra, Alman İmparatorluğu oluşturulmuştur (Galdy, 2016). Üçüncü Reich’in çöküşü ve 1945’te müttefik birliklerin zaferi Alman kimliği ve bilincini temelden sarsmış ve sağlıklı bir ulusal hisse geri dönüş o zamandan beri tartışılmıştır (Roos, 2001, s.46).

1980’de Hofstede (1980) Almanların kim olduklarını açıklamanın zorluğunu zaten belirtmiştir ve bu zorluk komşu ülkelerin hiç yaşamadığı bir zorluktur. Brodbeck ve Frese’ye (2007, s.147) göre, Thomas Mann ve Tacitus gibi yazarlar, Alman kimliğini açıklama konusundaki zorlukları olağanüstü bir şekilde dile getirmiştir. Alman birliğinin sağlanmasıyla birlikte, Alman kimliği hakkındaki siyasi tartışmalar 1998’de merkez sol bir hükümetin seçilmesiyle başlatılmıştır (Pautz, 2005, s.40). Temmuz 2000’de, Alman hükümeti, göç ve entegrasyon için çağdaş yasaların tanıtılmasını amaçlayan Süßmuth Komisyonunu kurmuştur. Gerçekten de komisyon, göçmenlerin uzun vadeli sakinler olarak kabul edilmesi gerektiğini ve Alman toplumunun artık homojen bir toplum olmadığını vurgulayarak göç politikalarında köklü bir değişiklik önermiştir (Pautz, 2005, s.40). Ancak kimlik tartışmasını ileri götüren o zamanların Hristiyan Demokratların Meclis Grubu Başkanı ve 2022 yılından sonraki Genel Başkanı Friedrich Merz, 2000 yılının ekim ayında Bundestag’daki bir konuşmasında göçmenlerin "büyümüş, liberal Alman öncü kültürüne uyum sağlamaları" gerektiğini talep etmiştir (Merz, aktaran Foroutan, 2015). Foroutan’a (2015) göre, Merz Alman öncü kültürünü çok kültürlü bir toplum modeline alternatif olarak tanımlamıştır. Takip eden leitkultur (öncü kültür) tartışması, Almanya’nın bir göç ülkesi olup olmadığı ve farklı kültürlerin kimliklerini korumak için ayrı tutulması gerektiği inancıyla karakterize edilmiştir (Pautz, 2005, s.40).

"Leitkultur" (öncü kültür) terimi, Almanya’nın göç politikalarının daha liberal hâle gelmesi durumunda Alman milletinin "demografik ölüm"ü ile karşı karşıya olduğunu iddia eden CDU politikacısı Jörg Schönbohm tarafından geliştirilmiştir (Pautz, 2005, s.44). Ayrıca göçmenlerin uyum sağlaması için belirli bir seviyede asimilasyon gerektiğini vurgulayarak

kültürel çoğulculuk için bir öncü ulusal Alman kültürüne ihtiyaç olduğunun altını çizmiştir. Schönbohm'a göre, çok kültürlü bir toplum ayrışma zeminini oluşturur ve öncü kültür olmaksızın Alman milleti Alman değerlerini ve kimliğini kaybedecektir (Schönbohm, 2001, s.6). Bu nedenle, değerleri korumak için göçmenlerin tamamen Alman kültürüne uyum sağlamaları gerekmektedir ve göçmenlik sınırlandırılmalıdır (Pautz, 2005, s.44). Schönbohm'a göre, göçmenlerin tamamen Alman kültürüne uyum sağlamaları gerekmektedir ve göçmenlik sınırlandırılmalıdır (Pautz, 2005, s.44). Alman kimliği ve bilincini temelden sarsmış ve sağlıklı bir ulusal his oluşturmayı amaçlamıştır (Roos, 2001, s.46).

2.5. İlk Nesil Göçmenlerin Deneyimleri ve Geleceğe Etkileri

Göçmenlik literatüründe, Almanya'daki birinci ve üçüncü kuşak Türk göçmenlerin entegrasyon süreci üzerine önemli veriler bulunmaktadır (Haksever, 2014: 71). Almanya'nın "misafir işçi" olarak nitelendirdiği birinci kuşak Türkler için entegrasyon politikalarının gerekli görülmediği bilinmektedir. Ancak, 1974-1984 yılları arasında yetişen ikinci kuşak Türkler, Almanya'nın sosyal ve ekonomik yapısına uyum sağlamıştır.

Almanya hükümeti tarafından 1984 yılında çıkarılan "Geri Dönüş Teşvik Yasası", Türk göçmenlere geri dönme teklifleri sunmuş olmasına rağmen, çoğu Türk ailesi bu teklifi reddederek Almanya'da kalmıştır. Bu durum, Alman devletinin Türklerin Almanya'da kalıcı bir varlık göstereceğini anlamasını sağlamıştır.

İkinci kuşak Türkler, genellikle birinci kuşağın çocukları veya aile birleşimi yoluyla Almanya'ya gelmiştir. Bu kuşak, hem Türk hem de Alman kültürünü deneyimleyen bir geçiş kuşağı olarak nitelendirilebilir. Almanya'da doğan ve Alman eğitim sisteminde yer alan ikinci kuşak Türkler, Almanca dil becerilerine sahip olmanın yanı sıra Türkçeyi de koruyabilmektedir.

İkinci kuşak Türkler, Almanya'da entegrasyonun başarılı bir örneği olarak kabul edilmektedir. Toplumsal ve kültürel yaşamda aktif rol alan bu kuşak, çeşitli mesleklerde başarılı kariyerler yapmış ve Alman toplumuyla güçlü bağlar kurmuştur. Bununla birlikte, bazı zorluklar da yaşamışlardır. Özellikle çift kimlik, aidiyet ve kültürel çatışmalar gibi konular, ikinci kuşak Türklerin deneyimlediği zorlukların bir parçasıdır.

Göçmenlerin entegrasyon sürecinde dil öğrenimi, eğitim fırsatları, iş piyasasına

erişim gibi faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Türk toplumunun Almanya'da geçmişten bugüne yaşadığı değişimler, entegrasyon politikalarının önemini vurgulamaktadır. Bu nedenle, Türk göçmenlerin entegrasyon sürecini desteklemek için daha kapsamlı politikaların uygulanması gerekmektedir.

2.6. İkinci ve Üçüncü Nesil Göçmenlerin Kimlikleri ve Entegrasyonu

Kuşaklar arası uyumsuzluk, toplumun her yerinde ve her döneminde görülen bir olgudur. Bu uyumsuzluk, farklı düşünceler, duygular, çıkarlar, beklentiler ve amaçlar doğrultusunda ortaya çıkar. Bu farklılıkların insanlar arasında her zaman bir ahenk içinde olması hayli zordur, bu yüzden çatışmaların gerçekleşmemesi elde değildir. Nesiller arası anlaşmazlık, giyinme şekli, konuşma tarzı, düşünsel inançlar, zevkler, görüşler gibi konularda ortaya çıkabilir (Yeşilyaprak, 1989:50). Teknolojik gelişmelerin sosyal yaşamdaki etkisi, boş zaman kavramının değişmesi, toplumsal hareketlilikteki artış, makineleşme, bilgi patlaması ve kültürler arası etkileşimin hızlanması gibi faktörler, kuşakların farklı şekillerde topluma adapte olmasına ve adaptasyon süreci de inançların ve değerlerin değişmesine sebep olur. Yaşı ilerlemiş kuşaklar genellikle geleneklerine bağlı kalırken, yaşı ilerlememiş kuşaklar ise yeniliğe daha açıktır, bu da çatışmalara yol açabilir (Yeşilyaprak, 1989: 51). Araştırmalar, özellikle Almanya gibi Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk gençlerinin uyum sorunlarını ele almak amacıyla yapılmıştır (Bedirhan, 2009: 4). Son zamanlarda Fransa'da yaşanan olaylar, Almanya'da yaşanan şiddet olayları ve töresel cinayetler, göçmen çocukların bütünleşme problemleriyle ilgili çalışmalara artan ilgiyi beraberinde getirmiştir (Gökçe, 2006: 11).

Toplumsallaşma sürecinde, gençler kendi toplumlarının değerlerini ve normlarını öğrenirken ailelerinin değer ve kurallar sistemiyle çatışma yaşayabilirler. Göçmen Türk gençlerinin, kendi kültürlerinden farklı olan toplumsal yaşam koşullarıyla baş etmekte zorlandıkları gözlenmektedir. İşsizlik, marjinal gruplara katılma eğilimi, olumsuz entegrasyon deneyimleri gibi faktörler, uyum sorunlarının bir göstergesidir. Yeni ortamla birlikte olumsuz huy ve davranışlara meyilli hâle gelmesi muhtemelen olan bu gençler, çok yönlü sorunlarla karşı karşıya kalmalarının yanı sıra kurallara aykırı davranışlarda da bulunabilirler (Bedirhan, 2009; Canatan, 1990).

Dil, birinci ve üçüncü kuşak Türk kökenlilerin uyum değerlendirmesinde önemli bir faktördür. Birinci kuşak Türk göçmenler Almanca bilmedikleri için entegrasyon sürecinde

zorluklar yaşamışlardır. Ancak sonraki kuşaklar Alman okullarında eğitim alarak Almanca konuşma becerisi kazanmışlardır. Üçüncü kuşak Türklerin en büyük sorunu ise Türkçeyi konuşamamalarıdır. Türkçe derslerinin kaldırılmasıyla birlikte Türkçe bilmeyen bir nesil yetişmiştir. Bu durum, Türk kültüründen uzaklaşmalarına ve çift dilli bir ortamda sıkışıp kalmalarına neden olmuştur (Adıgüzel, 2011: 233).

Kuşaklar arasındaki farklılıklardan bir diğeri de eğitim alanındadır. Birinci kuşak Türk göçmenlerin eğitim seviyesi genellikle ilkokul düzeyindedir. Ancak sonraki kuşaklar Alman okullarında eğitim görmüş ve Alman kültürünü benimsemiştir. Bu durumda Türk kültürü ve kimliğinden uzaklaşma eğilimi artmıştır. Almanya'nın genç nüfusa ihtiyacı olduğu düşüncesiyle, Türk göçmenlerin Alman kültürünü benimsemelerine yönelik politikalar uygulanmıştır (Yeşilyaprak, 1989: 51).

Üçüncü kuşak Türkler, Alman toplumunda doğmuş ve büyümüşlerdir, bu nedenle Türk kimliğinden ve değerlerinden uzak bir nesildirler. Kimlik ve kültür olarak farklı konumda oldukları için diğer kuşaklarla çeşitli sorunlar yaşarlar. Almanya'da gençler daha bireysel bir bakış açısıyla olaylara yaklaşırken, Türkiye'deki gençler daha çok aile ve toplum bağlarına bağlıdır. Bu durumu kabul etmeyen gençler ise farklı ve hatta olumsuz ortamlara yönelebilirler (Yurdakul, 2018: 157).

Çifte vatandaşlık konusu, özellikle üçüncü kuşak Türkler arasında karşıt fikirlerle tartışılmaktadır. Almanya'da doğan Türklere çifte vatandaşlık hakkı tanınmazken, bazıları için bu bir seçim yapma zorunluluğu doğurur. Almanya'nın genç nüfusa ihtiyacı olduğu düşüncesiyle, Türk göçmenlerin Alman kültürüne daha fazla entegre olmaları amaçlanmaktadır (Dempsey, 2013).

Kültür, kimlik, sosyo-ekonomik faaliyet gibi faktörlere bağlı olarak Almanya'daki Türk kökenli göçmenlerin nesiller arası uyumu ve nesiller ilerledikçe Alman kültürünü benimseme düzeyi artarken, Türk kültürü ve kimliği daha geri planda kalır ve asimilasyona doğru bir eğilim görülür. Bu durum, genç nüfusa ihtiyacı olan Alman devletinin uyguladığı politikaların etkisiyle ortaya çıkmaktadır; keza üçüncü kuşak Türk kökenli göçmenler Almanya'da potansiyel kaynak görülmektedir (Başkurt, 2009: 89).

2.7. Dördüncü Kuşak: Dördüncü Nesil Göçmenleri

Almanya'daki Türk işçi göçünün dördüncü kuşağı, Almanya'da doğan ve büyüyen Türk

kökenli gençleri ifade eder. Bu kuşak, genellikle büyükanneleri ve büyükbabaları tarafından Türkiye'den göç eden ilk nesil ile bağlantılıdır. Bu gençler, Almanya'da doğmuş ve büyümüş olmalarına rağmen Türk kökenlerini taşırlar. Dördüncü kuşak Türk gençleri, genellikle çift kültürlü bir deneyim yaşarlar. Hem Almanya'nın kültürüne hem de Türk kültürüne maruz kalmışlardır. Dil becerileri genellikle Almanca ve Türkçe olabilir ve hem Almanya'da hem de Türkiye'de aile bağlarına ve kültürel mirasa sahiptirler. Avrupa'da 1960-1970'li yıllarda çoğunlukla bireysel çıkışlara başlayan Türk girişimciliği, asıl olarak 1990'lardan itibaren yığınsal boyuta geçmiştir. 1990'lardan itibaren ikinci ve sonraki nesillerin eline geçen girişimcilik esasında 1980'li yıllarda birinci neslin elinde filizlenmiştir. Şu an var olan işletmelerin önemli bölümü ikinci ve üçüncü nesil olarak tabir edebileceğimiz neslin idaresinde olan yeni kuşaktan bireyler, önümüzdeki süreçte varlıklarını giderek daha da hissettirecektir. (Perspektif dergisi, 2021:25).

Bu gençler, Almanya'da çeşitli toplumsal ve ekonomik alanlarda aktif olarak yer alırlar. Eğitim, iş gücü, sanat, politika gibi farklı alanlarda başarılar elde edebilirler. Hem Almanya'nın hem de Türkiye'nin sosyal ve ekonomik gelişimine katkıda bulunabilirler. Ancak, gençlerin kimlik deneyimleri karmaşık olabilir. Hem Alman hem de Türk kimlikleri arasında denge sağlamaya çalışabilirler. Entegrasyon süreci, aidiyet duygusu ve kültürel etkileşim gibi konular bu kuşağın yaşadığı zorluklar arasında olabilir.

Almanya'daki Türk işçi göçünün 4. kuşağı, kültürel çeşitlilik ve toplumsal entegrasyonun bir göstergesi olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu gençler, Almanya ve Türkiye arasındaki ilişkilerde köprü görevi görebilir ve yumuşak güç mekanizmalarının işlemesine katkıda bulunabilir. Nüfus bakımından Avrupa'daki en kalabalık Türk nüfusu içinde barındıran Almanya'da önceden beri süregelen "Müslüman eşit Türk" denklemi özellikle çoğunluğu Arap olan mültecilerin 2015'ten sonra ülkeye gelmesiyle geçerliliğini yitirse de, Türkler hâlâ göçmen girişimciliği alanında, hem sayısal hem de örgütlülük düzeyinde en etkili grup olarak kendini göstermektedir. (Perspektif dergisi, 2021:25)

2.8. Göçmen Kökenli Nüfusun Almanya'daki Demografik Dönüşümü

Üçüncü ve dördüncü kuşak Türk göçmenler, Almanya'da doğup büyüyen ve Alman toplumuyla daha sıkı bir ilişki içerisinde olan bireylerden oluşmaktadır. Almanya'nın entegrasyon politikalarının bir sonucu olarak, üçüncü kuşak Türkler Alman kültürüne daha fazla adapte olmuşlardır (Kırmızı, 2016). Bu kuşak, Alman toplumunun kültürel değerleriyle

daha iç içe olan ve Almanca dilini Türkçeden daha iyi bilen bireylerden oluşmaktadır (Kırmızı, 2016). Bu durum, Almanya'nın yumuşak güç mekanizmalarının işlemesine katkıda bulunur.

Bu kuşak Almanya'da eğitim alma fırsatına sahip oldukları için eğitim açısından avantajlıdır. Bu kuşak, Alman okullarında eğitim almaya başladığı için hem dil becerileri hem de eğitim seviyesi açısından önceki kuşaklardan daha iyi bir konumdadır (Kırmızı, 2016). Almanya'nın eğitim sistemi, üçüncü kuşak Türklerin Alman toplumunda daha aktif bir şekilde yer almalarını ve kariyer olanaklarını artırmalarını sağlar. Bu durum, yumuşak güç mekanizmaları aracılığıyla çekicilik oluşturur ve Almanya'nın kültürel zenginliğini ve toplumsal yapısını güçlendirir.

Almanya'da büyümüş olmaları, kültürel kimliklerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu kuşak, Alman kültürüne daha fazla aşina olmuş ve Türk kültürüyle arasında bazı ayrılıklar yaşamıştır. Bu durum, üçüncü kuşak Türklerin Türkçe becerilerinin sınırlı olmasına ve Türk kültürüne karşı bazı ön yargıların oluşmasına neden olabilir. Ancak, bu kuşak bireyler hâlâ aile bağları, kültürel miras ve bazı Türk geleneklerine sahiptir (Kırmızı, 2016). Bu durum, yumuşak güç ilişkileri açısından önemlidir, çünkü üçüncü kuşak Türkler, Almanya ile Türkiye arasında kültürel köprüler oluşturarak iki ülke arasındaki etkileşimi artırır. Ayrıca bu, Almanya'nın geleceği açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu kuşak, Almanya'nın kültürel çeşitliliğini ve sosyal yapısını zenginleştiren bir grup olarak kabul edilir. Almanya'nın doğum oranlarındaki düşüş göz önüne alındığında, üçüncü kuşak Türklerin Almanya'nın nüfus yapısını etkileyebileceği düşünülmektedir (Mueller, 2006). Bu nedenle, üçüncü kuşak Türklerin Almanya'da varlıklarını sürdürmeleri ve Alman kültürüne olan bağlılıkları, Almanya'nın kültürel çeşitliliğini ve toplumsal yapısını koruması açısından önemlidir. Bu durum, yumuşak güç ilişkilerini güçlendirir ve Almanya'nın küresel arenada etkisini artırır.

Almanya'daki eğitim sistemi iki önemli özelliğe sahiptir. İlk olarak, eğitim federal devlet değil, bölgesel eyaletler (Länder) tarafından düzenlenmektedir. Bu nedenle, Almanya'nın 16 eyaleti arasında okul sistemlerinde farklılıklar bulunmaktadır. İkinci olarak, Alman okul sistemi öğrenci seçimini öğrencilerin okul kariyerlerinin erken dönemlerinde okul performansına göre teşvik etmektedir.

Almanya'da anaokulları önemli öncesi eğitim kurumlarıdır. Üç yaşın altındaki çocuklar için kreşler hâlâ nadirdir. Anaokullarındaki ön eğitim genellikle üç yaşında başlar.

1996 yılından bu yana, bu yaş grubundaki çocuklar okula başlayana kadar anaokulunda yer hakkına yasal olarak sahiptir. Ancak katılım zorunlu değildir. Göçmenlerin çoğunlukta olduğu Batı Almanya'da bu yaş grubundaki çocuklar için anaokulu yerlerinde hâlâ bir eksiklik vardır.

İlköğretim düzeyindeki ilkokullar, altı ila on yaş arasındaki tüm çocuklar için kapsayıcı okullardır veya iki eyalette altı ila on iki yaş arasındaki çocukları kapsar. Özel olarak işletilen ilkokullar azınlıktadır. Genellikle tüm çocukların evlerine en yakın okula gitmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, bir ilkokula giden çocukların karışımı, çocuğun bulunduğu çevrenin sosyoekonomik ve etnik yapısını yansıtmaktadır. Bir çocuğu farklı bir okula göndermek, ebeveynlerin kurallardan muafiyet için başvurmalarını gerektirir. Ana akım okulların yanı sıra, fiziksel ve zihinsel engellilere sahip çocuklara hizmet veren özel eğitim okulları (hem ilköğretim hem de ortaöğretim) ve öğrenme güçlüğü, konuşma bozukluğu ve davranış sorunları olan çocuklar için okullar bulunmaktadır. Öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin özel eğitim okullarına gitmesi, zorunlu eğitimi hiçbir okul belgesi almadan tamamlama riskini artırır. Almanya'daki ortaöğretim, belirli bir hiyerarşik düzene sahip farklı üç okul türü veya takip ile karakterize edilir. Sadece bir lise (Gymnasium) mezuniyeti olan Abitur belgesi üniversiteye giriş imkânı sağlar. Dokuzuncu veya onuncu sınıfın ardından elde edilen en düşük takip (Hauptschule) belgesi, son on yıllarda büyük ölçüde değer kaybetmiştir ve mesleki eğitim veya nitelikli işlere başvuran genç yetişkinleri dezavantajlı duruma sokmuştur. Orta düzeydeki ortaöğretim eğitimi olan Realschule, bu iki aşama arasında bir konumda bulunur ve mesleki eğitim için daha iyi fırsatlar sunar. Bazı eyaletlerde dördüncü bir okul türü olarak bulunan kapsamlı okullar (Gesamtschule), bu üç farklı takibi birleştirerek aralarında geçiş yapmayı kolaylaştırır. İlköğretim sonunda, her çocuk, on ila on iki yaş arasında, bu üç okul takibinden hangisine devam etmeleri gerektiği konusunda bir öneri alır. Bu önerinin kriterleri, eyalet mevzuatına bağlı olarak değişir ve ebeveynler çocuklarının yerleştirilmesi konusunda okulun önerisini takip etmek zorunda olabilirler veya olmayabilirler. Diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Alman okul sistemi, öğrencileri çok genç yaşta farklı ortaöğretim takiplerine yönlendirir. Bu karar bir çocuğun gelecekteki fırsatlarını önemli ölçüde etkiler ve ileriki bir dönemde veya yetişkinlikte geri döndürülmesi zordur (Eker, 2020).

2.9. Almanya'nın İş Gücü Durumu ve Göçmen Politikaları

2000'li yılların başından itibaren Almanya'nın çalışma ilişkileri ve göçmen sorunlarına ilişkin politikasında meydana gelen değişikliklerin oluşturduğu yeni ve çatışmalı durum kayda değerdir. 2000 yılından bu yana Almanya, uzun yıllardır hararetle itiraz ettiği bir imaja sahip bir göçmen ülkesi olduğunu kabul etmiş ve kısıtlayıcı-dışlayıcı vatandaşlık politikasını yumuşatmıştır. Almanya'nın Kanada ve Avustralya gibi göç alan ülkeler tarafından kabul edilenler gibi yeni yasa ve politikalar benimseyerek “ilerici” bir konuma ulaştığı iddia edilmektedir (SVR, 2015). Bu değişiklikler, özellikle 2. ve 3. kuşak göçme bireylerin vatandaşlık haklarında kayda değer gelişmelere yol açmıştır. Ayrıca 2008 krizinin hemen öncesinde iş gücü piyasasındaki neo-liberal reformların beslediği güvencesiz çalışma koşulları, iş piyasasında göçmenler için yeni şartlar oluşturmuştur. Özetle, vatandaşlık hakları hususunda fırsatlar ve faydalı kazanımlar ortaya çıkmış, göçün önemli motivasyon kaynaklarından ekonomik durum, zor süreçleri de ortaya çıkarmıştır.

Almanya'da emek-sermaye ilişkileri, sosyal ortaklık ve sosyal sınıfları temsil eden hiyerarşik şemsiye örgütlerin ortak belirleme ilkeleri tarafından sürdürülen neo-korporatist modele dayanmaktadır ve bu sistem yerli-göçmen işçi ilişkilerinin özelliklerini etkiler. 2008 yılından itibaren Avrupa'da yaşanan ekonomik krizin etkileri göçmen-yerli ilişkilerini de etkilemiştir. 2008'deki krizle birlikte Almanya'da GSYİH'de %6,6'lık bir düşüş yaşanırken, bu ABD'de %4,1 olmuştur. Almanya krizden daha fazla etkilenmiş olsa da işsizlik oranlarındaki değişim, 2007 yılı itibarıyla %4,5 olan ABD'de 2009 yılı itibarıyla %10'a yükselen işsizlikten, %7,4'lük orana sahip Almanya'daki işsizlikten temel bir farklılık göstermektedir. 2009 başlarında ise bu rakam sadece %7.9'a yükselmiştir (Burda ve Junt, 2011). Bu, istihdamdaki Alman mucizesinin Hartz Reformları olarak bilinen kriz öncesi neoliberal politikaların bir sonucu olduğunu savunanlar varken, devlet, işveren örgütleri ve sendikalar arasında kurulan iş birliği sayesinde işsizliğin artmadığını savunanlar da bulunmaktadır (Stein ve diğerleri, 2010).

Almanya'daki yüksek işsizliğin nedeninin iş gücü piyasasının 2000'li yılların başında "çok katı" olduğu iddiası ile ileri sürülmektedir. Şansölye Schröder, Alman iş gücü piyasasını daha esnek hâle getirmek için Mart 2003'te “Gündem 2010” programını başlatmıştır. Volkswagen şirketinin üst düzey yöneticisi olan Peter Hartz başkanlığındaki bir komisyonda bir araya gelen işçi, işveren ve iktidar temsilcileri, teklifler hazırlamış ve bu tekliflerin çoğu 2003 ile 2005 yılları arasında hayata geçirilmeye başlamıştır (Burda ve Junt, 2011). Sosyal haklardaki ve ücretlerdeki önemli değişikliklere Hartz Reformları yol

açmıştır.

Bu dönemde emeklilik yaşı 67'ye yükseltilmiş, işsizlik ödemeleri önemli ölçüde düşürülmüş ve insanlar yeteneklerinin altında da olsa bir işi kabul etmek zorunda kalmışlardır. Geçici işçilere daha az ücret ödenmesi “ne kadar iş o kadar ücret” ilkesini ortadan kaldıracak şekilde mümkün hâle gelmiştir. Sonuç olarak, geçici olarak istihdam edilenlerin sayısı 2003 ile 2008 yılları arasında ikiye katlanarak toplam iş gücünün %3'üne ulaşmıştır. Atipik istihdam türleri yaygınlaşmıştır. Yarı zamanlı işlere ek olarak, insanların ayda 450 Euro'ya çalıştığı “mini işler” olarak adlandırılan işler ortaya çıkmıştır (Lehndorff, 2015). Almanya tarihindeki en kapsamlı iş gücü piyasası reformları olarak öne sürülen Hartz Reformları ve Gündem 2010 (Agenda 2010), sosyal refah sistemini de değiştirmiştir. Politikaların koruyucu bir sosyal devletten etkinleştirilen bir sisteme geçişe yol açtığı ileri sürülmektedir. Buna göre amaç, insanları mümkün olduğunca hızlı bir şekilde iş gücü piyasasına dönmeye teşvik etmektir (SVR, 2015).

Hartz Reformları ve neoliberal düzenlemelerin tartışılmaz etkilerine rağmen, bu dönemde sendikaların izledikleri politikalara odaklanmak başka bir bakış açısı olacaktır. AB geneli itibarıyla sendikalaşma oranlarının ve toplu iş sözleşmelerindeki etkinin azalması, Almanya için de söz konusudur. Almanya'daki toplu iş sözleşmeleri kapsamının 2000 ve 2012 yılları arasında %70'ten %60'a düşmesi buna örnektir. 2008 yılı itibarıyla %22 olan sendikalı işçi oranı 2013 yılında %18'e düşmüş, çalışma hayatındaki değişiklikler ve kriz, sendikaların siyasi gücünün ve etkisinin azalmasına neden olmuştur (ETUI, 2015).

Kriz döneminde sendikalar, işveren örgütleriyle birlikte “kriz korporatizmi” adı verilen bir politika benimseyerek yukarıda belirtilen reformları kabul etmişlerdir. Alman sendikaları açısından bunların geçici tavizler olması gerekiyordu (Lehndorff, 2015).

Sendikalar, 1990'lardan bu yana siyasi iktidarı ve kaybettikleri üye sayısını geri kazanmak, çalışma ilişkilerinde ve Alman siyasi hayatında daha güçlü bir rol oynamak için kriz dönemini fırsat bilen bir strateji benimsemişlerdir. Krizin zirve yaptığı dönemde, şirketlerin açık tutulması ve istihdamın sürdürülmesi şartıyla iş gücü piyasasının esnekleştirilmesini onaylayan sendikalar, sosyal diyalog, ortak belirleme ve endüstriyel demokrasi için daha güçlü taleplerini dile getirerek işveren onayıyla ortak adımlar atmışlardır. Toparlanma işaretleri görülür görülmez ücret artışları, “ne kadar iş o kadar ücret” ve sosyal hak taleplerini tekrar gündeme getirmişler, ancak bunların sadece bir kısmını gerçekleştirebilmişlerdir (Ellguth ve diğerleri, 2014).

Sanayi düzeyinde sendikalar tarafından imzalanan toplu iş sözleşmelerinde bir açılış maddesi bulunmasıyla fabrika düzeyinde de belirli değişiklikler yapmak mümkün olmuştur. Şirketlere ekonomik sıkıntıya girmeleri durumunda toplu standartlardan sapma olanağı sağlamak için açılış maddeleri getirilmiştir. Bu durumda, bir tür kriz, bir açılış maddesinin uygulanması için açık bir ön koşuldur (Ellguth ve diğerleri, 2014). Yasalar ve çalışma sistemi Almanya'da, insanların iş güvenliğini koruma odaklı, işten ihracı zorlu hâle getiren bir yapı sağlamakta ve bu anlamda dış esneklik zayıflamaktadır. Bu doğrultuda şirketler içinde istihdamı korumak ve kriz dönemlerinde önlem almak için çeşitli araçlar uygulanabilmektedir (Stein vd., 2010).

1960'ların başından 1990'ların ortalarına kadar, Avrupa'daki Türk topluluklarının artan nüfus büyüklüğünün merkezinde üç ana neden vardır. Birincisi, Türk işçiler başlangıçta planlanandan daha uzun süre kalmakta ve eşlerini ve çocuklarını getirmektelerdi. İkincisi, 1980'lerin başından beri yaşandığı gibi, Türkiye'den artan bir sığınmacı akışı olmuştur. Üçüncüsü, daha fazla aile yeniden bir araya geldikçe, çok sayıda Türk çocuğu Avrupa'da doğdukça Türk nüfusunun doğum oranı artmıştır. Nitekim 1985-2000 döneminde Avrupa'daki fiilî Türk işçi sayısı nispeten küçük bir artış gösterirken, onların bağımlılarının sayısında önemli bir artış olduğuna dair kanıtlar vardır.

1990'ların ortalarından bu yana, Türkiye'den Avrupa'ya göçün hacmi azalırken, Arap ve BDT ülkeleri gibi diğer hedef bölgelerde bazı yükselen eğilimler göstermektedir. Avrupa'nın göçmen kabul eden ülkelerinin kısıtlayıcı göçmenlik politikaları var olmaya devam etmiş, ancak buna ek olarak, olumlu ekonomik, sosyal ve ekonomik gelişmeler nedeniyle toplumun belirli kesimlerinde göç yanlısı tutumların bir dereceye kadar azalmasına neden olmuştur. Siyasi gelişmeler, çoğunlukla Türkiye'nin AB üyeliğine adaylığının ve AB ile üyelik müzakerelerinin başlamasının bir sonucu olarak doğmuştur. Bu olurken, Türk göçmenler için hedef ülke çeşitliliğinin arttığı da gözlemlenmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, Arap ve BDT ülkelerine taşeron işçi akışının yanı sıra, dünya çapında 30'dan fazla ülkeye binlerce insan taşıyan binlerce Türk vatandaşının hâlihazırda yerleşik olan ve düzensiz göç hareketleri büyümüştür. Türk vatandaşlarının geri dönüş göçüne ilişkin bilgiler, veri eksikliğinden dolayı çoğunlukla çok sınırlıdır. Türkiye'den göç esas olarak sözde "misafir işçi" planı altında başladığından, geri dönüş göçü tüm sürecin kaçınılmaz bir sonucu olmuştur. Aslında pek çok erken dönem göçmen "misafir" olmak için yurt dışında kalmış, sadece sınırlı bir dönem sözleşmeli işlerde çalışmışlardır. Geri dönüş göçü, birçok Batı Avrupa ülkesinin göçmen işçi alımını durdurduğu ve geri dönüş göçünü teşvik etmeye

başladığı 1973 petrol fiyatı şokundan sonra artmıştır. Gitmez'e (1983) göre 1974 ile 1977 yılları arasında yaklaşık 190.000 ve 1978 ile 1983 arasında 200.000 kişi daha geri dönmüştür. 1980'lerden başlayarak, Batı Avrupa ülkelerindeki Türk göçmenlerin göç ve yerleşim kalıpları geçici bir konaklamadan istenmeyen yerleşime dönüşmüş olsa da, geri dönüş göçü çoğu zaman tüm göç resminin dinamik bir unsuru olmuştur. Görünüşe göre 1980'lerin başında, ev sahibi hükümetlerin “Geri Dönüş Kanunları ve İkramiyeleri” Türkiye'ye önemli ölçüde geri dönüş göçünü teşvik etmiştir (Ayhan, v.d., 2000). Örneğin, 1983-1985 döneminde Almanya'dan ülkesine geri dönen yaklaşık 10.000 kişi vardı. Bununla birlikte, 1980'lerin sonlarında, Almanya'dan geri dönüş göçü seviyeleri keskin bir düşüşle yılda 37.000 kişiye ve Hollanda'dan 3.000 kişiye düşmüştür.

Almanya'daki eğitim/öğretim ve istihdam politikaları ile iş gücü piyasası ve sınıf yapısı, Türkiye kökenli ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin iş gücü piyasası fırsatlarını doğrudan etkilemektedir. Örneğin, Almanya'da eğitim, çeşitli sosyal ve kültürel sermayelerin elde edilmesinde çok önemli bir role sahiptir. Kişinin iş gücü piyasasındaki konumu, dolayısıyla sosyal refahtaki payı, bir üst sınıfa ulaşma fırsatları ve sosyal prestije erişimi bu yolla belirlenmektedir. Okulların kalitesindeki ve mevcudiyetindeki değişkenlik, Türk kökenli 2. ve 3. kuşak nesilleri belirli okullara yöneltmiştir. Büyük ölçüde emek pazarındaki konumlarını ve sosyal saygınlıklarını bu durum belirlemektedir (Jurgens, 2001).

Sosyal statü ve eğitim arasındaki ilişki, iyi bir eğitim almayan ikinci kuşak Türkiye kökenli göçmenlerin büyük bir bölümünün gelir ve saygınlık açısından sınıfsal aşamaların en alt tabakasını oluşturduğu anlamına gelmektedir. Tüm bu sosyal engelleri aşabilmiş Türkiye kökenli göçmenler ise azınlıktadır (Abadan-Unat, 2007).

Punzenberger'in (2003) Avusturya'daki çalışması ve Euwals (2010) Almanya ve Hollanda'da Türkiye kökenli göçmen işçilerin yerel halkla karşılaştırıldığında genellikle düşük ücretli, düşük vasıflı ve prestijli işlerde çalıştığını göstermiştir. Yabancılar arasında düşük vasıflı iş gücü Almanların iki katıdır. Yabancı uyrukluların %60'ının ve Türkiye kökenli işçilerin %70'inin vasıfları düşüktür. Bunun yanı sıra Alman ekonomi sisteminin yapısı eğitilmiş iş gücü ihtiyacını gerektirdiğinden, Türkiye kökenli işçiler arasında iş sahibi olamama oranı artmış; sanayi sektöründe iş bulamamış birçok işçi hizmet sektöründe çalışmayı ya da küçük işletme kurmayı tercih etmiştir (Hönekopp, 2007).

Räthzel'e göre (Topal, 2011), Türkiye kökenli işçiler ve göçmenler genel olarak iş yerlerinde dört ana ayrımcılığa maruz kalmaktadır:

- Düşük ücretli, en az aranan, en tehlikeli işler için kullanılmaları,
- Göçmenlere karşı iş sınıflandırması içinde yapılan ayrımcılık. Kısa süreli yapılan sözleşmeler, terfi için sunulan sınırlı fırsatlar,
- Uyulmayan eşit muamele ilkesi, küçük yaşlarda başlayan eğitimin etkisinden doğan sınırlı toplumsal hareketlilik, düşük seviyeli işlerle sınırlı olmak
- Göçmen işçilerin gündelik iş ilişkilerinde yaşadıkları hakaretler, tacizler ve aşağılamalar.

Almanya'da önemli bir tartışma konularından bir diğeri de iş yerinde ayrımcılık konusudur. Bu konudaki öncü yaklaşımlardan biri, göçmen işçilerin düşük ücretli işlerde çalıştırılmalarının otomatik olarak ayrımcılıkla eş anlamlı olmamasıdır. Bunun nedeninin, gerçek ayrımın nitelik, yetenek ve eğitim kriterleri üzerinden objektif olarak yapılması olduğu ileri sürülmektedir. Göçmenler arasındaki düşük eğitim ve beceri düzeyleri, onların daha yüksek mevkilere gelmesini engellemektedir. Bu nedenle probleme eğitim yoluyla yaklaşmak çözüm olarak gösterilmektedir (Rühl, 2007; Will, 2007). Punzenberger (2003), ikinci kuşak Türkiye kökenli göçmen işçilerin insana yakışır eğitim hizmetlerine erişemediklerini, dolayısıyla iş gücü pazarındaki olumsuz durumda olduklarını belirtmektedir. Eğitim sistemindeki aşırı seçicilik, iş pazarındaki istihdam imkânlarını daraltmakta ve eşitsizliği beslemektedir.

İlkokuldan ortaokula geçiş Alman eğitim sisteminde kritik bir noktadır. Ortaokul türü, bir öğrencinin üniversiteye mi yoksa meslek okuluna mı gireceğinden iş gücü piyasasındaki konumuna kadar bir dizi önemli konuyu belirler. Göçmen ailelerin çocuklarına, Almanca dil becerilerinin yetersiz olması ve ailelerin dikkatsizliği ya da yeterli akademik desteğin sağlanamaması nedeniyle öğretmenleri tarafından sıklıkla alt düzey eğitim kurumları önerildiği bilinmektedir. Bu nedenle okul hiyerarşisinde en alt sıradaki Hauptschule okullarında göçmen çocukların oranı yerli çocuklara göre çok daha yüksektir (Sürig ve Wilmes, 2016).

Türkiye'den gelen işçiler ağır sanayide ve Alman toplumunun düşük seviyede gördüğü çöp toplayıcı veya temizlikçi gibi işlerde çalıştıkları için; ayrıca göçmenlerin önemli bir bölümünün eğitim ve nitelik düzeylerinin düşük olması nedeniyle yerel halk ile Türkiye kökenli göçmenler arasındaki sosyal ilişkilerde önemli engeller bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye kökenli göçmenlere, iki Almanya'nın birleşmesi sürecinde ve 1990'lardan itibaren Avrupa Birliği'nin gelişiminde sosyal ve kimlik sorunlarının üstesinden gelirken, "öteki" rolü yüklenmiştir. Bu, Türkiye kökenli göçmenler arasında Türkiye referanslı

kültürel, sosyal ve ulusal farkındalığı canlandırmıştır. Türkiye kökenli göçmenler arasındaki etnik, siyasi ve dini kimlikler yeni bir önem kazanmıştır (Gümüş, 2012).

Almanya'yı, Avrupa'yı ve Türkiye'yi bugüne kadar şekillendirmeye devam eden bu başlangıçta pragmatik anlaşmanın ne olacağını 1961'de öngörmek mümkün değildi. Berlin duvarının inşa edilmesinin hemen ardından 30 Ekim 1961 tarihinde Türkiye ve Almaya arasında imzalanan ilk büyük iş gücü anlaşması, Türk iş gücü göçünün bir başlangıcı olarak kabul görülmektedir. Her ne kadar gereken anlaşmalar görüşmeler bağlamında yapılmış olsa da iş gücü göçünü kabul eden Almanya ve iş gücü göçünü gönderen Türkiye'nin Türkiye kökenli işçilerin geleceğine ilişkin birçok öngörülerini tutmamıştır (Gedik, 2021: 158-159). Anlaşmanın imzalanmasından bu yana Türkiye'den toplam 876.000 kişi sözde “misafir işçi” olarak Almanya'ya gelmiştir. Alman ekonomik mucizesinin başarı öyküsü de onlar sayesinde olmuştur. Birçoğu kalmış, ailelerini yanlarında getirmiş ve çocukları ve torunları Almanya'yı evleri olarak adlandırmıştır. Özgürlük, ilerleme ve refah hakkında birçok gelişme olsa da, aynı zamanda birçoğu ön yargı ve ırkçılıkla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir. Günümüz Almanya'sını Türk kökenli insanlar olmadan hayal etmek imkânsızdır. Polis teşkilatından okullarda öğretmenlik mesleğinden sağlık hizmetine kadar çok çeşitli mesleklerde Türk kökenli kişiler çalışmaktadır. Türk çalışanlar Almanya'yı hem ekonomik hem de kültürel olarak şekillendirmektedirler.

BÖLÜM III

3. TÜRK İŞ GÜCÜNÜN ALMAN EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİSİ

Türk toplumu, Alman iş yerlerinde önemli bir şekilde dezavantajlı durumdadır. Zira, isimleri Türkçe olan öz geçmişlerin mülakata çağrılma olasılığı daha düşük olduğundan, Türk kökenli insanlar iş ararken ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Kahanec, 2017). Örneğin, Alman Uyum ve Göç Vakıfları Uzman Konseyi, Alman başvuru sahibinin her 5 başvuruda mülakata girerken, Türkçe isimli başvuruların her 7 başvuruda bir aranmakta olduğunu göstermiştir (AA, 2014). Bu dengesizlik, ön yargı ve kalıp yargıların yanı sıra Türk çalışanların Alman müşteriler tarafından sevilmeceği korkusundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ön yargı, Türk kökenli işçilerin Alman iş gücü piyasasında yükselmelerini engellemektedir.

Türklerin aşırı temsil edildiği meslekler, yapısal ve döngüsel değişimden oldukça etkilenmektedir. Daha da kötüsü, Türkler için kazanma potansiyeli ve yükselme olanakları daha düşüktür. Dil kurslarını tamamladıktan sonra bile işsizlik ve meslek uyumsuzluğu riskleri daha yüksektir. Bu istatistiksel analiz kısmen işveren ayrımcılığından kaynaklanmaktadır. Türk gruplarının dakiklik, sadakat ve diğer niteliklere ilişkin işle ilgili davranışlarına ilişkin işverenlerin algıları, mesleki niteliklere sahip işçiler için bile verimlilik beklentilerini değiştirmektedir. Bu tür bir ayrımcılığa karşı koymak için isimsiz iş başvuruları önerilmiştir (Burkett ve Haas, 2019). Alman ve Türk işçiler arasındaki uçurum, ücret eşitsizliği bakımından da dikkat çekmektedir. Türkler, aynı becerilere sahip yerli Alman işçilerden ortalama olarak %20 daha az kazanmaktadır. Almanca dil kabiliyeti ve eğitimi olan Türkler için fark daha küçüktür. Göçmenler yılda %1 puan yakalayabilir, ancak süreç zamanla yavaşlarsa da ücretler asla birbirine yaklaşmamaktadır. Almanlarla aynı eğitime sahip Türkler, yerliler kadar mesleki özerkliğe sahip işlere sahip değillerdir (Green, 2007).

Türlere belirli sosyoekonomik ayrıcalıklar verilirken, iş piyasası Almanlar ve Türkler arasında bölünmüş durumdadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile 1964 yılında imzaladığı Ortaklık Anlaşması, Türkler için diğer AB üyesi olmayan uyruklulara göre önemli tavizler vermektedir. Anlaşmaya göre, Almanya'daki Türk Vatandaşları, diğer üçüncü ülke vatandaşları için beş yıllık istihdam veya altı yıllık ikamete kıyasla, dört yıl çalıştıktan sonra sınırsız iş gücü piyasası erişimi için başvurabilirler. Buna rağmen, işsizlik açığı yüksek olmaya devam etmektedir. Alman yerlileri arasındaki %6'luk işsizlik oranıyla

karşılaştırıldığında, Türk kökenlilerin %20'si işsizdir (Burkett ve Haas, 2014).

Buna ek olarak, Türklerin polis, hâkim, savcı, öğretmen ve üniversite öğretim görevlileri ve federal idari pozisyonlarda bulunma hakkı da bulunmaktadır. Ancak bu meslekler yalnızca Alman ve AB vatandaşlarına açıktır. Almanlar beyaz yakalı işlerde oldukça fazla temsil edilirken, Türkler büyük ölçüde mavi yakalı işlerle sınırlı kalmıştır. İşletme sahibi olmak Türklerin yukarı doğru hareketlilik elde etmesine olanak tanıdığından, bu durum Türkiye'nin sosyoekonomik entegrasyonu için cesaret verici görünebilir. Ancak bir dezavantaj olarak da değerlendirilebilir ve gettolaşmaya yol açabilir olarak görülmektedir (Pecoud, 2002). Türk-Alman işçiler nitelik eksikliğinden ve çeşitli ayrımcılık biçimlerinden muzdarip oldukları için, kendi iş yerlerini açmaktan başka seçenekleri olmayabilir. Göçmen girişimciliğinin biçimleri olarak işletme sahibi olma ve kendi hesabına çalışma, azınlıkların iş gücü piyasasındaki konumlarını tehdit etmekte ve Almanlardan sosyo-ekonomik izolasyonlarını artırmaktadır. Gerçekte, işletme sahipliği aradaki farkı kapatmak için yeterli olmayabilir. İşletme sahipliği genellikle bir çıkmaz durumu temsil eder ve göçmenleri uzun süredir devam eden bir güvencesizliğin içine hapseder. İşletme sahibi olmak aynı zamanda Türkleri etnik toplulukları içinde tecrit etmekte ve Alman dili ve kültürünü öğrenmelerini ve onlarla etkileşim kurmalarını engellemektedir. Ayrıca, yaşam ve çalışma koşulları genellikle serttir, bu da hüsrana ve hayal kırıklığına yol açarak göçmenler ve yerliler arasındaki uçurumu daha da genişletir.

İç Pazar programı, AB üye ülkelerinin pazarlarını artan rekabete açmış ve verimliliğe dayalı büyümenin yolunu açmıştır. Kamu alımları veya hizmetleri gibi kilit sektörlerle pazar bölünmüş durumdadır. Avrupa finans piyasaları, hızla değişen, küreselleşen modern ekonomide henüz iş ve sanayiye tamamlamaları gereken çok sayıda sermaye kaynağı sağlamamaktadır. Ayrıca, bilgi ekonomisi iş için gerekli becerileri değiştirmektedir. Gittikçe daha fazla sayıda iş veren, ihtiyaç duydukları bilişim teknolojisi becerilerine sahip kişileri bulamamaktan şikâyet etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010). Bu benzersiz karmaşık ve zorlu durum, iş gücü kıtlığı meydana geldiğinden, yabancı işçi ithalatı için teşvikler oluşturmaktadır.

Teorik olarak, istihdamla ilgili göçten geri kalan üye devletler esneklik, özellikle mevcut iş gücü ihtiyaçlarına uyum sağlama arayışındadır. Esnek iş gücü piyasalarında elbette işsizlik yoktur. Yarı katı iş gücü piyasaları durumunda, göçmen nüfusun beceri bileşimine bağlı olarak, göç alan ülkelerde işsizlik oranı % 0,1 ile % 0,2 puan arasında hafifçe artmaktadır. Göçmen nüfusun beceri düzeyi ne kadar yüksek olursa, göç alan

ülkelerdeki işsizlik oranındaki artış o kadar düşük olur (Brüker, 2018). Seçici göç politikaları bağlamında, üye devletler, iş gücü piyasasının orta veya uzun vadeli ihtiyaçlarına daha iyi uyum sağlayan özelliklere sahip göçmenler arayarak politikalarını gözden geçirirler. Bu algı, istihdamla ilgili göçün geçici doğasına dayanan geçmiş stratejilerden farklıdır.

Talebin doğasında ve çalışma uygulamalarında büyük değişiklikler olmuştur. Ucuz iş gücü elde etmek Batı'da sanayi ekonomisinin temel özelliği hâline gelmiştir. İstihdamla ilgili göç politikaları ile iş gücü piyasasında meydana gelen değişimlerin ne ölçüde uzlaştırılabilir olduğu da önemli bir durumdur. Türk iş gücü, ev sahibi ülkedeki temel insan kaynakları sorunlarına bir çözüm olabilir, ancak sorunlarının nedeni olmayabilir. Bu nedenle, beceri kompozisyonu bağlamında Türkiye'deki iş gücü göçünün Avrupalı işletmeler üzerindeki etkilerinin doğru ve dikkatli inceleme ve değerlendirmelerine sahip olmak önemlidir.

Önemli bir husus, Türk işçilerinin istihdamının, beceri kompozisyonları zaman içinde değişmiş olsa da, Batı Avrupa ülkeleri için önemli ölçüde olumlu ekonomik sonuçları olduğudur. Bu amaçla inşaat, tekstil ve tarımla ilgili sektörlerde beceri, eğitim ve yaş açısından nitelikli olarak kabul edilebilirler. Pek çoğu Türkiye'yi en üretken yaşlarında Batı Avrupa'ya terk eden genç ve vasıflı işçilerin talebi, Türklerin istihdam edilemeyecek kadar değerli olduğunu göstermiştir. “Beyin göçünü” önlemek için birbirini takip eden Türk hükümetleri, sonraki yıllarda büyük bir göçün oluşturduğu istenmeyen etkilerden kaçınmak için bazı önlemler almıştır (Brüker, 2018).

Dünya ekonomisinin ve iş gücü piyasasının küreselleşmesi, Türkiye'deki akış hızının mevcut seviyesini etkiliyor gibi görünmektedir. Bu ülkelerden bazıları, başta İngiltere, Almanya ve İspanya olmak üzere, özellikle inşaat, tarım ve sağlık sistemindeki eksiklikleri gidermek için vasıfsız yabancı iş gücü ithal etmektedir. Bu yüzden de Türk işçilerinin Avrupa'daki mevcut durumu önemlidir, ancak 2000'li yılların ortalarında bazı işe alım güçlükleri artmıştır. Örneğin, 2000-2006 döneminde Fransa'daki Türk işçilerin net göçü olumluydu ancak bu durum 2008'de %39'dan biraz daha az olarak gözlemlenmiştir. Genel olarak, son yıllardaki küçük göç ölçeği, Genişleme sonrası dönemde AB'nin seçim politikalarından etkilenmiştir.

Deutsche Bank araştırmasına göre (2005), Türkiye, özellikle yetişkin öğrenimi olmak üzere büyük ilerleme kaydetmiştir. Ülke genelinde halk eğitim merkezleri olarak adlandırılan mesleki eğitim merkezlerinin sayısının artırılması veya kurulmasına yönelik

ilerlemenin ölçülmesi bu iddiayı basitleştirmektedir. Amaç, kısır döngüye yakalanmış genç ve yetişkin işsizlerin istihdama erişim ile toplumsal kalkınma planına entegre edilmesidir. AB müktesebatı kapsamında, 2005 yılından bu yana daha fazla eğitim ve öğretim programı açısından yeni önlemler getirilmiştir. Bu tür önlemler, çeşitli finansman ve eylem programlarından oluşmaktadır.

Sonuç olarak, mesleki eğitim programları artık Türkiye'de onlarca yıl öncesine göre daha yaygın bir hâlde olduğu için, yurt dışına göç eden iş gücü de daha kaliteli bir iş gücü hâline gelmiş ve bu da gidilen ülkenin ekonomisine daha büyük katkı sağlamakla sonuçlanmıştır. Bu programların veya planların Türk işçilerinin Batı'daki endüstriyel değişimlere uyumunu kolaylaştırdığı varsayılabilir. Türk işçileri, insan sermayesi birikimi yoluyla uzun vadeli büyümeye katkıda bulunurken, AB üye ülkelerindeki beceri darboğazlarını hafifletebilir.

Daha önce de belirtildiği gibi, bilgi ve iletişim teknolojisi sektöründe kalifiye işçi sıkıntısı giderek artmaktadır. Avrupa'da birincil sektörden ve geleneksel imalat sanayilerinden hizmetlere ve bilgi yoğun ekonomiye doğru kademeli geçişin devam ettiği görülmektedir. Bu durum, vasıfsızlar için daha az ekonomik beklenti olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, yüksek vasıflı göçmenler sorunu ivedilikle ele alınmalıdır. Ancak, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, vasıflı ve yüksek vasıflı iş gücü gerektirse de, vasıfsız iş gücüne hâlâ talep bulunmaktadır. Özellikle tarım, inşaat ve kamu işleri ve ev hizmetlerinde vasıfsız yabancı iş gücü de dâhil olmak üzere istihdamla ilgili göçte bir artışa yönelik bir eğilim vardır.

Nüfusu giderek yaşlanan bir popülasyona sahip olan Avrupa Ülkeleri, eskiden olduğu gibi her türlü iş için işçi alımı yapmamakta ve teknoloji alanlarında ilerleyebilmek için yüksek eğitimli kişiler aramaktadır. Nüfusu giderek gençleşen Türkiye gibi bir ülkeden gelecek olan işçi göçleri her ne olursa olsun Almanya'ya hâlâ ekonomik katkı sağlamaya devam etmektedir. Türkiye'de eğitim ve kültür seviyelerinin yükselmesi de Avrupa ülkelerinde olumlu etkiler uyandırmaktadır. Örnek verilecek olursa, Kovid-19 salgınının hafiflemesinde en büyük etkiye sahip olan aşının bulunması ilk olarak Türk kökenli göçmenler olan ve BionTech firmasının kurucuları Uğur Şahin ve Özlem Türeci tarafından yapılmıştır. Bunun etkileri Almanya'da hem sosyal hem politik alanlarda görülmüştür.

Kovid-19'a karşı Almanya'da Türk doğumlu bir çift tarafından geliştirilen aşının umut verici sonuçlar verdiği haberlerinin çıkması, birçok basın kuruluşunda bu bilim

insanlarının etnik geçmişini hikâyenin kendisinin önemini önüne koymuştur. Göçmen girişimciliği Almanya'da hâlâ nadir görülen bir şey olarak görülse de yukarıda bahsedildiği gibi araştırmalar giderek daha fazla göçmenin kendi işini kurduğunu göstermektedir.

Bu hikâyede pek çok kişiyi şaşırtan şey, aşının geliştirilme hızı ve yol açtığı küresel iş birliği düzeyi değil, aşığı keşfeden evli çiftin geçmişlerinin göçmen olmasıdır. Gazeteler koronavirüs aşısı hakkında birçok haber yaparken, birçoğu da Dr. Uğur Şahin ve Dr. Özlem TÜreci'nin aile köklerinin Almanya'daki en büyük göçmen topluluğu olan Türkiye'de olduğunun altını çizmekte gecikmemiştir.

Almanya'da yaşayan 2 milyon 747 bin Türkiye kökenli insanın (Destatis, 2021:65) büyük çoğunluğu uzun süredir Alman toplumuyla bütünleşmiş olarak kabul edilirken, Dr. Şahin ve Dr. TÜreci'nin başarı hikâyeleri, özellikle girişimcilikte başarılı olduklarında hâlâ istisnai anlatılar olarak görülmektedir. Bu, Almanya'ya gelen göçmenler ve özellikle iş yerindeki sosyal rolleri hakkında yeni bir tartışma başlatmıştır. Almanya uzun zamandır başlangıç sahnesinde ve genel olarak girişimcilikte biraz geç olgunlaşan bir ülke olarak görülse de, ülkede iş kuran yabancı kökenli insanların sayısı son 15 yılda üçte bir oranında artmıştır.

Mutlak rakamlarla bu, bugün Almanya'da yaşayan ve kendi işinin sahibi olan yaklaşık 800.000 göçmen ve yabancı kökenli insan olduğu anlamına gelmektedir. Bu şirketler toplamda 2,3 milyar Euro değerinde bir iş oluşturmuştur ve bu sayı gittikçe büyümektedir. Almanya'daki göçmen işletme kurucularının sayısındaki bu artış, tüm girişimlerin dörtte birinin yabancı kökenli kişiler tarafından kurulduğu anlamına gelmektedir.

Dr. TÜreci ve Dr. Şahin'in bu başarıları Alman siyasetinde de etkilerini göstermiştir. Alman Ulusal Meclisi, yani Bundestag'da kökleri Türkiye'den gelen milletvekillerinin sayısı artmıştır. Camia Haber'e göre (Camiahaber, 2021), 2021 Eylül ayında yapılan genel seçimlerin sonuçlarına göre, 2017'de 14 kişi olan Türkiye kökenli milletvekillerinin toplam sayısı 18'e yükselmiştir.

Toplamda 100'den fazla Alman Türkiye kökenli aday seçimlerde yarışmış ve katılımın %76,6 olduğu görülmüştür. Yine de seçilen 18 Türkiye kökenli milletvekili, Bundestag'daki tüm milletvekillerinin sadece %2,5'ini temsil etmekte ve bu, toplam nüfusun %8'inden fazlasını oluşturan Almanya'daki ortalama 2 milyon 746 bin Türkiye kökenli topluluğunun ciddi bir şekilde yetersiz temsil edildiğini yansıtmaktadır (Destatista, 2022).

3.1. Türk İşçilerin Girişimciliği ve Ekonomik Etkileri

Kendi işini kurmak isteyen Türk vatandaşlarının sayısı hızla artmaktadır. Şu anda Avrupa genelinde, Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika ve İngiltere'de toplam 80.600 Türk göçmen kendi işini kurmuştur. Bu göçmenlerin 59.500'ü Almanya'da yer almaktadır (Kırmızı, 2016: s. 159).

Almanya'daki Türkler arasında kendi işini kurma eğilimi, yalnızca iş kurma isteğine değil, aynı zamanda işsizlik sorununun da önemli bir etkenidir. Almanya şu anda ciddi bir işsizlik sorunuyla karşı karşıyadır ve ülkedeki yabancılar bu ekonomik durgunluktan daha fazla etkilenmektedir. Bunun temel nedeni, yetersiz mesleki becerilere ve ayrımcılığa bağlı olarak Alman iş piyasasında yapısal geçiş ve sorunlar yaşanmasıdır. Türkler arasında işsizlik oranı, Almanya'daki tüm yabancılar arasında en yüksek olanıdır. Bunun başlıca nedenlerinden biri, birçok göçmenin zamanla ortadan kalkan ekonomik sektörlerde (örneğin kömür madenciliği) işçi olarak çalışmasıdır. Bu durum, birçok Türk göçmenin işsiz kalmasına ve eğitim ve niteliklerinin yetersiz olmasından dolayı sorunun devam etmesine neden olmuştur (Algan ve diğerleri, 2012: s. 4). Ayrıca birçok göçmen, ebeveynlerinin düşük düzeyde eğitim almış olmaları, Almanya'nın eğitim sistemi hakkında az bilgi sahibi olmaları ve iş piyasasında ayrımcılığa uğramaları nedeniyle eğitim açısından dezavantajlı durumdadır. 2000 yılı ekim sonu itibarıyla yaklaşık 150.000 Türk işsiz bulunmaktadır ve bu, Almanya'daki toplam işsiz yabancıların üçte birine denk gelmektedir (Algan ve diğerleri, 2012: s. 6).

Almanya içinde Türk nüfus arasında sosyal değişimin önemli bir boyutu Türk girişimcilerin gelişimidir, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren. 1985-2000 döneminde Türk girişimcilerin sayısı 22.000'den 59.500'e yükselmiştir. Bu, yıllık ortalama %11 büyüme hızına denk gelen %170'lik bir artışı göstermektedir (Algan ve diğerleri, 2012: s. 16).

Batı Avrupa ülkeleri sınırları içinde 5,5 milyondan fazla Türk yaşamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2023) ve bu, Lüksemburgluların yedi katından fazladır. Bu rakam, İrlanda'nın nüfusunun dörtte dördünden fazla ve Danimarka ile Finlandiya'nın nüfusunun yarısından fazladır. İsviçre'de yaşayan 80.000 Türk eklenirse, Avrupa'da yaşayan Türklerin sayısı daha da yüksek olacaktır (Algan ve diğerleri, 2012: s. 19).

Almanya ve Hollanda'da Türkler, ilgili ev sahibi topluluklardan sonra ikinci en büyük topluluğu oluşturmaktadır. AB'deki Türk girişimcilerin payı, 2000 yılında %6,7 olarak gerçekleşmiştir; bu oran 1995 yılında %4,8 idi. AB'deki girişimcilerin sayısı 1995'ten

bu yana %48,4 artmıştır. Türk girişimcilerin önemi, yalnızca niceliksel büyümeleriyle değil, aynı zamanda ekonomik potansiyelleriyle de ortaya çıkmaktadır. AB'deki Türk şirketlerinin toplam yıllık cirosu %59,5 artarak 34,8 milyar avroya ulaşmıştır. Almanya'daki Türk şirketleri için ortalama yıllık yatırım miktarı 116.000 avro olarak belirlenmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı - SBB, 2021). Bu veriler, yalnızca Almanya'da 2000 yılında toplamda yaklaşık 6,9 milyar avroluk bir yatırım yapıldığını göstermektedir. Bu da şirket başına brüt 478.000 avroluk bir ciroya ve yıllık toplam 28,5 milyar avroluk bir ciroya denk gelmektedir. Türk girişimcilerin, kendileriyle ilişkilendirilen "geleneksel" iş kollarından (gastronomi, perakende ve toptan ticaret) uzaklaştığı ve inşaat sektörü, el sanatları ve hizmet sektörü gibi birçok farklı alana yatırım yaptığı önemli bir noktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji Ve Bütçe Başkanlığı - SBB, 2021). Türk şirketlerinin, AB genelinde 400.000'den fazla bireye istihdam sağladığı bilinmektedir. Almanya'da ise 59.500 girişimci 327.000 kişiye istihdam sağlamaktadır; bu da şirket başına ortalama 5,5 kişiye denk gelmektedir. Türk girişimcilerin çoğunluğunun Almanya'da bulunması, onların önemli bir ekonomik konumda olduğu anlamına gelmektedir (Algan ve diğerleri, 2012: s. 32).

3.2. Türkiye Kökenli Göçmenlerin Siyasal Katılımı

Türk kökenli milletvekillerinin sayısı, Almanya'daki Türk nüfusu yeteri kadar temsil etmemektedir. Eyaletlerle irtibata geçilip siyasetteki Türk kökenliler hakkında bilgi alınmak istendiğinde gelen cevap Türkiye kökenliler olarak herhangi bir istatistiğinin tutulmadığı yönünde olmuştur. Web üzerinden eyalet listelerine ulaşıp Türkçeye uygun isimlerle arama yapıldığında istenilen veriler elde edilmiştir (Perspektif dergisi, 2021, s. 58).

Türk göçünün Alman toplumu üzerindeki etkisi açısından, çeşitli profesyonel alanlarda aktif katılımcılar hâline geldiklerini ve birçok hükümet düzeyinde görev almaya başladıklarını belirtmek önemlidir. Yüksek politik düzeyde 90'dan fazla Türk kökenli politikacı bulunmaktadır (Şimşek, 2019). Türk kökenli olanların görevleri, entegrasyon çalışmalarından çok çeşitli siyasi sektörleri kapsamaktadır. 2013 yılına kadar, Federal Meclis'te 630 parlamenterden 34'ü göçmen kökenli olup bunların 11'i Türk kökenlidir (Şimşek, 2019).

Almanya'da Türk kökenli milletvekillerinin siyasi parti dağılımına baktığımızda, Sosyal Demokratlar ve Yeşiller Partisi en fazla politikacı gönderen partilerdir. Özellikle

Cemile Giousouf, Muhafazakâr CDU'yu temsil eden bir Türk kökenli politikacı olarak Almanya Federal Meclisinde yer alan ilk kişidir. Şahin'e (2014) göre, Cem Özdemir ve Aydan Özoğuz ise Türk kökenli politikacılar arasında önemli siyasi pozisyonlara sahiptir. SPD üyesi Aydan Özoğuz, 2009 yılından bu yana Federal Mecliste görev yapmaktadır. 2013 yılında Sosyal Demokratların "Göç ve Çeşitlilik" başkanı olarak seçilen Özoğuz, Federal Şansölyelikte Devlet Bakanı ve Göç, Mülteciler ve Entegrasyon Federal Hükümet Komiseri olarak görev yapmıştır. Özoğuz, Türk kökenli bir siyasetçi olarak Devlet Bakanı unvanını taşıyan ilk kişidir. 1994 yılında ise Cem Özdemir, Türk kökenli bir milletvekili olarak Federal Meclise seçilen ilk kişidir. Bu bağlamda siyasal katılım 2017 ve 2021 seçimlerinde daha da belirginleşmiştir. Aydan Özoğuz 2021 seçimleri sonrasında Almanya Federal Meclis Başkan Yardımcılığına Cem Özdemir de Federal Tarım ve Gıda Bakanı olarak görevlendirilmiştir.

Almanya'da gösterdikleri entegrasyon çabaları ve etkileri ile yumuşak gücün önemli bir örneğini temsil eden Türk göçmenlerin, kültürel ve sosyal alanda Almanya'ya yaptığı katkıların yanı sıra Almanya'nın siyaset yapıcılarını arasına girme başarıları da göz ardı edilmemelidir. Türk göçmenlerin Alman toplumunda dil öğrenimi, eğitim ve iş piyasasına entegrasyon gibi alanlarda gösterdikleri başarıları siyasi alandaki temsilciliği de eklemek de mümkündür. Bu durum 2017 ve 2021 seçimlerinde daha da belirginleşmiştir. 2017 yılında düzenlenen Federal Seçimlerinde toplam 709 milletvekilinden 58'i yabancı kökenli iken, 2021 yılında düzenlenen federal seçimlerinde bu sayı artmış ve 735 milletvekilinden 83'ü yabancı kökenli milletvekili olarak temsiliyet hakkı kazanmıştır. Bunun yanı sıra yabancı kökenli milletvekilleri sayısı 2013 yılındaki federal seçimlerine oransal olarak %5,9 iken 2017 de %8.2'ye ve 2021'de ise %11.3'e yükselmiştir.

3.3. Almanya'da Irkçılık ve NSU Cinayetleri

Almanya'ya misafir işçi olarak gelen, Alman toplumunda sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan önemli etkiler oluşturan Türkiye kökenli işçiler, ırkçılığa da maruz kalmışlardır. İş gücü göçü ile başlayan bu süreçte, başlarda söylemsel olarak kendini gösteren dışlama ve ötekileştirme kaynaklı ırkçılık, zamanla fiziksel şiddet boyutlarına ulaşmıştır. 2011 yılında ortaya çıkan, aşırı sağ görüşlü ve ırkçı bir örgüt olan Nationalsozialistischer Untergrund (Nasyonal Sosyalist Yeraltı Örgütü) NSU'nun Türklere yönelik düzenledikleri seri cinayetler ırkçılığın, dışlama ve ötekileştirme ile kalmayıp

şiddete dönüşerek, insanların hayatına kasteden boyutları ile tezahür ettiğini göstermiştir.

Almanya'da 2000 ile 2006 yılları arasında sekizi Türkiye ve bir de Türkiyeli zannedilen Yunanistan kökenli toplam dokuz kişi yeraltı Neo-Nazi örgütü NSU üyeleri tarafından öldürülmüştür (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Raporu, 2012). NSU üyelerinin devriye gezerken polis memuru Michele Kiesewetter'i öldürdükleri sırada kullandıkları silah, bu suçları işleyen çetenin kiraladığı karavanda bulunmuştur. Kurbanların Türkiye kökenli olmaları dışında ortak bir nokta görünmemiştir (Özdemir, 2020). Cinayetler -bazı yerlerde birden fazla cinayet işlenerek- Nürnberg, Hamburg, Münih, Rostock, Dortmund ve Kassel'de gerçekleşmiştir (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Raporu, 2012). Bu cinayetlerde özellikle Ceska 83 marka silah kullanıldığı için bu olaylar Alman kamuoyunda "CESKA Cinayetleri" olarak da adlandırılmıştır (Özdemir, 2020). NSU cinayetleri, aşırı sağcılar tarafından işlenen ilk cinayetler değildir.

Möln ve Solingen'de, 1992 ve 1993 yıllarında, Türk ailelerin evlerine yönelik kundaklama vakaları gerçekleşmiştir (*Rede Zum 30. Jahrestag Der Anschläge Von Mölln | Bundesregierung*, n.d.). Ancak, soruşturmalarda bu cinayetlerin arkasında NSU örgütünün olduğu gerçeğini polis göz ardı etmiştir. Tanıkların katillerin eşkallerine yönelik ifadeleri, polis teşkilatının tutumunda herhangi bir değişiklik oluşturmamıştır (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Raporu, 2012). NSU cinayetlerinin ilk ortaya çıkan dönemlerinde de buna benzer bir tutum vardır. Köln'de, 9 Haziran 2004 tarihinde meydana gelen bir bombalı saldırının ortaya sonradan çıkan kamera kayıtları, tanıkların ifadelerini doğrular şekildedir (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Raporu, 2012) Bununla birlikte, NSU ve örgüt üyeleri hakkında karar verme noktasında polis uzun süre tereddüt etmiştir (TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Raporu, 2012). Yaşadıkları kayıplar yetmiyormuş gibi kurbanların yakınlarının direkt ya da ima yoluyla da suçlanmalarının ortaya çıkması Alman kamuoyunda da rahatsızlıklara sebep olmuştur (Euronews, 2021). Önceleri mağdurların uyuşturucu madde ile bağlantılı ya da gönül ilişkisi gibi sebeplerle cinayete kurban gittikleri ileri sürülmüş ve yerel basında olaylar bu şekilde kamuoyunu duyurulmuştur. Kurbanların yakınları bu şekilde bir kez daha mağdur edilmişlerdir (Euronews, 2021).

Aynı silahı kullanan katillerin ve orta yaşlı aynı kökenden erkekleri seçerek nasıl bir mesaj vermeye çalıştıkları tartışmalı bir konudur. Resmî makamların iddiasına göre katiller, 4 Kasım 2011'de Eisenach'ta bir bankayı soyduktan sonra kiraladıkları karavana yaklaşan emniyet güçlerinin aracını fark etmeleri üzerine karavana ateşe vermiş ve ardından intihar

etmişlerdir (Hürriyet, 2016). Aynı karavanda, bu olaydan önce Heilbronn'da öldürülen polis Michele Kiesewetter'in silahı da bulunmuştur. Polis tarafından uzun zamandır aranan fakat bir türlü ele geçirilemeyen üç kişilik örgütün Zwickau'daki evlerinde, kundaklanmış olsa da cinayeti işlediklerini gösteren bazı kanıtlar bulunmuştur (Hürriyet, 2016).

Çete, cinayetlerin fotoğraflarını çekerek bu fotoğrafları "Almanya Turu" ismini verdikleri bir Nazi propaganda filminde sergilemiştir. Olaylardaki tanıklık riskini minimize etmek için kalabalık saatler seçilmemiştir (Çevik, 2019). Tanıklar da katilleri olay anında değil, olay mahallinin yakınlarında gördüklerini belirtmişlerdir. Cinayetlerin sonuncusu olan Halit Yozgat vakasında dikkate alınmayan bir durum olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bilgisayar araştırmalarında, cinayet sonrasında polise tanıklık eden beş kişiye ek olarak Halit Yozgat'ın öldürüldüğü internet kafede başka bir kişinin daha bulunduğu tespit edilmiştir (Çevik, 2019). Şahsın, Alman Anayasayı Koruma Dairesi Hessen Şubesinde çalışan istihbarat personeli Andreas Temme olduğu ortaya çıkmıştır (Çevik, 2019). Temme, cinayetin işlendiği gün internet kafede olmadığını iddia etmiştir fakat kamera kayıtlarına göre Temme'nin olay anında orada olduğu tespit edilmiştir. NSU davasının önemli sanıklarından biri olarak Temme birçok kez mahkemede ifade vermiştir, fakat derin devlet ile cinayetler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkararak bir bulguya erişilememiştir (Hürriyet, 2023).

2 kez bombalı saldırı düzenleyen ve dokuz kişiyi öldüren bir çete uzun süre yer altına çekilmiş olsa da ilgili yetkililerin bu durumdan bihaber olduğuna dair önemli kanıtlar vardır. Thomas Moser'ın "Ajanların İkili Oyunu mu?" adlı makalesinde belirttiği gibi, devletin aşırı sağ terör örgütleriyle ilişkisiyle ilgili ilginç bilgiler vardır (Moser, 2013). Thomas Moser, Baden-Württemberg İçişleri Bakanı Reinhard Gall ve aynı eyaletin Anayasayı Koruma Dairesi Başkanı Beate Bube yaptıkları açıklamalarda NSU hakkında bilgiye sahip olunmadığını söylediklerini belirtmektedir (Moser, 2013). Ancak eski bir istihbaratçı olan Günter Stengel, 2003 yılında bir kilisede güvenilir bir bilgi kaynağıyla bir araya geldiğini ve şahsın Doğu Almanya Kızıl Ordu Fraksiyonu ile benzerlikler gösteren aşırı sağcı bir terör örgütünün varlığından bahsettiğini söylemiştir (Özdemir, 2020, s. 60). Stengel, bu bilgi kaynağıyla yaptığı görüşmeyi bir rapor hâline getirmiş, ancak amiri tarafından raporun imha edilmesi talimatı verilmiştir. NSU adında bir örgüt olmadığı ve özel kişilerin gözetlenmemesi gerektiği gerekçesiyle raporun imha edilmesi istenmiştir. Stengel, sadece istihbarat çalışanlarının erişebildiği NADIS adlı bir veri depolama sistemine bilgi girişi yapmakla yetinmiştir (Özdemir, 2020, s. 60). Bilgi kaynağı, 4 Kasım 2011 tarihinde Eisenach'ta karavanda ölü bulunan katil Uwe Mundlos'un adını kendisine verilen isimler

arasından hatırladığını belirtmiştir.

Stengel, diğer isimlerden Ralf Wohlleben'i %60, D.P.'yi %60, André Kapke'yi %70 ve Beate Zschäpe'yi %95 eminlikte hatırladığını belirtmiştir. Zschäpe, Mundlos ve Kapke, Jena'dan olup NSU örgütünü çatı olarak Thüringen Vatanı Koruma Derneği altında faaliyet gösteren aşırı sağcı bir örgüt olarak ortaya çıkararak ortak noktalara sahiptir. Ralf Wohlleben ise Almanya Ulusal Demokrat Partisi / Nationaldemokratische Partei Deutschlands NPD'nin Jena bölgesi temsilciliğini yürüten aşırı sağcı bir partinin üyesidir. Federal Savcı Förster'in Berlin'deki komisyona verdiği ifade, Wohlleben'in adının Federal Anayasayı Koruma Dairesine ait NPD'deki muhbirler listesinde 2003 yılında gördüğü yönünde olmuştur. Stengel, bilgi kaynağıyla paylaştığı bilgiler arasında NSU ile temas hâlinde olan birisi olan Torsten O.'nun daha önce güvenilir bir muhbir olarak Anayasayı Koruma Dairesi adına çalıştığını bilmediğini belirtmiştir. Ancak Torsten O.'nun güvenilir muhbir olarak çalıştığı daha sonra ortaya çıkmıştır. NSU üyeleriyle iletişim hâlinde kalmak isteyen Torsten'in öğütlerle karşılıklı ziyaretlerde bulunması, Baden-Württemberg Anayasayı Koruma Dairesi'nin 2003 yılında NSU örgütü ile ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Moser'in iddiasına göre, Stengel'e raporu imha etmesi talimatını veren kişinin bu bilgilerin önemine vakıf olduğu düşünülmektedir.

Öte yandan Mundlos ve Zschäpe'nin 1998 yılından beri arandığını, Baden-Württemberg Anayasayı Koruma Dairesi Başkanı Beate Bube Böhnhard'ın dile getirmesi (Moser, 2013) ilgili resmî birimlerin en geç 2003 yılında çetenin varlığından haberdar olduğunu göstermektedir. Stengel, bilgi kaynağıyla yaptığı görüşmede, daha önce Anayasayı Koruma Dairesi adına güvenilir bir muhbir olarak çalışmış olan Thorsten O.'nun adını Stauffenberg olarak bildirmiştir (Moser, 2013). Bu isim, 20 Temmuz 1944'te Hitler'e yönelik yapılan başarısız suikasttan sorumlu olan Claus von Stauffenberg'i hatırlatmaktadır. Sonrasında bu kişinin Thorsten O. olduğu ve devletin istihbarat birimleriyle iş birliği içinde olduğu ortaya çıkmıştır. Moser'in iddiası, Stengel'in raporun imhası söyleyen kişinin bu önemli bilgileri bildiğini düşündürmektedir (Moser, 2013).

Katillerin 4 Kasım 2011 tarihinde karavanda ölü bulunmasından sonra Stengel, Başbakan Angela Merkel'in çağrısı ile Federal Suç Dairesine başvurmuştur. Fakat devlet sırrı ifşası suçu işlemiş olabileceği ve bunun kontrol edilmesi için beklemesi gerektiği söylenince Stengel, Karlsruhe'deki Federal Savcılığa başvurmuş ve tanık olmasında herhangi bir sakınca olmadığı yanıtını almıştır. Stengel'in bu çabalarından sonra arabasına

tehdit imalı notlar bırakıldığı ve telefonunun dinlendiği konusundaki haberler basına yansımıştır. Nazi terör örgütlerinin derin yapılarla arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarabilecek tüm soruşturmalarda, muhatapların bilmiyorum ya da hatırlamıyorum gibi kaçamak cevap vermeleri dikkat çekmiştir (TBMM İnsan Hakları Komisyonu Raporu, 2012)

3.4. Irkçılık ve Yumuşak Gücün etkisi

Fiziksel özellik bakımından farklı bireylerden nefret etme ya da küçük görme ifadesi olan ırkçılık kavramı, insanların ırksal farklılıklarının üzerinde durmaktadır. Bu ırksal üstünlük duygusu, insanların farklı fiziksel tiplere ayrıldıkları ve bunun kişilik, kültür ve zekâ ile bağlantılı olduğu ve bazı etnik grupların genetik olarak diğerine göre üstün olduğu düşüncesinden doğmaktadır. Üstün olmak fikri, insanların alt gruplara ayrılmasını savunmakta ve bu gruplar arasında itibar, güç ve refahın orantısız olarak dağılımını yasallaştırmaktadır. Evrenselleşme ve bunun iş gücü pazarındaki çok kültürlülüğü daha görünen kılması, göçmen bireylere yönelik ayrıştırmacı, ötekileştiren ve dışlayıcı tavırlara sebep olmaktadır. Değişen demografik yapısı ile Avrupa, sosyal uyum sorunlarının başında gelen kitlesel göçü, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık düşüncesinin temeli hâline getirmektedir (TBMM İnsan Hakları Komisyonu Raporu, 2012). Türklerin Alman kültürüne yaptığı katkıyı yumuşak güç bağlamında değerlendirdiğimizde, özellikle Alman yemek kültürü de önemli bir değişikliğe uğramış, bu kültür aslında büyük bir kabul de görmüştür. İş piyasasında küçük işletmelerle de kendisini gösteren Türkler, bu arada sinema gibi sanat alanlarında etkinliklerini göstermektedir. Bu da ırkçı grupların tezlerinin ekonomik bunalımda olan toplum katmanları nezdinde etkin olmasına yol açmıştır. (Perspektif, 2022)

İslam, Avrupa'da artık aşırı sağın karşıtlığı olarak görünmektedir. Yahudi karşıtlığı şeklinde geçmişte görünen ırkçılık, yerini artık İslam düşmanlığı ve Müslüman korkusuna bırakmıştır. Yabancı düşmanlığı, İslam'ın tüm Avrupa'yı kuşatacağı, ulusal kimliklerin yok olacağı gibi endişeler zamanla sadece tabanda kalmamış, statüsü yüksek, eğitimli insanlar üzerinde de etkisini göstermeye başlamıştır. Avrupa'da İslamiyet'in yayıldığı yönündeki korku duygusu ile servis edilen haberler, Müslümanlar aleyhinde sosyal medyada paylaşılan söylemler, Müslümanların tehlikeli yabancılar olarak nitelendirilmesi, özellikle Müslüman göçmenlere yönelik saldırganlık ve korku duygusunu körüklemiştir (TBMM İnsan Hakları Komisyonu Raporu, 2012).

İş gücü göçü ile başlayan, dışlanma ve ötekileştirilmenin zamanla ırkçılığa ve şiddete

dönüştüğü bu süreçte Türk göçmenlerin Alman ekonomisine katkıları sadece iş gücü piyasasına sağladıkları katkılarla sınırlı olmamış, aynı zamanda yumuşak güç unsurlarını da entegre etmişlerdir. Türk festivalleri, sanat etkinlikleri ve kültürel sergiler, Almanya'da Türk kültürünün görünürlüğünü artırmış, insanlar arasında kültürel etkileşimi teşvik etmiş, toplumlar arası bağları güçlendirerek insanlar arasında ortak bir anlayışı da oluşturmuştur. Düzenlenen kültürel etkinlikler, Türk kültürünün tanıtılması ve anlaşılmasını sağlayarak yumuşak gücün bir başka unsuru olarak ortaya çıkmış ve önemli kazanım medyaya da yansımıştır.

İnsanların farklılıklarını aşağılayarak, onları küçük görerek kendini yüceltme durumu ve değiştirilemez temel nitelikteki belirli özellikleri kullanarak nefret söyleminde bulunma durumu, medyanın işleyebileceği en büyük suçlardandır. Nitekim bu nefret içerikli ırkçılık zamanla medyanın diline de yansımış, hitap ettikleri kitleleri etkilemenin getireceği sorumluluk duygusu ile hareket etmesi olan medyanın aksine insanların öfke duygusunu daha körüklediği de görülmüştür. Almanya'da yayımlanan dünyaca ünlü dergilerin bu sorumluluk duygusundan uzak atmış olduğu manşetler buna örnek teşkil etmektedir. Aşağıda örnek olarak gösterilen dergi kapağı manşetleri, tercümelere ile birlikte belirtilmiştir. Bu kapaklarda önce olumsuz yayınlar, daha sonra da olumlu yayınlar verilecektir:

Stern: Bilinmez Komşular, Almanya'da İslam, Der Spiegel: Papa Muhammed'e Karşı, Allah'ın Tanrısız Ordusu ve Tehlikeli Yabancı

Der Spiegel: Cihat Kültü, Mekke Almanyası, Kanlı İslam, Spiegel Özel: Batı'da Allah, Der Spiegel: Almanlar Ne Zaman Öldürebilecekler?

Spiegel Özel: Allah'ın Kanlı Ülkesi, İslam Bilmecesi, Der Spiegel: Kötülüğün Devleti, Mekke Miti, Focus: Çok Kültürlülük Yalanı

Focus: Alman İslamcılar Holdingi, Der Spiegel: Kutsal Nefret, Stern: Sırlarla Dolu Din İslam, Der Spiegel: Allah'ın Haklarından Yoksun Kızları, Stern: İslam Ne Kadar Tehlikeli?

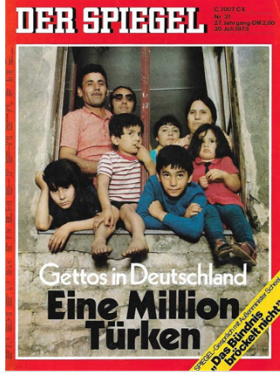
Stern: Allah'ın Alman Kızları, Focus: Gerçek İslam Bu Değil! Tam Aksine Bu, İslam'ın Karanlık Yüzü, İslam Özgürlüğe Tahammül Edebilir mi?, Ürkütücü Misafirler

Focus: Benim Almanya'm, Stern: İslam – Bizi Neden Öldürmek İstiyorlar?, Religion: Odak Noktası İslam, Liborius: İslam Ne İstiyor, Focus: Dünya Gücü İslam

İş gücü göçü ile başlayan, dışlanma ve ötekileştirilmenin zamanla ırkçılığa ve şiddete dönüştüğü bu süreçte Türk göçmenlerin Alman ekonomisine katkıları sadece iş gücü piyasasına sağladıkları katkılarla sınırlı olmamış, aynı zamanda yumuşak güç unsurlarını da entegre etmişlerdir. Türk festivalleri, sanat etkinlikleri ve kültürel sergiler, Almanya'da Türk kültürünün görünürlüğünü artırmış, insanlar arasında kültürel etkileşimi teşvik etmiş, toplumlar arası bağları güçlendirerek insanlar arasında ortak bir anlayışı da oluşturmuştur. Düzenlenen kültürel etkinlikler, Türk kültürünün tanıtılması ve anlaşılmasını sağlayarak yumuşak gücün bir başka unsuru olarak ortaya çıkmış ve önemli kazanım medyaya da yansımıştır.

1973

1993

1997

Der Spiegel: Almanya'nın Gettoları – 1 Milyon Türk, Alman Türkler – Yabancı Düşmanlığının Kurbanları, Tehlikeli Yabancı

3.5. Toplumsal Bağlamda Yumuşak Gücün Yansımaları

Türk göçmenlerin kültürel etkileşim ve çift kimlik oluşumu, yumuşak gücün bir diğer önemli yönünü temsil eder. Türk göçmenler, Almanya'da geleneksel Türk kültürünü korurken, aynı zamanda Alman toplumuna entegre olma çabası göstermişlerdir. Sanattan spora, ticaretten bilime hemen hemen her alanda kendini gösteren Türk göçmenleri, Almanya'nın uluslararası alanda saygınlığını artırırken, kültürel anlayışı ve hoşgörüyü de teşvik etmektedirler. Mavi yakalıktan beyaz yakalığa geçiş serüveninde Türk göçmenlerin kültürel etkinliklere katkıları, sanat, müzik, edebiyat ve diğer alanlarda gerçekleştirdikleri faaliyetler, Almanya'nın kültürel bir cazibe merkezi hâline gelmesini sağlarken bunun yanı sıra ekonomik katkıları da Almanya'nın yumuşak gücünü destekler. Türk iş gücü, Alman ekonomisinde istihdam edilerek ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunur. Türk işletmeciler ve girişimciler, Almanya'da yeni iş fırsatları üretirken, ticari ilişkileri güçlendirir ve uluslararası ticarete katkı sağlarlar. Bu ekonomik etkileşim, Almanya'nın ekonomik gücünün ve uluslararası ilişkilerdeki rolünü artırmaktadır. Türk göçmenlerin Almanya'da gösterdikleri entegrasyon çabaları ve etkileri, Almanya'nın yumuşak gücünün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Öyle ki Kovid-19 aşısının mucidi ve üreticisi olan BioNTech firmasının hem yöneticileri hem de bilimsel araştırmacıları olarak Uğur Şahin ve Özlem Türeci'nin 2021 yılında Almanya'da oldukça öneme haiz olan "Yıldızlı Liyakat Nişanı" almaları, Türk göçü serüveninin 60. yılında çok önemli bir anlam ifade etmektedir. Her ne kadar Türk kökenli olsalar da teorik olarak Almanya'ya yazılan bu başarı öyküsü, hâliyle medyaya da yansımıştır. Medyada göçmenlerin olumlu yönleri de kapak sayfalarından yer

bulabilmıştır.

Der Spiegel: Almanya'nın Yeterince Aşısı Olacak, Focus: Almanya'ya ve Dünyamıza Cesaret Veren 30 İnsan, Time: Aşı Devrimi

Türk kökenli kalp cerrahı Dilek Gürsoy da Almanya'da bilime önemli katkıları olan isimlerdendir. Gürsoy, Avrupa'da bir kadın olarak ilk kez bir kalp protezi implante etmiş ve bugün Almanya'da en tanınmış kalp cerrahlarından biri hâline gelmiştir. Bunun yanı sıra girişimcilik dünyasına da adım atan ve kendi kalp kliniği ile mükemmel tıbbın yeniliklerini ve insancılıkla birleştirilebileceğini göstermek isteyen Dilek Gürsoy, Forbes dergisinin kapağında “Kalplerin Kraliçesi” olarak belirtilmiştir.

Türk kökenli olup farklı bir sektörde adını duyuran Saliha Özcan'ı da bu isimler arasına eklemek mümkündür. Sally kullanıcı adıyla sosyal medyada milyonlarca takipçisine yemek ve pasta tarifleriyle Türk mutfağını tanıtan Özcan, yalnızca hitap ettiği takipçi kitlesi ile kalmamış, ünlü süpermarket zincirlerinin tanıtım broşürlerinde de yer almıştır.

Forbes: Kalplerin Kraliçesi, LIDL: Sally ile Kolay Pasta Yapımı

Son göç dalgasıyla birlikte her ne kadar dışlanma ve ötekileştirme kaynaklı ırkçılık daha da belirgin şekilde görünüyor olsa da ve toplum bundan rahatsızlık duysa da Almanya, azımsanmayacak sayıda Müslümanları da içinde barındırdığı gerçeğini artık keşfetmiş gibi görünmektedir. Ünlü şekerleme şirketi Katjes'in reklam ilanında, Stuttgart Havalimanının iş ilanında ya da herhangi bir sağlık sektörü kurumunun iş ilanında artık başörtülü kadınların da fotoğraflarını görmek bu kabulleniş gerçeğine verilebilecek örneklerdendir.

Resim: Katjes'in reklam ilanı

Resim: Stuttgart Havalimanı iş ilanı ve bir sağlık sektörü iş ilanı

3.6. Hükümet Kurum ve Yetkililerin Toplumsal Etkisi

Türk kökenli bireylerin sanattan spora, siyasetten iş dünyasına Almanya'ya her alanda katkı yapmaları ve nihayetinde aktif siyaset sahnesinde de yer almaya başlamaları, Türk ve Müslüman kökenli göçmenlerin siyaset yapımcılar tarafından kabullenilişiyle son derece önemli bir değişim olarak kendini göstermiştir. Yalnızca mavi yakalı değil; artık beyaz yakalı mesleklerde de hemen her dalda Türkiye kökenli insanlara rastlanan Almanya'da İslam'a ve Müslümanlara yönelik dışlamacı tavır artık siyasilerin ve siyasi partilerin İslami bayramları kutlama mesajları yayınlamalarına kadar evrilmiştir. Sağcı muhafazakar olmalarıyla bilinen Almanya Hristiyan Demokrat Birliği (CDU) ve Almanya Sosyal Demokrat Partisinin (SPD) ramazan ayında ve Ramazan Bayramı'nda sosyal medya hesaplarından kutlama mesajı yayınlamaları bu önemli değişime verilecek örneklerdendir.

CDU: Ramazanınız mübarek olsun. Hayırlı ramazanlar dileriz. Sol Parti: Tüm Müslümanlara hayırlı ramazanlar dileriz.

SPD: Tüm Müslümanlara hayırlı ramazanlar, FDP: Tüm Müslümanların oruç ayı kutlu olsun.

Almanya'nın 16 eyaletinden biri olan Rheinland-Pfalz eyaletinin Başbakanı Malu Dreyer, düzenlenen "Schura Rheinland-Pfalz Landesverband der Muslime e.V." oturumunda yaptığı konuşmada, "Ramazan ayında iftar, ortak sosyal hayatımızın bir parçası hâline geldi." demiş ve dindarlar arası diyalogun tüm dinî topluluklar tarafından aktif olarak talep görmesinden ve şekillendirilmesinden memnun olduğunu belirtmiştir. Eyalet birliğinin 10. yılına tekabül ettiği için oldukça özel olan bu oturumda Dreyer sözlerinin devamında, "Ramazan boyunca, özellikle de bu zamanlarda, hepimize barış ve iyi ilişkiler diliyorum. Ama aynı zamanda bugün, Türkiye'nin güneydoğusunda ve Suriye'nin kuzeyinde meydana gelen korkunç depremin kurbanları için de özel bir anlam taşıyor. Orada yardım etmiş ve etmekte olan herkese en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Başbakan olarak, Rheinland-Pfalz halkının gerektiğinde nasıl bir araya geldiğini görmek beni her zaman çok duygulandırmış ve minnettar bırakmıştır. Bu felaket karşısında da gösterdikleri yardımseverlik etkileyici." demiştir. Bir siyasi kimlikle söylenmiş bu sözler Almanya'da yaşayan Türk kökenli göçmenlerin geçtiği süreç ve gelinen nokta bakımından oldukça önemlidir

Schura Rheinland-Pfalz Landesverband der Muslime e.V oturumu.

Federal Dışişleri Bakanlığı (Auswärtiges Amt): Almanya'daki ve dünya çapındaki tüm Müslümanların güzel ve huzurlu bir oruç ayı geçirmelerini diliyoruz.
<https://twitter.com/auswaertigesamt/status/1509938649428725767?lang=el>

Göçmenler ve Sığınmacılar Uyum Kursu (BAMF): Ramazan ayının bitmesi ile birlikte Ramazan Bayramı başlıyor ki bu ay aynı zamanda Şeker Bayramı olarak bilinir.

Bütün Müslümanlara aileleri ve arkadaşlarıyla birlikte güzel bir bayram diliyoruz!

https://twitter.com/BAMF_Dialog/status/1521015153231372290

Düsseldorf Bölge Hükümeti (Bezirksregierung Düsseldorf): Müslüman hemşehrilerimize iyi Ramazan Bayramları diliyoruz. #EidMubarak #Ramazan
<https://twitter.com/BezRegDdorf/status/1521017343970840576?cxt=HHwWgMC4yebN3psqAAAA>

Federal Gıda ve Tarım Bakanlığı (BMEL): Almanya'da da birçok Müslüman, oruç ayının sonunu ve #Ramazan Bayramı'nı kutluyor. Hem yemekler yeniyor hem ibadet ediliyor hem de aile ve arkadaşlarla birlikte bayram kutlanıyor! #eidmubarak

<https://twitter.com/bmel/status/1521196628912259074>

Almanya Şansölyesi Olaf Scholz: Değerli Müslümanlar, oruç ayı vesilesiyle sizlere tefekkür dolu bir zaman ve ailelerinizle birlikte bolca neşe diliyorum.

<https://twitter.com/Bundeskanzler/status/1510165222656458753>

Federal Adalet ve Tüketiciyi Koruma Bakanlığı (Bundesministerium der Justiz) Tüm Müslümanların Ramazan Bayramları kutlu olsun! #EidMubarak #Ramazan

https://twitter.com/bmj_bund/status/1521004774346444802

Federal İçişleri Bakanlığı (Bundesministerium des Innern und für Heimat): Federal İçişleri Bakanı Nancy #Faeser ve tüm #BMI (Federal İçişleri Bakanlığı) ekibi Almanya'daki bütün Müslümanlara hayırlı #Ramazanlar diliyor

https://twitter.com/bmi_bund/status/1510138607465639938?lang=ar

Almanya Hristiyan Demokrat Birliğinin (CDU), “Müslümanların oruç ayı #Ramazan bugün başlıyor. CDU Almanya tüm Müslümanlara hayırlı ramazanlar diliyor. #RamadanMubarak” mesajıyla yaptığı paylaşımın görselinde Kur’an-ı Kerim’i kullanması gelinen noktadaki değişimi gösterme açısından oldukça önemlidir.

<https://twitter.com/cdu/status/1510195837137309701?lang=cs>

#Ramazan ayının bitmesiyle Ramazan Bayramı başlıyor. Tüm Müslümanların bayramı mübarek olsun! #EidMubarak2022

<https://twitter.com/IntegrationBund/status/1521006475027562499?ext=HHwWhoCy0ZLV2ZsqAAAA>

Bundeskanzler Olaf Scholz ✓

@Bundeskanzler

Regierungsvertreter*in aus Deutschland

Jeder Mensch - ob mit oder ohne Einwanderungsgeschichte - hat die gleichen Rechte. Ich finde: Das ist das fundamentale Versprechen unserer Demokratie. Heute habe ich die @DSIntegration besucht und klar gemacht: Dass dieses Versprechen eingelöst wird, ist mir ein Kernanliegen.

Deutschlandstiftung Integration

20:13 · 20.06.22 · [Twitter Web App](#)

Almanya Şansölyesi Olaf Scholz, “Göçmen veya göçmen olmayan herkes aynı haklara sahiptir. Bence demokrasimizin temel vaadi budur. Bugün @DSIntegration'ı ziyaret ettim ve açıkça belirttim: Bu vaadin yerine getirilmesi benim için temel bir prensip.” mesajıyla yaptığı paylaşımı başörtülü kadın fotoğrafı ile paylaşmıştır.

<https://twitter.com/Bundeskanzler/status/1538948174760529922>

Bundeskanzler Olaf Scholz
@Bundestkanzler

...

Kinder haben Rechte - diese sollen im Grundgesetz verankert werden.
30 Jugendliche besuchten mich zum #TagderKinderrechte um über gute
Bildung, Rassismus, Klimawandel und Menschenrechte zu diskutieren.
Mein Ziel: Eine Gesellschaft, die Vielfaltigkeit respektiert.
[@UNICEFgermany](#)

12:05 nachm. · 20. Nov. 2022

218 Retweets 107 Zitate 1.573 „Gefällt mir“-Angaben 16 Lesezeichen

Almanya Şansölyesi Olaf Scholz, “Çocukların hakları vardır - bunlar Anayasa'da yer almalıdır. 30 genç, iyi eğitim, ırkçılık, iklim değişikliği ve insan hakları konularını görüşmek üzere #ÇocukHaklarıGünü'nde beni ziyaret etti. Eğitim, ırkçılık, iklim değişikliği ve insan hakları. Hedefim: çeşitliliğe saygı duyan bir toplum. @UNICEFgermany” mesajıyla yaptığı paylaşımı, başörtülü bir kadın ile çekildiği fotoğraf ile paylaşmıştır.

<https://twitter.com/Bundestkanzler/status/1594255669288468480>

Bundeskanzler Olaf Scholz
@Bundeskanzler

Es war toll, mir von den Schülerinnen beim @Der_GirlsDay Auftakt die #MINT-Experimente zeigen zu lassen. Bei dem, was vor uns liegt, brauchen wir selbstverständlich viel mehr Ingenieurinnen, Technikerinnen und Mathematikerinnen. @initiativeD21

4:44 nachm. · 26. Apr. 2023 · 122.856 Mal angezeigt

Almanya Şansölyesi Olaf Scholz, “Öğrencilerin @Der_GirlsDay açılışında bana #MINT deneylerini göstermeleri harikaydı. Önümüzdeki dönemde çok daha fazla kadın mühendis, teknisyen ve matematikçiye ihtiyacımız olduğu açık. @initiativeD21” mesajıyla yaptığı sosyal medya paylaşımını yine başörtülü kadın fotoğrafıyla paylaşmıştır.

<https://twitter.com/Bundeskanzler/status/1651220729101262851?cxt=HHwWhoC9vaWgqOotAAAA>

Bundeskanzler Olaf Scholz
@Bundeskanzler

Als Stimme der Versöhnung wird sie unvergessen bleiben: Mevlüde Genç hat 1993 bei dem rechtsextremen Brandanschlag in #Solingen zwei Töchter, zwei Enkelinnen und eine Nichte verloren. Heute ist sie gestorben. Mein Beileid gilt ihrer Familie, başınız sağolsun.

Almanya Şansölyesi Olaf Scholz: O, uzlaşmanın sesi olarak unutulmayacak: Mevlüde Genç 1993 yılında #Solingen'deki aşırı sağcı kundaklama saldırısında iki kızını, iki torununu ve bir yeğenini kaybetti. Bugün de kendisi hayatını kaybetti. Ailesine başsağlığı diliyorum, başınız sağ olsun.

<https://twitter.com/Bundeskanzler/status/1586791398510153731>

Frankfurter Allgemeine @faznet · 43m

Zum Ende des **#Ramadan** lobt Bundespräsident **#Steinmeier** die Hilfsbereitschaft von Muslimen bei der Aufnahme von Flüchtlingen aus der **#Ukraine**. Er bedankt sich auch dafür, dass sie „die strengen Regeln“ zur **#Pandemie**-Bekämpfung mitgetragen haben.

faz.net

Fastenbrechen zum Ramadan-Ende: Steinmeier dankt Muslimen für ihre Solidarität

Ramazan ayının sonunda Federal Cumhurbaşkanı **#Steinmeier**, **#Ukrayna**'dan gelen mültecileri kabul eden Müslümanların yardımseverliğini övdü. Ayrıca pandemiyle mücadelede “sıkılaştırılmış kuralları destekledikleri” için de teşekkür etti.

<https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/muslim-feiern-zuckerfest-steinmeier-dankt-fuer-solidaritaet-17998729.html?GEPC=s3>

Müslüman karşıtı nefret ve ayrımcılıkla mücadele koordinatörlüğüne atanan *Marion Laisse* Marion Laisse: Müslümanlara Karşı Nefret ve Ayrımcılıkla Mücadele için yeni AB Koordinatörü olarak atanmaktan onur duyuyorum @EU Justice @EU Commission. Bu, ortak *çaba ve kararlılığımızı gerektiren önemli bir konudur.*

<https://twitter.com/MarionLaisse/status/1620894334118932481?cxt=HHwWgsDRueOzyf4sAAAA>

Nancy Faeser @NancyFaeser · 1h

Yeliz Arslan & Ayşe Yılmaz waren noch Kinder, als sie bei dem rassistischen Brandanschlag auf ihr Wohnhaus heute vor 30 Jahren in #Möln ums Leben kamen. Ihre Großmutter Bahide Arslan starb bei dem vergeblichen Versuch, sie zu retten. Wir werden sie nicht vergessen.

44

31

145

Nancy Faeser
@NancyFaeser

Die Tat der Rechtsextremisten in #Möln kam nicht aus dem Nichts, die Hetze gegen Menschen anderer Herkunft bereitete ihr den Boden. Der Mord an Yeliz Arslan, Ayşe Yılmaz und Bahide Arslan bleibt Mahnung, entschieden und mit Härte gegen rassistische Hetze und Gewalt vorzugehen.

08:24 · 23.11.22 · [Twitter for iPhone](#)

10 Retweets 61 „Gefällt mir“-Angaben

İçişleri Bakanı Nancy Faeser: Yeliz Arslan ve Ayşe Yılmaz 30 yıl önce #Möln'de evlerine düzenlenen ırkçı kundaklamada öldüklerinde henüz çocuktular. Babaannesi Bahide Arslan onu kurtarmaya çalışırken öldü. Onları unutmayacağız.

#Möln'deki aşırı sağcıların eylemi birdenbire ortaya çıkmadı, başka kökenlerden insanlara yönelik nefret dili buna zemin hazırladı. Yeliz Arslan, Ayşe Yılmaz ve Bahide Arslan'ın öldürülmesi, ırkçı nefret söylemi ve şiddete karşı kararlı ve sert adımlar atılması gerektiğini hatırlatan bir uyarı mahiyetinde.

<https://twitter.com/NancyFaeser/status/1595317256535347201>

Nancy Faeser
@NancyFaeser

Heute habe ich mit @OlafScholz und @ReemAlabali die Familien der Opfer des rassistischen Anschlags in #Hanau getroffen. Uns ist es wichtig, die Unterstützung von Terroropfern weiter zu verstärken. Das ist mein Verständnis von einem Staat, der aus Versäumnissen und Fehlern lernt.

7:49 nachm. · 5. Mai 2022

İçişleri Bakanı Nancy Faeser: Bugün #Hanau'da @OlafScholz ve @ReemAlabali ile ırkçı saldırının kurbanlarının aileleriyle görüştüm. Terör mağdurlarına desteği daha da artırmak bizim için önemli. Benim ihmallerden ve hatalardan ders çıkaran devlet anlayışım bunu gerektiriyor.

<https://twitter.com/NancyFaeser/status/1522257086444359680?cxt=HHwWgMCy5aewkqAqAAAA>

İçişleri Bakanı Nancy Faeser: Sevgili Müslümanlar, bugün başlayan #Ramazan vesilesiyle hepinize dua, tefekkür, iç muhasebe, neşe ve komşuluk sevgisiyle dolu mübarek bir zaman diliyorum! Ve inancınızdan güven ve güç alabilmenizi diliyorum.

<https://twitter.com/NancyFaeser/status/1510137003500785666>

SONUÇ

Türkiye-Almanya ilişkilerinde önemli bir rol oynayan Almanya Türklerinin göçmen kimliğinin oluşumunda göç sürecinin etkin bir yeri vardır. Tezimizde bu süreç uluslararası ilişkiler bağlamında incelenmiştir. Türkiye'den Almanya'ya göçün oluşmasında, Soğuk Savaş döneminin şartları, iş gücü antlaşmaları ve NATO'nun etkisi önemli rol oynamıştır. Almanya'nın çok kültürlü yapısı içerisinde Türk toplumunun yanı sıra benzer topluluklar da bulunmaktadır. Bu topluluklarda da kimlik veya deneyimler açısından benzerlikler gözlemlenmektedir.

Göç ve entegrasyon hakkında ülkede hâkim olan söylemi analiz ettiğimizde bu söylemin Almanya'ya göç konusunda derin köklü bir sorunu ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Eski konuk işçiler (Gastarbeiter) ve bu işçilerin Almanya'da doğup büyüyen yeni nesillerinin 60 yıllık göç tarihi Almanya'nın çok kültürlülüğüne nasıl etki etmiştir, bunu nasıl konumlandırmak gerekir ve bu nasıl bir kültürel kimlik sergilemektedir gibi soruların yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur. Almanya'nın ulusal olarak göç ve göçmenlik tanımlamalarındaki son değişikliklerle Alman politikacıların "Almanya'da çok kültürlülük" konusunu halka açık olarak dile getirmeleri, ülkenin göçmenler için taşıdığı sorumluluğun giderek farkında olduğunu düşündürmektedir.

Burada özellikle ekonomik açıdan, Türk işçilerinin mevcut beceri profillerine, yüksek nitelikli işçilerin becerilerine ve ülkenin ekonomik büyümesine yaptıkları başarılı bir katkıyı da gündeme getirmek gerekmektedir. Elbette ki, başarılı bir gelişmenin eğitim sisteminin kalitesine bağlı olduğu unutulmamalıdır. Türkiye'de eğitim kalitesi ve düzeyi Avrupa ülkelerine göre mütevazî olsa da nitelikli eğitim stoku artmaktadır. Türk insan sermayesinin ekonomileri için öneminin farkında olan Avrupalı şirketler, Türk işçilerini diğer üçüncü ülke vatandaşlarına göre önceliklendirebilmektedir. Gerçekten de hem vasıflı hem de vasıfsız Türk işçilerinin göçü, Avrupa işletmeleri üzerinde potansiyel olarak olumlu etki yapmaktadır.

Almanya'da ortaya koydukları entegrasyon çabaları ve etkileri ile Türk göçmenler yumuşak gücün önemli bir örneğini temsil etmektedir. Türk göçmenlerin, kültürel ve sosyal alanda Almanya'ya yaptığı katkıların yanı sıra Almanya'nın siyaset yapıcılarını arasına girme başarıları da yumuşak güç bağlamında pozitif bir gelişim olarak değerlendirilebilmektedir. Böylece Alman toplumu, Türk göçmenlerin Alman toplumunda gerek dil öğrenimi gerekse eğitim ve iş piyasasına entegrasyon gibi alanlarda gösterdikleri başarılar sonrasında siyasi

alandanda da tüm toplumu temsil eden siyasal aktörler hâline gelmesi, Türklerin entegrasyon sürecini göstermektedir. Bu başarı, Alman toplumu tarafından da kabullenilmiş ve göçmenlere karşı olumlu yaklaşımı güçlendirmiştir.

Almanya'da Türk azınlığın entegrasyonunun bir sorun olduğunu gösteren ilk işaretler, böylece olumlu yöne evrilmiştir. Kısaca altmış sene önce başlayan bu serüven, dört farklı kuşakla varlığını devam ettirmektedir.

Almanya'daki Türk işçileri ve onların yeni nesilleri, yıllar boyunca hem Türkiye hem de Almanya açısından yumuşak güç unsurları olarak önemli bir rol oynamıştır. Göçmen kökenli bu topluluk, kendi kültürünü koruma ve Türkiye ile bağlarını sürdürme çabalarıyla, toplum içinde etkili bir şekilde varlık göstermiştir.

Örneğin Türk girişimcileri dikkate alırsak, son 20 yıldaki gelişmelerin önümüzdeki 20 yılda da devam edeceğini varsayarak, Türk girişimcilerin Alman ekonomisine katkılarının çok daha büyük hacimlere ulaşacağını söylemek doğru olacaktır. Bu bağlamda, Covid-19 aşısının mucidi ve üreticisi olan BioNTech firmasının hem yöneticileri hem de bilimsel araştırmacıları olarak Uğur Şahin ve Özlem Türeci'nin 2021 yılında Almanya'da "Yıldızlı Liyakat Nişanı" olarak devlet madalyası almaları, Türk iş gücü göçü serüveninin 60. yılında sembolik ama çok önemli bir anlam ifade etmektedir.

İlgili gelişmeleri, 1980'lerin başında dönemin Almanya Başbakanı Helmut Kohl'un, Almanya'da yaşayan Türklerin sayısını yarıya indirmek istemesi ve yaklaşık 200 bine yakın göçmen işçiye para vererek göstermek istemesi ışığında değerlendirdiğimizde, gelişmelerin oldukça olumlu bir kulvara girdiği görülecektir. İşte o zamandan bu zamana Almanya'da Türk kökenli girişimcilerin sayısı giderek artmış, Türkler iş veren konumuna da gelmiştir. Kurulan şirketlerin yanı sıra genel manada Türkiye kökenli başarılı insanların artık Almanya'nın vazgeçilmez bir parçası olduğu gerçeği de ortadadır. Almanya Ekonomi ve Enerji Bakanı Brigitte Zypries'in 2007 yılında, 100 binden fazla Türk girişimcinin Almanya'da 50'den fazla endüstri alanında var olduğunu ve 500 binden fazla çalışanın bu alanlarda istihdam edildiğini belirtmesi ve "Onlar ekonomimizin önemli bir parçasıdır." cümlesi bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada tartışılan konular ve incelenen literatür ışığında Türk göçmenlerin Alman ekonomisine, politikasına ve sosyal hayatına olan yararları, eksi yönlerini bastırmaktadır. Özellikle ekonomik açıdan bakıldığında Alman ekonomisinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlıca toparlanmasında, Türk işçi göçmenlerin katkısı yadsınamayacak

büyükölüktedir. Buna ek olarak sosyal bağlamda o zamanlarda Türklerin Almanya'ya tam olarak entegre olması mümkün görünmemekle birlikte, bundan 50 yıl öncesine kıyasla, entegrasyonun iyi yönlü bir hareket gösterdiğini söylemek mümkündür. Geleneklerine ve dinî inançlarına Alman halkından çok daha fazla bağlı bir topluluk olarak Türklerin asimile olmaları bu zamana kadar mümkün olmamıştır. Bundan dolayı Alman politikaları da bu doğrultuda şekillenmekte ve asimilasyon politikasından çok entegrasyon politikaları izlenmektedir. 2021 yılında yapılan Federal Seçimlerde birçok sayıda Türk milletvekilinin Federal Parlamenteoya seçilmesi bu durumu destekleyen en büyük kanıtlardan birisidir.

İş gücü göçü ile başlarda misafir gözüyle bakılan Türk kökenli göçmenler, bu 60 yıllık serüvende iş piyasasındaki azimkârane başarıları, her sektörde kendilerine yer bulmaları ve hatta söz sahibi olmaları, ticaretten bilime, spordan sanayi ve ticarete kadar her alanda kendini göstermeleri ile kendilerini Almanya'nın bir parçası olarak göstermeyi başarmışlardır. Aşırı sağ zihniyetten beslenen terör örgütlerinin bir dönem yoğunlukla hedefinde olan Türk kökenli göçmenler, artık aşırı sağ partilerin sosyal medya hesaplarından Kur'an-ı Kerîm fotoğrafıyla Ramazan Bayramları kutlanan bireyler pozisyonuna erişmişlerdir. Her alanda kendini gösteren Türk kökenli göçmenler bu başarı sahasına nihayet siyaset alanını da eklemiş, kendilerini toplumun temsilcisi olarak eyalet ya da federal meclislerine eriştirecek başarıyı yakalamışlardır.

Siyaset yapıcılarının ve hükümetin üst düzey yöneticilerinin İslam'ı ve Türk kökenlileri artık Almanya'nın bir parçası olarak görmeleri de, sık sık kullandıkları sosyal medya hesaplarından paylaştıkları İslami bayram mesajları, dinî semboller, başörtülü kadınlarla olan yan yana fotoğrafları, insan haklar noktasında destek verici söylemleriyle artık kendini belirgin şekilde göstermektedir.

Yumuşak güç bağlamında değerlendirdiğimizde, ilk dönemlerde katı tutumlarla kendilerinden kurtulmak istenilen Türk kökenli göçmenlerin kültürel alışverişleri, entegrasyon sürecindeki başarıları, her alanda Almanya'ya katkı sağlamaları ve kendilerini ülkenin bir parçası olarak kabullendirmeleri Türk kökenli göçmenlerin Almanya'ya olan etkilerinin olumlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Uluslararası alanda Alman toplumundaki başkalaşma korkusu (The German Angst) ve başkalarına karşı merhamet ve empati eksikliğinin ünlü futbolcu Mesut Özil ve Biontech kurucuları bilim insanları Uğur Şahin ile Özlüm Türeci'nin etnik kökenlerinin kamuoyuna yansıtılmasında açık bir şekilde görebilmekteyiz. Bizzat Mesut Özil'in ifadesi ile zamanın

Alman Futbol Federasyonu Başkanı Reinhard Grindel'in kendisine karşı takındığı tavrı eleştirmesinde görebiliriz. Mesut Özil "Grindel ve destekçilerinin gözünde, kazandığımızda Alman, kaybettiğimizde göçmenim. (...) Tam teşekküllü bir Alman olmak için karşılamadığım kriterler var mı? Mesele Türkiye olduğu için mi? Müslüman olduğum için mi? Alman-Türk olarak anılmak zaten birden fazla ülkede ailesi olan insanları ayırt ediyor." sözleriyle bu anlamda gerçekten de German Angst'ın güzel bir örneğini önümüze sergilemiştir (Klassegegenklasse, 2018).

Bunun bir başka örneğini açık kaynak ansiklopedisi Wikipedia'da da görebilmekteyiz. Mesut Özil bu ansiklopedide önce "Türk kökenli Alman futbolcu" olarak tanımlanmış, daha sonra gelen eleştiriler üzerine "Alman futbolcu" olarak tanıtılmıştır. Ancak buna karşılık başarıları ile tüm dünyada haklı bir üne kavuşan bilim insanları Türk kökenli olmalarına rağmen sadece "Alman" olarak tanımlanmışlardır. Uğur Şahin, "Alman tıpçı, Özlem Türeci ise "Alman doktor, bilim ve iş insanı" sıfatları ile tanıtılmıştır. Konuya ilişkin Wikipedia girdisi şu şekildedir:

Wikipedia: (Erişim: 23.04.2022)

Sonuç olarak Türklerin Almanya'da gösterdikleri adaptasyon çabaları ve uyum sürecindeki başarıları, dil öğrenimi, eğitim, siyasal katılım, yemek kültürü, futbol, bilim ve iş piyasasına entegrasyon gibi alanlardaki başarılarıyla Türk göçmenler, Almanya'nın kültürel çeşitliliğini artırırken, aynı zamanda ülkenin küresel arenadaki etkisini güçlendirmektedir. Türk göçmenlerin kültürel etkileşimleri, kültürel anlayışı ve hoşgörüyü teşvik ederken, ekonomik katkıları da Almanya'nın ekonomik gücünü desteklemektedir. Türk göçmenlerin Almanya'da entegrasyon çabaları ve başarısı, yumuşak güç kullanımının önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Türk göçmenler, kendi kültürel değerlerini koruyarak Alman toplumuna entegre olmakta ve Almanya'nın çeşitlilik ve toplumsal uyumunu desteklemektedir. Bu durum, Türk göçmenlerin Almanya'da etkili bir şekilde yumuşak güç kullanarak topluma katkıda bulduklarını ve Almanya'nın göç politikalarını etkilediklerini

göstermektedir. Almanya'daki Türk işçileri ve onların nesilleri, yıllar boyunca yumuşak güç unsurları olarak önemli bir rol oynamıştır. Göçmen kökenli bu topluluk, kendi kültürünü koruma ve Türkiye ile bağlarını sürdürme çabalarıyla, toplum içinde etkili bir şekilde varlık gösterdiği gibi bundan sonra da devam edecektir.

KAYNAKÇA

Acar, E. (2022). 1960-1965 Döneminde Türkiye'den Almanya'ya İşçi Göçleri. TroyAcademy, 8(1), 38–69. <https://doi.org/10.31454/troyacademy.1215332> (Erişim: 22.11.2022)

Almanya'daki Mölln faciasının 28. yılı. (n.d.). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanyadaki-molln-faciasinin-28-yili/2053331> (Erişim: 05.01.2023)

Aksoy, E. (2010). Almanya'da Yaşayan Üçüncü Kuşak Türk Öğrencilerin Kimlik Algılamaları ve Buna Bağlı Olarak Karşılaştıkları Ayrımcılık Sorunları. DergiPark (Istanbul University). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/turkiyat/issue/16656/521370> (Erişim: 22.11.2022)

Artı90 (2014). Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı <https://www.ytb.gov.tr/documents/ytb/files/yayinlar/arti90/sayi9.pdf> (Erişim: 02.08.2022)

Ausländer aus der Türkei in Deutschland bis 2022 | Statista. (2023, May 5). Statista. <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/152911/umfrage/tuerken-in-deutschland-seit-2001/> (Erişim: 22.11.2022)

Bağcı, Ö. (2012). Acculturation Orientations of Turkish Immigrants in Germany.

Başkurt, İ. (2009). ALMANYA'DA YAŞAYAN TURK GÖÇMENLERİN KİMLİK PROBLEMİ . HAYEF Journal of Education , 6 (2) , 81-94 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhayefd/issue/8793/109898> (Erişim: 28.03.2023)

Bauer, Thomas & Zimmermann, Klaus (1999). Assessment of Possible Migration Pressure and Its Labor Market Impact following EU Enlargement to Central and Eastern Europe.

BBC News Türkçe. (2010, October 17). Merkel'den “çok kültürlülük başarısız oldu” itirafı. BBC News Türkçe. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/10/101017_merkel (Erişim: 22.11.2022)

Benhabib, S. (2018). Exile, Statelessness, and Migration: Playing Chess with History from Hannah Arendt to Isaiah Berlin. Princeton University Press.

Brodbeck, F., Frese, M. (2007). Societal culture and leadership in Germany. In Chhokar, J., Brodbeck, F., House, E. (eds.), Managerial cultures of the world: A GLOBE report of in-depth studies of the cultures of 25 countries (pp. 147- 214).

Bildung, B. F. P. (2023). Asylanträge in Deutschland. bpb.de. <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/zahlen-zu-asyl/265708/asylantraege-in-deutschland/#:~:text=Im%20Jahr%202022%20wurden%20insgesamt%20244.132%20Asylantr%C3%A4ge%20in%20Deutschland%20gestellt.&text=seit%20Mitte%20der%201990er%20Jahre,2008%20stiegen%20die%20Zahlen%20erneut.&text=%3A%20Zwischen%20Januar%20und%20Dezember%202016,damit%20mehr%20als%20im%20Vorjahr.> (Erişim: 22.11.2022)

BAMF = Bundesministerium für Migration und Flüchtlinge (2007). Migrationsbericht

2007. [Migration Report 2007]. from https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Migrationsberichte/migrationsbericht.2007.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 22.11.2022)

BAMF = Bundesministerium für Migration und Flüchtlinge (2011). Migrationsbericht 2011. [Migration Report 2011]. from https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Migrationsberichte/migrationsbericht-2011.pdf?__blob=publicationFile (Erişim: 22.11.2022)

BAMF = Bundesministerium für Migration und Flüchtlinge (2012). Migrationsbericht des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung. [Migration report of the Federal Office for Migration and Refugees on behalf of the Federal Government.] from <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Forschung/Migrationsberichte/migrationsbericht-2012.html?nn=283596> (Erişim: 22.11.2022)

BAMF = Bundesministerium für Migration und Flüchtlinge (2016a). Die aktuellen Zahlen zu Asyl. [Current figures about asylum]. from <https://www.bamf.de/EN/Themen/Statistik/Asylzahlen/asylzahlen-node.html> (Erişim: 22.11.2022)

BAMF = Bundesministerium für Migration und Flüchtlinge (2007). Migrationsbericht 2007. [Migration Report 2007]. from <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Forschung/Migrationsberichte/migrationsbericht-2007.html?nn=447268> (Erişim: 22.11.2022)

BAMF = Bundesministerium für Migration und Flüchtlinge (2011). Migrationsbericht 2011. [Migration Report 2011]. from <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Statistik/BundesamtinZahlen/bundesamt-in-zahlen-2011.html?nn=282388>

BAMF = Bundesministerium für Migration und Flüchtlinge (2012). Migrationsbericht des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge im Auftrag der Bundesregierung. [Migration report of the Federal Office for Migration and Refugees on behalf of the Federal Government.] from <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/EN/Forschung/Migrationsberichte/migrationsbericht-2012.html?nn=283596> (Erişim: 22.11.2022)

BAMF = Bundesministerium für Migration und Flüchtlinge (2016a). Die aktuellen Zahlen zu Asyl. [Current figures about asylum]. Retrieved 24/05/2023, from <https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Statistik/BundesamtinZahlen/bundesamt-in-zahlen-2016.html?nn=284738> (Erişim: 28.11.2022)

BAMF = Bundesministerium für Migration und Flüchtlinge (2016b). Asyl- und Flüchtlingsschutz: Schnellere Entscheidungen möglich. [Asylum and refugee protection: Faster decisions possible]. from <https://www.bamf.de/DE/Themen/AsylFluechtlingsschutz/asylfluechtlingsschutz-node.html> (Erişim: 28.11.2022)

BMI = Bundesministerium des Innern (2016). 2015: Mehr Ayslanträge in Deutschland als jemals zuvor. [2015: More asylum applications than ever], from <https://www.bmi.bund.de/DE/startseite/startseite-node.html> (Erişim: 28.11.2022)

Camia Haber (2021). Almanya'da 18 Türkiye Kökenli Aday Milletvekili Seçilmeyi Başardı 27.09.2021
<https://camiahaber.com/2021/09/27/almanya-da-18-turkiye-kokenli-aday-milletvekili->

secilmeyi-basardi/ (Erişim: 01.05.2023)

Crul, V., Vermeulen, H. (2003). The second generation in Europe. *International Migration Review*, Vol.37, 965-986.

Czycholl, H. (2014). Die German Angst steckt tief in unseren Genen. [The German Angst is deeply rooted in our genes]., from <http://www.welt.de/wissenschaft/article132728527/Die-German-Angst-steckt-tiefin-unseren-Genen.html> (Erişim: 28.03.2023)

Cin, M. (2014). Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Yabancıların (Göçmen İşçilerin) Aile Birleşimi Hakkı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*. <https://doi.org/10.33433/maruhad.607003> (Erişim: 18.04.2023)

Çevik, H. (2019). Halit Yozgat: NSU Terör Örgütünün 9. Kurbanı. *Perspektif*. <https://perspektif.eu/2019/04/06/halit-yozgat-nsu-terror-orgutunun-9-kurbani/> (Erişim: 05.01.2023)

Das Bundesamt in Zahlen 2011: Asyl, Migration, ausländische Bevölkerung und Integration. (2012).

Destatis (2021). Bevölkerung und Erwerbstätigkeit: Bevölkerung mit Migrationshintergrund – Ergebnisse des Mikrozensus 2021.

Dışişleri Bakanlığı (2023). Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları https://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa (Erişim: 23.04.2023)

Dienelt, D. (2016). Reaktionen aus der Türkei auf das Zuwanderergesetz – ein Gesetz gegen Türken. [Turkish reactions on Germany's Immigration Act – a law against Turks]. Retrieved 23/05/2023, from <http://www.migrationsrecht.net/nachrichtenauslaenderrecht-politik-gesetzgebung/910-reaktion-aus-der-ti-auf-daszuwanderungsgesetz-gesetz-tn.html> (Erişim: 28.03.2023)

DIK = Deutsche Islam Konferenz (2016). Overview: DIK 2014-2016, from https://www.deutsche-islam-konferenz.de/DE/Startseite/startseite_node.html (Erişim: 28.03.2023)

DIK = Deutsche Islam Konferenz (2016a). Introducing Islamic religious studies in schools. from https://www.deutsche-islam-konferenz.de/DE/Startseite/startseite_node.html (Erişim: 28.03.2023)

DITIB (2016a). Zweck und Ziele. [Purpose and goals], from <http://www.ditib.de/default1.php?id=5&sid=10&lang=de> (Erişim: 28.03.2023)

DITIB (2016b). Integrationsarbeit. [Integration Work], from <http://www.ditib.de/default1.php?id=6&sid=5&lang=de> (Erişim: 28.03.2023)

Docquier, F., Ozden, C., & Peri, G. (2014). The Labour Market Effects of Immigration and Emigration in OECD Countries. *The Economic Journal*, 124(579), 1106–1145. <https://doi.org/10.1111/eoj.12077> (Erişim: 28.03.2023)

Dücker, T. (2015). Leitkulturdebatte. Die Rückkehr des L-Worts. [Leitkultur debate. The return of the L word], from <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/leitkultur-debatte-habermas-und-lederhose-a-1146029.html> (Erişim: 28.03.2023)

Englewood Cliffs: Prentice Hall Regents. Brubaker, R. (1992). Citizenship and Nationhood in France and Germany. Cambridge: Harvard University Press.

Ekel und H. (2009). Castles S. and Miller, M.J. (2009). The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World. (4th edition). Basingstoke: Palgrave MacMillan. Journal of Contemporary European Research, 5(2), 326–327. <https://doi.org/10.30950/jcer.v5i2.188> (Erişim: 28.03.2023)

Eker, S. (2020). Almanya Federal Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Tanıtılması ve Türk Eğitim Sistemi İle Karşılaştırılması. Sosyolojik Düşün, 5 (2), 113-126. DOI: 10.37991/sosdus.828484

Ermağan, İ. (2012). Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri/ Turkey-Germany Relations In The Context Of The European Union . Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 9 (20) , 73-91 .from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mkusbed/issue/19549/208403> (Erişim: 28.11.2022)

EC = European Commission (2014). Public opinion in the European Union. Retrieved 23/05/2023, from http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_anx_en.pdf

Ennaji, M. (2005). Multilingualism, Cultural Identity and Education in Morocco. New York: Springer Science & Business Media, Inc. (Erişim: 28.03.2023)

Evrensel Gazetesi, (2014, March 31). NSU, polis memurunu hangi amaçla öldürdü? Evrensel.net. <https://www.evrensel.net/haber/81281/nsu-polis-memurunu-hangi-amacla-oldurdu> (Erişim: 05.01.2023)

Evrensel Gazetesi, (2021, October 31). Türkiyeli işçilerin Almanya'ya getirilişlerinin 60. yılı | Emegin göçü zor başladı, emekçi zor yaşadı. Evrensel.net. <https://www.evrensel.net/haber/446526/turkiyeli-iscilerin-almanyaya-getirililerinin-60-yili-emegin-gocu-zor-basladi-emekci-zor-yasadi> (Erişim: 15.12.2022)

Euwals, R., Davegos, J., Gijbert, M., Roodenburg, H. (2007). The labor market position of Turkish immigrants in Germany and the Netherlands: Reason for migration, naturalization and language proficiency. from https://www.diw.de/documents/dokumentenarchiv/17/83715/soep08_full_euwals_etal.pdf (Erişim: 28.03.2023)

Euronews. (2021, November 4). Almanya'da aşırı sağ terörü: NSU örgütü hakkında 10 yıldır ne yapıldı? Neler biliniyor? Euronews. <https://tr.euronews.com/2021/11/04/almanya-da-as-r-sag-teroru-nsu-orgutu-hakk-nda-10-y-ld-r-ne-yap-ld-neler-biliniyor> (Erişim: 05.01.2023)

Floren, F. (2012). Politik, Wirtschaft: ein Arbeitsbuch 7-9. Ausgabe für Gymnasien in NRW. [Politics, Economics: A school book 7-9. Edition for high school in NRW]. Paderborn: Schöningh.

Foroutan, N. (2015). 15 Jahre Leitkulturdebatte. [15 years of guiding culture debate], from <http://mediendienst-integration.de/artikel/15-jahreleitkultur-debatte-gast-kommentar-naika->

foroutan-leitbild-statt-leitkultur.html (Erişim: 18.05.2023)

Friedebold, F. (2013). Lebt eine halbe Million mehr Türken in Deutschland? [Does half a million Turks live in Germany?], from <http://www.welt.de/politik/deutschland/article113327480/Lebt-eine-halbe-Millionmehr-Tuerken-in-Deutschland.html> (Erişim: 28.03.2023)

Gerdes, J. (2010). Migrants' Rights and Immigrant Integration in German Political Party Discourse. <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/41376> (Erişim: 28.03.2023)

Gerek, A. (2021, November 4). zdemir: NSU cinayetlerinde Alman polisi neonazi ihtimalini yok saydı, gcmenleri suladı. Artı Gerek. <https://artigercek.com/dunya/ozdemir-nsu-cinayetlerinde-alman-polisi-neonazi-ihtimalini-yok-saydi-gocmenleri-184888h> (Erişim: 15.12.2022)

Gogolin, I. (2008). Der monolinguale Habitus der multilingualen Schule. [The monolingual habitus of multilingual schools]. Münster: Waxmann.

GPC = Global Practice Consulting (2012). Socio-cultural institutions, from <https://gpccolorado.com/communicate-across-cultures-blog/> (Erişim: 28.03.2023)

Grabbert, T. (2010). Migration im Niederschsichen Schulbuch. [Migration in Lower Saxony school books]. POLIS, Vol.3, 15-17.

Grne (2016). Bundesvorstand. [Federal Board], from <https://www.gruene.de/ueber-uns/bundesvorstand.html> (Erişim: 28.03.2023)

Gney, G. ., & Cengiz, S. (2023). Gc, Gcmen Politikaları ve Türkiye'de İşgücü Piyasalarında Prekaryalaşma. İktisadi İdari Ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 8(20), 236–249. <https://doi.org/10.25204/iktisad.1219544> (Erişim: 20.05.2023)

Hofstede's Model of National Cultures. (n.d.). Business | Tutoru. [2https://www.tutor2u.net/business/reference/hofstedes-national-cultures](https://www.tutor2u.net/business/reference/hofstedes-national-cultures) (Erişim: 28.11.2022)

Haksever, A. (2014). Federal Almanya'da Gc ve Entegrasyon Politikaları. Ankara: Yurtdışı İşçi Hizmetleri Uzmanlık Tezi.

Hofstede, G. (1980). Culture's consequences. International Differences in Work– Related Values. London: SAGE Publications.

Hofstede, G. (1985). The Interaction between National and Organizational Value Systems. Journal of Management Studies, Vol. 7., 347-357.

Hofstede, G. (1994). Management Scientists are Human. Management Science, Vol. 1, 4-13. Hofstede, G., Hofstede, G.J., Minkov, M. (2010). Cultures and Organizations. Software of the Mind. New York: McGraw-Hill.

Hofstede's Model of National Cultures. (n.d.). Business | Tutor2u. <https://www.tutor2u.net/business/reference/hofstedes-national-cultures> (Erişim: 28.03.2023)

Haferkamp, L. (2015). Warum Deutschland ein Einwanderungsgesetz braucht. [Why Germany needs an immigration law.], from <http://www.vorwaerts.de/artikel/deutschland-einwanderungsgesetz-braucht> (Erişim: 5.03.2023)

Hailbronner, K. (2012). EUDO Citizenship Observatory. Country Report: Germany, from https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/eudo-citizenship-observatory-country-report-germany-0_en (Erişim: 10.03.2023)

Hack, J. (2013, April 15). Munich court delays neo-Nazi trial after access row. U.S. <https://www.reuters.com/article/us-germany-neonazi-idUSBRE93E0R820130415> (Erişim: 15.12.2022)

Hürriyet Gazetesi. (2016, March 23). NSU üyesi Uwe'lerin ölümünü radyodan öğrenmiş. Copyright (C) 2023 Hürriyet Gazetecilik Ve Matbaacılık a.ř. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/nsu-uyesi-uwelerin-olumunu-radyodan-ogrenmis-40074225> (Erişim: 15.12.2022)

Hoffmann, K. (1990). Leben in einem fremden Land. Wie türkische Jugendliche ‚soziale‘ und ‚persönliche‘ Identität ausbalancieren. [Living in a foreign country. How Turkish youngsters balance ‚social‘ and ‚personal‘ identity]. Bielefeld: KT Verlag.

Höhne, T., Kunz, T., Radtke, O. (1999). Bilder von Fremden. Formen der Migrantendarstellung als der ‚anderen Kultur‘ in deutschen Schulbüchern von 1981-1997. [Images of foreigners. Ways to portray migrants as ‚the other culture‘ in German school books]. Frankfurt am Main: Johann-Wolfgang-Goethe- University.

Howard, M. (2008). The Causes and Consequences of Germany's New Citizenship Law. German Politics, Vol. 17(1), 41-62.

Huda, A. (2012). The process of acculturation through formal education., from <https://itahuda.blogspot.com/2012/09/the-process-of-acculturation-through.html> (Erişim: 10.03.2023)

IGMG = Muslim Community Milli Görüş. Das islamische Portal. [The Muslim portal. Muslim community Milli Görüş. Community] from <https://www.igmg.org/> (Erişim: 10.03.2023)

IT.NRW = Information und Technik Nordrhein-Westfalen (2011). 1.1 millionen Türkinnen und Türken kamen seit 1961 nach NRW. [1.1 million Turks arrived in NRW since 1961]. https://www.it.nrw.de/presse/pressemitteilungen/2011/pres_213_11.html (Erişim: 10.03.2023)

Joseph, R. (2000). Constitutional provisions for pluralism, biculturalism, and multiculturalism in Canada and New Zealand: Perspectives from the Quebecois, first nations, and Maori., from <http://lianz.waikato.ac.nz/PAPERS/Rob/CanNZ.frameworks.pdf> (Erişim: 10.03.2023)

Juran, S., & Broer, P. N. (2017). A Profile of Germany's Refugee Populations. Population and Development Review, 43(1), 149–157. <https://doi.org/10.1111/padr.12042> (Erişim: 28.03.2023)

Kartal, B., & Alptekin, D. (2015). Ulus Aşırı Göç Süreci ve Yaşlılık: Almanya'da Birinci

- Kuşak Türk Göçmenler.** Journal of International Social Research, 8(37), 595-612.
- Karakaşoğlu, Y. (1996).** Turkish Cultural Orientation in Germany. Oxford: Oxford Press.
- Kalnoky, B., Kamann, M. (2013).** Das Wehrpflichtproblem der jungen Deutschtürken. [The compulsory military service issue of young German-Turks], from <http://www.welt.de/politik/deutschland/article122369823/Das-Wehrpflicht-Problem-der-jungen-Deutschtuerken.html> (Erişim: 10.03.2023)
- Kanacher, B. (2016).** Zuwanderung nach Deutschland: Oder Einwanderung?. [Immigration to Germany: Or immigration?], from <http://www.experto.de/bildung-karriere/sozialmanagement/zuwanderung-nach-deutschland-oder-einwanderung.html> (Erişim: 10.03.2023)
- Kießling, C. (2005).** Soziale Identität Türkischer Migranten in der zweiten Generation in Deutschland. [Social identity of Turkish migrants of the second generation in Germany]. Munich: GRIN.
- Klassengegenklasse (2018).** Mesut Özil als Musterbeispiel: Sogar als Weltmeister bleibst du ein Immigrant 24.07.2018 <https://www.klassegegenklasse.org/mesut-oezil-als-musterbeispiel-sogar-als-weltmeister-bleibst-du-ein-immigrant/> (Erişim: 09.03.2023)
- Kymlicka, W. (1995).** Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights. Oxford: Clarendon Press.
- Krieg gegen den »Islamischen Staat« in Irak und Syrien – Zerstörung einer regionalen Ordnung** on JSTOR. (n.d.). <https://www.jstor.org/stable/48519348> (Erişim: 28.03.2023)
- Luft, S. (2014).** Die Anwerbung türkischer Arbeitnehmer und ihre Folgen. [The recruitment of Turkish employees and its consequences], from <http://www.bpb.de/internationales/europa/tuerkei/184981/gastarbeit> (Erişim: 10.03.2023)
- Marquis, M., Furtun, M. (2003).** “So, what are you?” The Transformation in the “Imagined” identity of German-born Turks.
- Merkel verteidigt Flüchtlingspolitik.** [Merkel defends refugee politics]. Tagesschau., from <https://www.tagesschau.de/inland/asylrecht-119.html> (Erişim: 10.03.2023)
- Mahwah, NJ: LEA Publishers. Brown, H. (1994).** Principles of Language Learning and Teaching.
- Montreuil, A., Bourhis, R. (2001).** Majority acculturation orientations toward “valued” and “devalued” immigrants. Journal of Cross-Cultural Psychology, Vol. 32(6), 698-719.
- Münz, R. (2004).** New German Law Skirts Comprehensive Immigration Reform. Retrieved 06/04/2016, from <http://www.migrationpolicy.org/article/new-german-law-skirts-comprehensive-immigration-reform>
- Nifbe = Niedersächsisches Institut für frühkindliche Bildung und Entwicklung (2016).** Bilinguale Erziehung. [Bilingual Education], from <http://www.nifbe.de/wissenslandkarten/303-kita-rokids> (Erişim: 10.03.2023)

Nye, J. S. (1990). Soft Power. Foreign Policy, 80, 153. <https://doi.org/10.2307/1148580> (Erişim: 10.03.2023)

Osterloh, K. (2008). Weişsein in Politikschulbchern. Eine diskursanalytische Untersuchung. [Being white in politics school books. A discours analytical examination]. Saarbrcken: VDM.

Özmen, M. (2019). Ekonomik Araştırmalar I. Akademisyen Kitabevi.

Pautz, H. (2005). The politics of identity in Germany: the Leitkultur debate. Race & Class. Institute of Race Relations 0306-3968, Vol.46 (4), 39-52.

Peralva, A. (1994). Racisme et xénophobie dans l'Allemagne contemporaine. [Racism and xenophobia in contemporary Germany]. In M. Wieviorka (ed.), Racisme et xénophobie en Europe: Une comparasion internationale. [Racism and xenophobia in Europe: An international comparison], pp.157-212. Paris: Edition la Découverte.

Perspektif (2022) Yemeğin Gęçü: Mutfak Farklı Kltürler Arasında Lezzetli Bir Arabulucu Olabilir mi? Haziran 2022, Sayı: 312 (44-49)

Philipp, P. (2008). Opinion: Integration doesn't mean assimilation. from <http://www.dw.com/en/opinion-integration-doesnt-mean-assimilation/a-3126467> (Erişim: 10.03.2023)

Phinney, J. (1996). Understanding ethnic diversity. The American Behavioral Scientist. Vol. 40, 143-152.

Politische Bildung (2016). Syrien. Krieg und Terror gegen den islamistischen Staat. [Syria. War and Terror against the Islamic State], from <http://www.politische-bildung.de/syrien.html> (Erişim: 10.03.2023)

Prengel, A. (2007). Diversity Education. Grundlagen und Probleme der Pädagogik der Vielfalt. [Diversity Education. Basis and issues of diversity pedagogic]. In Krell, G., Riedmüller, B., Sieben, B., Vinz, D. (eds.) Diversity studies: Grundlagen und disziplinäre Ansätze. [Diversity studies: Basics and disciplinary approaches]. (56- 70). Frankfurt am Main: Campus.

Redfield, R., Linton, R., Herskovits, M. J. (1936). Memorandum for the study of acculturation. American Anthropologist, Vol. 38, 149-152.

Reyhan, C. (2005). Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914). Belleten, 69(254), 217–266. <https://doi.org/10.37879/belleten.2005.217> (Erişim: 10.03.2023)

Rohde, Achim (2016). Krieg gegen den »Islamischen Staat« in Irak und Syrien – Zerstörung einer regionalen Ordnung on JSTOR. (n.d.). <https://www.jstor.org/stable/48519348> (Erişim: 28.03.2023)

Roos, L. (2001). Leitkultur in Deutschland. [Guiding culture in Germany]. Die politische Meinung, Vol. 374 (1), 41-47. (Erişim: 10.03.2023)

Şimşek, E. E. (2019). Almanya'daki Müslüman Topluma Katkıları Bağlamında DİTİB'in Din Eğitimine Yönelik Faaliyetleri. Eskiyesi, 39, 259–282.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.3456847> (Erişim: 28.03.2023)

Sirkeci, I., & Alili, M. Z. (2020). The Migration Conference 2020 Proceedings: Migration and Integration. Transnational Press London.

şahin, K. (2014). Federal Almanya'daki 22 Eylül 2013 Genel Seçimlerinin Siyasi Sonuçlarına Yönelik Türkiye ve AB Eksenli Bir Değerlendirme . Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi , (1) , 57-85 . Retrieved from

Sackmann, R., Prümm, K., Schultz, T. (2000). Kollektive Identität Türkischer Migranten in Deutschland? [Collective identity of Turkish migrants in Germany?]. Retrieved from http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2008/495/pdf/AP_20_2000.pdf

Sayegh, L., Lasry, J. (1993). Immigrant's adaption in Canada: Assimilation, acculturation, and orthogonal cultural identification. Canadian Psychology, Vol. 34(1), 98-109.

Scales, L. (2012). The matter of Rome: Universalising political identities. In The Shaping of German Identity: Authority and Crisis, 1245–1414 (pp. 204-259). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511980169.007

Scheuer, A. (2015). Maybritt Illner: Millionen auf der Flucht – Wir schaffen das? [Maybritt Illner: Millions on escape – Do we make it?]. <https://www.youtube.com/watch?v=6k7KbF6QQto> (Erişim: 10.03.2023)

Schimmele, C., Wu, Z. (2015). The New Immigration and Ethnic Identity. Population Change and Lifecourse Strategic Knowledge Cluster Discussion Paper Series, Vol.3 (1), 1-40. Retrieved, from <http://ir.lib.uwo.ca/pclc/vol3/iss1/1> (Erişim: 13.03.2023)

Schönbohm, J. (2001). Unter dem Dach einer nationalen Kultur [Under the roof of a national culture]. Die politische Meinung, Vol. 374 (1), 5-8.

Schulministerium (2015). Das Schulgesetz für das Land NRW. [Education policy for the Federal state of NRW].

Söhn, J., Özcan, V. (2006). The Educational Attainment of Turkish Migrants in Germany. Turkish Studies, Vol. 7(1), 101-124.

Spuler-Stegemann, U. (1998). Muslime in Deutschland. Nebeneinander oder miteinander? [Muslims in Germany. Side by side or together?]. Freiburg im Breisgau: Herder-Spektrum.

Statista (2016). Anzahl der muslimischen Moscheen und Gebetsräume in Deutschland im Jahr 2009. [Amount of Muslim mosques and prayer rooms in Germany by 2009]. Retrieved <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/72323/umfrage/muslimische-moscheen-und-gebetsraeume-in-deutschland/> (Erişim: 22.03.2023)

şahin, V. (2013). “Halide Edip Adıvar'ın ‘Yeni Turan’ Romanını Yeniden Anlam(landırma)”. Erdem Dergisi, 64, 103–122.

şen, F. (2010). “Almanya'daki Türkler Entegrasyon ve Gettolaşma”, <http://www.konrad.org.tr/Medya%20Mercek/13faruk.pdf> (Erişim: 10.03.2023)

Perşembe, E. (2005). Almanya'da Türk Kimliği. Ankara: Araştırma Yayınları

Türkiye ve AB Eksenli Bir Değerlendirme. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/29138/311662> (Erişim: 28.03.2023)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı - SBB. (2021, April 26). T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji Ve Bütçe Başkanlığı - SBB. <https://www.sbb.gov.tr/> (Erişim: 5.03.2023)

T. T. B. M. (2012). 2000-2006 Yıllarında Almanya’da Neo - Nazilerce İşlenen Cinayetler Hakkında İnceleme Raporu.

Terkessidis, M. (2002). Migranten. Hamburg: Europäische Verlagsanstalt/ Rotbuch.

TFG = The Federal Government (2014). New rules on citizenship, from <https://www.schengenvisainfo.com/news/german-govt-publishes-draft-law-for-new-citizenship-rules/> (Erişim: 30.03.2023)

TFG = The Federal Government (2014). Merkel: Job-Chancen für Flüchtlinge mit Bleibeperspektive. [Merkel: Job opportunities for refugees with prospects of remaining in Germany]. Retrieved 23/05/2023, from <https://www.schengenvisainfo.com/news/german-govt-publishes-draft-law-for-new-citizenship-rules/> (Erişim: 30.03.2023)

Vedder, P., Sam, D., Liebkind, K. (2007). The Acculturation and Adaptation of Turkish Adolescents in North-Western Europe. Applied Development Science, Vol.11 (3), 126-136.

Von Below, S. (2007). What are the Chances of Young Turks and Italians for Equal Education and Employment in Germany? The Role of Objective and Subjective Indicators, Social Indicators Research, Vol. 82(2), 209-231.

von Wilamowitz-Moellendorf, U. (2001). Projekt Zuwanderung und Integration. Türken in Deutschland –Einstellung zu Staat und Gesellschaft-, from http://www.kas.de/wf/doc/kas_12-544-1-30.pdf. (Erişim: 30.03.2023)

World Migration Report 2020. (2019b). In World migration report Wiley. <https://doi.org/10.18356/b1710e30-en> (Erişim: 30.03.2023)

Weatherall, A., Watson, B., Gallois, C. (2007). Language, Discourse and Social Psychology. New York: PALGRAVE MACMILLIAN.

Wegmann, K. (2014). Shaping a new society: Immigration, integration, and schooling in Germany. International Social Work, Vol. 57(2), 131-142.

Williams, H. (2014). Changing the National Narrative: Evolution in Citizenship and Integration in Germany, 2000-10. Journal of Contemporary History, Vol. 49(1), 54-74.

Wulff, C. (2010). Speech to mark the Twentieth Anniversary of German Unity.

<http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/EN/ChristianWulff/Reden/2010/101003-Deutsche-Einheit-englisch.html> (Erişim: 10.02.2023)

Yagmur, K., van de Vijver, F. (2012). Acculturation and Language Orientations of Turkish Immigrants in Australia, France, Germany, and the Netherlands. Journal of Cross-Cultural Psychology, Vol. 43(7), 1110-1130.